

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ
ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΠΛΟΥΡΑΛΙΣΜΟΣ (ΟΡΘ)**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ:
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ –
ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ
ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ
ΜΕ ΕΛΑΦΡΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΚΑΙ
ΜΕ ΓΕΝΙΚΕΥΜΕΝΕΣ ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ**

**ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΙΑΝΝΙΟΣ
ΑΡ. ΜΗΤΡΩΟΥ: 147107**

**ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΔΡ. ΕΙΡΗΝΗ ΑΡΤΕΜΗ**

**Β' ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΔΡ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΚΛΗΡΗΣ**

**ΠΑΤΡΑ
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ, 2023**

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή Γεωργίου Γιαννιού που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, με εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

© Γεώργιος Γιαννιός
Αλμυρός Μαγνησίας

Αφιέρωση

Στον Σεβ. Μητροπολίτη Δημητριάδος κ. ΙΓΝΑΤΙΟ

Πρόλογος

Η επί 23 συναπτά έτη εργασία μου στο Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιού του Δήμου Αλμυρού, ως εμπνευστής σε ομάδες δημιουργικής απασχόλησης, η επί σειρά ετών εθελοντική μου προσφορά στο Ειδικό Δημοτικό Σχολείο Αλμυρού (δημιουργική απασχόληση παιδιών με ειδικές ανάγκες, διοργάνωση εκδηλώσεων, κ.α.), αλλά και η ελάχιστη συμβολή μου στο κατηχητικό έργο της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος και Αλμυρού – υπό την ευλογία του Σεβ. Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Ιγνατίου – ως κατηχητής, συγγραφέας κατηχητικών βοηθημάτων και ειδικότερα ως μέλος της συγγραφικής ομάδας του βιβλίου «Τα θρησκευτικά στην ειδική αγωγή», είχαν ως αποτέλεσμα την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος της ανά χείρας διπλωματικής εργασίας.

Μέσα, λοιπόν, από αυτή την εκπαιδευτική διαδικασία προέκυψε η ιδέα της θρησκευτικής αγωγής των παιδιών με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες, όχι με τον παραδοσιακό τρόπο που προσφέρεται το μάθημα των θρησκευτικών στις εκπαιδευτικές μονάδες της γενικής παιδείας και της ειδικής αγωγής, αλλά με τρόπο περισσότερο βιωματικό και ενταγμένο σε ένα διαθεματικό πλαίσιο.

Η παρούσα εργασία συνδυάζει πολλές παραμέτρους και λαμβάνει υπόψη της αρκετά δεδομένα, με σκοπό την αρτιότερη θρησκευτική αγωγή των παιδιών με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες. Η αρχή γίνεται με τη στάση των ανθρώπων της αρχαιότητας και των χρόνων της Παλαιάς Διαθήκης έναντι της αναπηρίας, συνεχίζει με το επαναστατικό πνεύμα του Ευαγγελίου και καταλήγει με τη θεολογία των Πατέρων της Εκκλησίας. Τα επιστημονικά παιδαγωγικά δεδομένα που αφορούν τους μαθητές με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες δε πρέπει να παραθεωρούνται, καθώς όλα τα παραπάνω εστιάζουν στις μαθησιακές ανάγκες των μαθητών της συγκεκριμένης εκπαιδευτικής κατηγορίας.

Ανεκτίμητος σύμβουλος σε αυτό το ταξίδι μάθησης η επιβλέπουσα καθηγήτρια Δρ. Ειρήνη Αρτέμη, η οποία παρά τις πολλές επαγγελματικές και λοιπές υποχρεώσεις της ανέλαβε τον φόρτο της επίβλεψης της παρούσης εργασίας. Δίχως τις πολύτιμες συμβουλές της, αλλά και την άριστη συνεργασία, το αποτέλεσμα θα ήταν

ελλιπές. Ωστόσο, ευχαριστίες οφείλονται και στον δεύτερο επιβλέποντα καθηγητή, Δρ. Διονύσιο Σκλήρη, ο οποίος κι αυτός ανέλαβε – μη φειδόμενος κόπου και χρόνου – το έργο της επίβλεψης και καθοδήγησης του γράφοντος.

Χάριτες οφείλονται προς τους συναδέλφους μου στο Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιού του Δήμου Αλμυρού (Ζωή Μπάρδα, Μαρία Μπουκουβάλα και Ευαγγελία Γουργιώτη), αλλά και στην πολύτιμη φίλη Σταυρούλα Τσέλια, ψυχολόγο, για την ποικιλότητα στήριξή τους. Παράλειψη θα ήταν να μην αναφέρω και την μητέρα μου Ευφροσύνη, για την αρωγή και κατανόησή της.

Τέλος, η παρούσα διπλωματική εργασία αφιερώνεται στον Σεβ. Μητροπολίτη Δημητριάδος και Αλμυρού κ. Ιγνάτιο, με την ευκαιρία της συμπληρώσεως 25 ετών από την εις επίσκοπον εκλογή, χειροτονία και ενθρόνισή του στην τοπική Εκκλησία της Δημητριάδας, ο οποίος με το φωτισμένο του πνεύμα – εις τύπον του Μεγάλου Διδασκάλου Χριστού – διδάσκει τον ευαγγελικό λόγο στις καρδιές των παιδιών του και πρωτοστατεί σε έργα που προάγουν την ορθόδοξη αγωγή της νεότητας (λ.χ. Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών, κ.α.). Είθε ο Πανάγαθος Θεός να του χαρίζει έτη πολλά, για να συνεχίζει να οραματίζεται μια Εκκλησία ζώσα και παρούσα στα προβλήματα του κόσμου και να ορθοτομεί τον λόγο της Αλήθειας του Κυρίου μας, με τον δικό του ξεχωριστό τρόπο.

29 Ιανουαρίου 2023

Εορτή της ανακομιδής των Ι. Λειψάνων
του Αγίου Ιγνατίου του Θεοφόρου

Περίληψη

Αναπηρία, ή διαφορετικότητα και άνθρωπος: έννοιες ταυτόσημες με κοινή πορεία στον πλανήτη γη. Αυτό που διαφέρει, είναι η αντιμετώπισή της από τις κοινωνίες ανά τους αιώνες. Οι δεισιδαιμονίες των πρωτόγονων φυλών, ο «Καιάδας» και οι «Αποθέτες» της Σπάρτης και οι ιατρικές θεωρίες του Ιπποκράτη προσπάθησαν να προσεγγίσουν την αναπηρία, άλλοτε με σεβασμό και άλλοτε με αποτροπιασμό.

Η πτώση των πρωτοπλάστων είχε ως επακόλουθο τη φθορά και το θάνατο στη ζωή του ανθρώπου. Άρα η κάθε μορφής αναπηρία, προέρχεται από αυτό το γεγονός. Η ενανθρώπιση του Υιού και Λόγου του Θεού εγκαινίασε ένα νέο απελευθερωτικό μήνυμα για τον άνθρωπο, ενώ οι Πατέρες της Εκκλησίας ακολουθούν τα βήματα του Διδασκάλου.

Τα παιδιά με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες, που φοιτούν στα σχολεία της εκπαίδευσης, χρειάζεται να δέχονται ειδική μεταχείριση όσον αφορά την πρόσληψη της γνώσης και την καλλιέργεια των δεξιοτήτων τους. Το μάθημα των θρησκευτικών, εντασσόμενο στα αναλυτικά προγράμματα σπουδών, καλείται να ανταποκρίνεται στις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών και να χρησιμοποιεί κατάλληλες εκπαιδευτικές μεθόδους.

Λέξεις Κλειδιά: αναπηρία, νοημοσύνη, ελαφρά νοητική αδυναμία, γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες, μάθημα θρησκευτικών, προγράμματα σπουδών

Abstract

Disability or diversity and humanity: identical concepts with a joint course on planet earth. What differs is the approach from society through the ages. The superstitions of the primitive tribes, the “Kaiadas” and “Apothetes” of Sparta, and the medical theories of Hippocrates tried to approach disability, other times with respect while others with repulsion.

The consequence of the falling of the protoplasts was corruption and death to the life of all humanity. Therefore, every form of disability derives from this event. The Incarnation of the Son and Word of God inaugurated a new liberating message for humankind, while the Fathers of the Church follow the Teacher’s footsteps.

Children with slight mental weaknesses and with generalized learning disabilities, who attend the schools in the Educational System, need to receive special attention as far as their knowledge intake and the cultivation of their skills are concerned. The religious studies lesson, integrated into the curriculum, is called upon to respond to the special educational needs of the students and to use suitable educational methods.

Keywords: disability, intelligence, slight educational weakness, generalized learning disabilities, religious studies lesson, curriculum

Συνομογραφίες

ΑμεΑ	Άτομα με ειδικές ανάγκες
ΓΕΛ	Γενικό Λύκειο
Δ.δ.	Διδακτορική διατριβή
δημ.	δημοτικό σχολείο
Δ.Ν.	Δείκτης Νοημοσύνης
Δρ.	Διδάκτορας
εκδ.	εκδόσεις
ΕΠΑΛ	Επαγγελματικό Λύκειο
ΕΠΕ	Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας
επιμ.	επιμέλεια
Ημ.	Ημερομηνία
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
κ.α.	και άλλα
κ.ο.κ.	και ούτω καθεξής
κ.τ.λ.	και τα λοιπά
λ.χ.	λόγου χάριν
Μ.	Μέγας
μφρ.	μετάφραση
Ο.Η.Ε.	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ο.π.	όπως παραπάνω
π. Χ.	προ Χριστού
π.χ.	παραδείγματος χάριν
P.G.	J .P. Migne, Patrologiae cursus completus, series Graeca.
Σεβ.	Σεβασμιώτατος
σελ.	σελίδα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
Τχ	Τεύχος
Φ.Ε.Κ.	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης
Χ.Η.	Χρονολογική Ηλικία

Πίνακας περιεχομένων

Πρόλογος.....	σελ. 3
Περίληψη.....	σελ. 5
Abstract.....	σελ. 6
Συντομογραφίες.....	σελ. 7
Πίνακας περιεχομένων.....	σελ. 8
Κατάλογος εικόνων, πινάκων, σχημάτων.....	σελ. 10
Εισαγωγή.....	σελ. 11
Κεφάλαιο Α: Η αναπηρία στην αρχαιότητα και στη Βίβλο.....	σελ. 15
1.1. Αναπηρία και αρχαία Ελλάδα.....	σελ. 15
1.2. Η αναπηρία στην Αγία Γραφή.....	σελ. 19
Κεφάλαιο Β: Η αναπηρία στη διδασκαλία των Πατέρων.....	σελ. 24
Κεφάλαιο Γ: Η ποιμαντική της Εκκλησίας στα άτομα με ειδικές ανάγκες.....	σελ. 28
Κεφάλαιο Δ: Αναπτυξιακές και ψυχικές διαταραχές.....	σελ. 33
4.1. Η έννοια της νοημοσύνης.....	σελ. 33
4.2. Μαθητές με ελαφρά νοητική αδυναμία.....	σελ. 36
4.3. Μαθητές με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες.....	σελ. 40
4.4. Διαγνωστικά τεστ.....	σελ. 43
4.5. Παιδαγωγική αντιμετώπιση παιδιών με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες.....	σελ. 44
Κεφάλαιο Ε: Η θέση του μαθήματος των θρησκευτικών στο εκπαιδευτικό σύστημα.....	σελ. 47
5.1. Σύντομη ιστορική αναδρομή του μαθήματος των θρησκευτικών στο σχολικό πρόγραμμα.....	σελ. 47
5.2. Το πρόγραμμα σπουδών για το μάθημα των θρησκευτικών στο δημοτικό σχολείο.....	σελ. 49
5.3. Αναλυτικά προγράμματα σπουδών στην ειδική αγωγή.....	σελ. 51
5.4. Αναλυτικά προγράμματα σπουδών του μαθήματος των θρησκευτικών για παιδιά με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες.....	σελ. 53

Κεφάλαιο ΣΤ: Διδακτικά μοντέλα και διδακτικές προσεγγίσεις του μαθήματος των θρησκευτικών σε παιδιά με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες.....	σελ. 57
6.1. Παρέα Χριστού.....	σελ. 57
6.2. Η προσευχή.....	σελ. 62
6.3. Κοινωνώ με το Χριστό.....	σελ. 68
6.4. Φρόνιμα... στην Εκκλησία.....	σελ. 71
6.5. Η οικογένεια.....	σελ. 75
6.6. Στη βάπτιση του αδελφού μου.....	σελ. 78
6.7. Σήμερα γιορτάζω.....	σελ. 81
6.8. Δεν χάνω την ελπίδα μου.....	σελ. 84
6.9. Είμαι ευγενικό και καλοσυνάτο παιδί.....	σελ. 87
6.10. Το κυριακάτικο τραπέζι.....	σελ. 90
6.11. Η μέθοδος της διαθεματικότητας.....	σελ. 92
Κεφάλαιο Ζ: Πρακτική προσέγγιση των προτάσεων διδασκαλίας του μαθήματος των θρησκευτικών σε παιδιά με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες.....	σελ. 93
7.1. Εισαγωγικά.....	σελ. 93
7.2. Μαθησιακοί στόχοι.....	σελ. 93
7.3. Μέθοδος διδασκαλίας.....	σελ. 93
7.4. Προϋποθέσεις διεξαγωγής του μαθήματος.....	σελ. 94
7.5. Υλικά μαθήματος.....	σελ. 94
7.6. Πορεία διδασκαλίας.....	σελ. 94
Συμπεράσματα.....	σελ. 102
Βιβλιογραφία.....	σελ. 103
Πηγές.....	σελ. 103
Βοηθήματα.....	σελ. 103
Ελληνόγλωσσα.....	σελ. 103
Ξενόγλωσσα.....	σελ. 105
Διαδικτυακή βιβλιογραφία.....	σελ. 105

Κατάλογος εικόνων

Εικόνα 1.....	σελ. 62
Εικόνα 2.....	σελ. 66
Εικόνα 3.....	σελ. 67
Εικόνα 4.....	σελ. 95
Εικόνα 5.....	σελ. 95
Εικόνα 6.....	σελ. 95
Εικόνα 7.....	σελ. 95
Εικόνα 8.....	σελ. 96
Εικόνα 9.....	σελ. 98
Εικόνα 10.....	σελ. 98
Εικόνα 11.....	σελ. 99
Εικόνα 12.....	σελ. 99
Εικόνα 13.....	σελ. 99
Εικόνα 14.....	σελ. 99
Εικόνα 15.....	σελ. 100

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1.....	σελ. 44
Πίνακας 2.....	σελ. 56

Κατάλογος σχημάτων

Σχήμα 1.....	σελ. 35
Σχήμα 2.....	σελ. 42
Σχήμα 3.....	σελ. 54

Εισαγωγή

Στο άρθρο 24 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, μεταξύ άλλων αναφέρεται πως: «τα Κράτη Μέρη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ΑμεΑ στην εκπαίδευση. Με σκοπό να πραγματοποιήσουν το δικαίωμα αυτό χωρίς διάκριση και βάσει των ίσων ευκαιριών, τα Κράτη Μέρη εξασφαλίζουν ένα σύστημα ενταξιακής εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα και δια βίου μάθηση που αποσκοπεί:

- (α) στην πλήρη ανάπτυξη των ανθρώπινων δυνατοτήτων και την αίσθηση αξιοπρέπειας και αυτοεκτίμησης, και την ενίσχυση του σεβασμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου, τις θεμελιώδεις ελευθερίες και την ανθρώπινη ποικιλομορφία,
- (β) την ανάπτυξη της προσωπικότητας, των ταλέντων και της δημιουργικότητας των ΑμεΑ, όπως επίσης και των διανοητικών και σωματικών ικανοτήτων, στο μέγιστο βαθμό,
- (γ) στη διευκόλυνση των ΑμεΑ προκειμένου να συμμετέχουν αποτελεσματικά σε μια ελεύθερη κοινωνία».¹

Ωστόσο, μέχρι η ανθρωπότητα να φτάσει σε αυτή τη διακήρυξη τα άτομα με αναπηρία αντιμετώπισαν πολλές δυσκολίες στη ζωή τους. Διαχρονικά η αναπηρία θεωρήθηκε τιμωρία, αφύσικη κατάσταση του ανθρώπου, κατάρα των θεών και οι άνθρωποι που είχαν την ατυχία να έχουν κάποιας μορφής αναπηρία, να μην έχουν τη δυνατότητα να ζήσουν όπως ακριβώς τους άρμοζε.

Στις μέρες μας, η αναπηρία και ο ανάπηρος άνθρωπος αντιμετωπίζονται με αξιοπρέπεια; Πως κατανοούμε και ορίζουμε την αναπηρία σήμερα; Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, ορίζει την αναπηρία ως εξής: «ως άτομα με αναπηρία αναγνωρίζονται εκείνα που αντιμετωπίζουν κινητική αναπηρία (παραπληγία, τετραπληγία, σκλήρυνση κατά πλάκας κ.λπ.), αισθητηριακή αναπηρία (κώφωση, τύφλωση κ.λπ.) και διανοητική αναπηρία (άτομα με προβλήματα αντίληψης, ομιλίας,

¹ Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗ.Ε.:
<https://unric.org/el/%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CF%84%CF%8C%CE%BC%CF%89%CE%BD-%CE%BC-2/> (ημ. ανάκτησης: 25/01/23)

κ.λπ.)».² Το αναθεωρημένο κείμενο της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία του ΟΗ.Ε., ορίζει πως «στα ΑμεΑ συμπεριλαμβάνονται άτομα με μακροχρόνιες σωματικές, νοητικές, πνευματικές ή αισθητηριακές βλάβες, οι οποίες σε αλληλεπίδραση με διάφορα εμπόδια δύνανται να παρεμποδίσουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία σε ίση βάση με τους άλλους».³

Στην ανά χείρας εργασία θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε τη σχέση της αναπηρίας με τον άνθρωπο και πως αυτή η σχέση διαμορφώθηκε στο ρου της ιστορίας, με έμφαση στη θρησκευτική εκπαίδευση των παιδιών που αντιμετωπίζουν ελαφράς μορφής νοητική αδυναμία και γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα ανακαλύψουμε την αντιμετώπιση της αναπηρίας κατά την αρχαιότητα. Όντως ο Καιάδας ήταν κολαστήριο ανάπηρων ανθρώπων; Ή μήπως η Σπάρτη ακολουθούσε άλλο σύστημα αντιμετώπισής τους; Η Αθήνα και η Ρώμη, τι στάση κράτησαν στο συγκεκριμένο θέμα; Τι γνώμη διατύπωσε ο πατέρας της ιατρικής επιστήμης, ο Ιπποκράτης, αναφορικά με την αναπηρία; Στη συνέχεια του ίδιου κεφαλαίου θα προσεγγίσουμε την αναπηρία σύμφωνα με το κοσμοείδωλο της Παλαιάς Διαθήκης, ενώ ο απολυτρωτικός λόγος του Κυρίου μας, θα αναστρέψει άρδην τα πράγματα.

Η διδασκαλία των Πατέρων, όσον αφορά την αναπηρία, είναι το θέμα του δευτέρου κεφαλαίου. Ο Μ. Βασίλειος απαντά στο ερώτημα, αν ο Θεός είναι αίτιος του κακού στη ζωή του ανθρώπου, όπως η αναπηρία, ενώ οι άγιοι Ιωάννης ο Χρυσόστομος και Γρηγόριος ο Θεολόγος δίνουν την πνευματική διάσταση της αναπηρίας, για να καταλήξουμε σε σύγχρονους Πατέρες και θεολόγους της Εκκλησίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα αναζητήσουμε τη ποιμαντική μέριμνα της Εκκλησίας, στα άτομα με ειδικές ανάγκες, ως προϊόν της εντολής του Κυρίου για αγάπη προς τον αδύναμο αδελφό. Η ποιμαντική της Εκκλησίας σε αυτόν τον τομέα επικεντρώνεται από την προσβασιμότητα στους χώρους λατρείας, μέχρι την τέλεση Ιερών Ακολουθιών με ταυτόχρονη απόδοση στην ελληνική νοητική γλώσσα, στην έκδοση ειδικών εκδόσεων, κ.ο.κ.

² Ν. Παπαχριστόπουλος, *Υγεία – Πρόνοια και Αναπηρία*, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, Αθήνα 2013, σελ. 26

³ Στο ίδιο, σελ. 26

Οι αναπτυξιακές και ψυχικές διαταραχές θα μας απασχολήσουν στο τέταρτο κεφάλαιο. Θα γίνει παράθεση των ορισμών της νοημοσύνης και πως αυτή συνδέεται με τους μαθητές με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες. Θα προσεγγίσουμε τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ελαφράς νοητικής αδυναμίας και των γενικευμένων μαθησιακών δυσκολιών, ενώ παράλληλα, θα ερευνήσουμε και την παιδαγωγική προσέγγιση των παραπάνω καταστάσεων.

Η θέση του μαθήματος των θρησκευτικών στο εκπαιδευτικό σύστημα, απασχολεί κατά καιρούς θεολόγους, ποιμαίνουσα Εκκλησία και κάθε εμπλεκόμενο. Στο πέμπτο κεφάλαιο, λοιπόν, θα κάνουμε μία σύντομη ιστορική αναδρομή του μαθήματος των θρησκευτικών στο σχολικό πρόγραμμα και αφού διέλθουμε από το πρόγραμμα σπουδών για το μάθημα των θρησκευτικών στο δημοτικό σχολείο, θα σταθούμε ιδιαίτερα στα αναλυτικά προγράμματα σπουδών του μαθήματος των θρησκευτικών για παιδιά με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες και πως αυτά προσαρμόζονται ανάλογα με τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών που τα παρακολουθούν.

Στο έκτο κεφάλαιο, θα παρουσιάσουμε διδακτικά μοντέλα και διδακτικές προσεγγίσεις του μαθήματος των θρησκευτικών και πιο συγκεκριμένα, προτείνονται δέκα μαθήματα των θρησκευτικών που αφορούν παιδιά με ελαφράς μορφής νοητική αδυναμία και γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες. Τα μαθήματα αυτά απευθύνονται σε παιδιά που φοιτούν στο δημοτικό σχολείο (γενικής παιδείας ή ειδικά) και με την κατάλληλη προσαρμογή από τον εκπαιδευτικό, ανάλογα με τις ανάγκες των παιδιών και τις συνθήκες που αντιμετωπίζουν, μπορούν να εφαρμοστούν στην τάξη. Ο τρόπος είναι καθαρά βιωματικός και χρησιμοποιείται η αφήγηση και το παιχνίδι ως μέσα έκφρασης των παιδιών. Επίσης, η διαθεματικότητα στο μάθημα των θρησκευτικών κρίνεται απαραίτητη (λ.χ. θεατρικό παιχνίδι, εικαστικά, μουσική, περιβάλλον, κ.α.).

Στο έβδομο και τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας μας, αναλύουμε την πρακτική προσέγγιση των προτάσεων διδασκαλίας του μαθήματος των θρησκευτικών σε παιδιά με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες. Στις σελίδες αυτού του κεφαλαίου ξεδιπλώνονται οι εμπειρίες και τα βιώματα από την εφαρμογή του 6.2 μαθήματος, με τα παιδιά του Κέντρου Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιού του Δήμου Αλμυρού. Αυτονόητο είναι πως στην ευχέρεια του κάθε εκπαιδευτικού είναι να εμπλουτίσει και με άλλες δραστηριότητες το προτεινόμενο μάθημα.

Χρήσιμο εργαλείο στην εργασία μας είναι τα συμπεράσματα που εξάγονται στο τέλος της. Ποια θα πρέπει να είναι η στάση των ανθρώπων έναντι της αναπηρίας και πως χρειάζεται να προσφέρεται το μάθημα των θρησκευτικών σε μαθητές με ελαφράς μορφής νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες.

Κεφάλαιο Α: Η αναπηρία στην αρχαιότητα και στη Βίβλο

1.1. Αναπηρία και αρχαία Ελλάδα

Μετά από μία σύντομη ιστορική αναδρομή στην εξέλιξη του ανθρώπινου είδους, θα παρατηρήσουμε πως η αναπηρία σε όλες τις μορφές και εκφάνσεις της είναι συνυφασμένη με τον άνθρωπο και ακολουθεί την πορεία του στη γη. Από τη στιγμή που εμφανίστηκε ο άνθρωπος στον πλανήτη μας, έκανε την εμφάνισή της και η αναπηρία. Η αντιμετώπιση των ανθρώπων με αναπηρία, διαφέρει σε κάθε ιστορική περίοδο και η αντιμετώπισή της έχει να κάνει με τις διάφορες κοινωνικές συνθήκες και αντιλήψεις που διαμορφώνονταν ανά καιρούς. Ο άνθρωπος, από τα πρώτα του βήματα πάνω στη γη, κλήθηκε να δώσει εξηγήσεις και να απαντήσει για τις κάθε λογής δυσμορφίες, δυσλειτουργίες και αναπηρίες τόσο του ιδίου, όσο και των λοιπών μελών της κοινότητάς του. Στις πρωτόγονες κοινωνίες, το ανάπηρο άτομο δε ξεπερνούσε σε χρόνο ζωής τη βρεφική ηλικία, λόγω των δύσκολων συνθηκών διαβίωσης.

Στους μελλοντικούς χρόνους και συγκεκριμένα στην αρχαιότητα, όποιος διέφερε από το λοιπό κοινωνικό σύνολο δεν γινόταν αποδεκτός και βίωνε έναν ιδιότυπο αποκλεισμό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η γέννηση ενός ανάπηρου παιδιού χαρακτηριζόταν ως κακός οιώνος, ως έκφραση οργής από τους θεούς. Αυτό συνέβαινε, καθώς η επιστημονική επάρκεια της εποχής δεν ήταν αρκετή για να εξηγήσει την ιδιαιτερότητα ενός ανθρώπου, όπως στην περίπτωση της αναπηρίας. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης ήταν να προξενείται το αίσθημα του φόβου, γεγονός απόλυτα φυσιολογικό, μιας και η ανθρώπινη συμπεριφορά αντιδρά με αυτό το συναίσθημα ενώπιον σε καταστάσεις άγνωστες και διαφορετικές.

Ο όρος αναπηρία προέρχεται από την αρχαία ελληνική έκφραση «ανά τόν πῆρο», δηλαδή με βοήθημα και δηλώνει την έλλειψη αρτιμέλειας – αρτιότητας και εν γένει τη διαταραχή στη λειτουργία του ανθρώπινου σώματος.⁴ Ετυμολογικά η λέξη αναπηρία προέρχεται από την πρόθεση ανά και του ουσιαστικό πηρός, που σημαίνει χωλός (κουτσός) και έχει τη ρίζα του στο ρήμα πάσχω.⁵ Στον όρο, λοιπόν, αναπηρία

⁴ <http://www.tzampazi.gr/textshow.php?id=532> (ημ. ανάκτησης: 05/11/22)

⁵ Γ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, β' έκδοση, Αθήνα 2005, σελ. 164

συμπυκνώνονται όλες οι σωματικές, διανοητικές, ψυχολογικές, αισθητηριακές αναπηρίες, καθώς και οι ανίατες ασθένειες.

Η αντιμετώπιση της αναπηρίας και του ανάπηρου ανθρώπου – ιδίως των νεογέννητων παιδιών – στην πόλη της αρχαίας Σπάρτης, καταδεικνύεται από τον Πλούταρχο. Ο πατέρας δεν ήταν κύριος του παιδιού που γεννιόταν, αυτός δηλαδή που το γέννησε, αλλά το πήγαινε σε ένα τόπο που καλούνταν «λέσχη» και ήταν συγκεντρωμένοι οι γεροντότεροι της φυλής του. Εκείνοι εξέταζαν το νεογέννητο παιδί και εάν το βρίσκανε γερό και αρτιμελές, τότε δίνανε την άδεια να το αναθρέψει ο πατέρας του, προσφέροντάς του μάλιστα και ένα από τους 9.000 κλήρους. Στην περίπτωση που το νεογέννητο βρέφος ήταν ασθενικό και δεν είχε την πρόπουσα σωματική αρτιότητα και διάπλαση, τότε το έριχναν στους Αποθέτες. Στον Ταϋγετο ήταν μία βαραθρόδης τοποθεσία και εκεί απέρριπταν τα ασθενικά παιδιά, πιστεύοντας πως η πράξη αυτή ήταν η καλύτερη τόσο για το ίδιο, όσο και για την πόλη του⁶.

Ωστόσο, στο σημείο αυτό χρειάζεται να κάνουμε ορισμένες επισημάνσεις. Η εξέταση στο συμβούλιο των γερόντων αφορούσε τόσο το αγόρια, όσο και τα κορίτσια. Σε μία ιδιότυπη κοινωνία, με αρκετά συχνά να εμφανίζεται το φαινόμενο της ενδογαμίας, η προστασία των παιδιών και της πολυτεκνίας ήταν το κυρίαρχο μέλημα των γερόντων, οι οποίοι κάθε άλλο παρά επιπόλαια αποφάσιζαν για την απόρριψη των αναπήρων παιδιών, καθώς φαίνεται πως οι ίδιοι είχαν αποκτήσει ιατρική εμπειρία. Εκείνο, όμως, που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι η αποκατάσταση μίας αλήθειας περί του περίφημου Καιάδα. Τα νεογέννητα παιδιά τα οποία κρινόταν από το συμβούλιο των γερόντων πως ήταν ανάπηρα, τοποθετούνταν στους «Αποθέτες». Οι «Αποθέτες» ήταν φυσικά κοιλώματα της γης, μικρές ή μεγάλες χαράδρες στις πλαγιές του Ταϋγετου και εκεί οι Σπαρτιάτες απέθεταν τα ανάπηρα

⁶ Πλούταρχος *Λυκούργος* 16,1-2: «Τὸ δὲ γεννηθὲν οὐκ ἦν κύριος ὁ γεννήσας τρέφειν, ἀλλ' ἔφερε λαβὼν εἰς τόπον τινὰ λέσχην καλούμενον, ἐν ᾧ καθήμενοι τῶν φυλετῶν οἱ πρεσβύτατοι καταμαθόντες τὸ παιδάριον, εἰ μὲν εὐπαγὲς εἶη καὶ ῥωμαλέον, τρέφειν ἐκέλευον, κλῆρον αὐτῷ τῶν ἐνακισχιλίων προσνείμαντες· εἰ δ' ἀγεννὲς καὶ ἄμορφον, ἀπέπεμπον εἰς τὰς λεγομένας. Αποθέτας, παρὰ Ταῦγετον βαραθρόδην τόπον, ὡς οὔτε αὐτῷ ζῆν ἄμεινον ὄν οὔτε τῇ πόλει τὸ μὴ καλῶς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πρὸς εὐεξίαν καὶ ῥώμην πεφυκός. ὄθεν οὐδὲ ὕδατι τὰ βρέφη, ἀλλ' οἴνῳ περιέλουον αἱ γυναῖκες, βάσανόν τινα ποιοῦμεναι τῆς κράσεως αὐτῶν. λέγεται γάρ ἐξίστασθαι τὰ ἐπιληπτικὰ καὶ νοσῶδη πρὸς τὸν ἄκρατον ἀποσφακελίζοντα, τὰ δ' ὕγιεινὰ μᾶλλον στομοῦσθαι καὶ κρατύνεσθαι τὴν ἔξιν. ἦν δὲ περὶ τὰς τροφῶν ἐπιμέλειά τις μετὰ τέχνης, ὥστ' ἄνευ σπαργάνων ἐκτρεφούσας τὰ βρέφη τοῖς μέλεσι καὶ τοῖς εἶδεσιν ἐλευθέρια ποιεῖν, ἔτι δὲ εὐκόλα ταῖς διαίταις καὶ ἄσικχα καὶ ἀθαμβῆ σκότου καὶ πρὸς ἐρημίαν ἄφοβα καὶ ἄπειρα δυσκολίας ἀγεννοῦς καὶ κλαυθυρισμῶν. διὸ καὶ τῶν ἔξωθεν ἔνιοι τοῖς τέκνοις Λακωνικὰς ἐωνοῦντο τίθτας· καὶ τὴν γε τὸν Αθηναῖον Ἀλκιβιάδην τιθεύσασαν Ἀμύκλαν ἱστοροῦσι γεγονέναι Λάκαιναν».

παιδιά με την προσδοκία πως θα τα φροντίσουν οι χθόνιες θεότητες και φυσικά η μητέρα γη. Από την άλλη, ο Καιάδας, ήταν ένας τόπος ρίψης των αιχμαλώτων πολέμου και των πτωμάτων τους, όπως ακριβώς συνέβαινε και σε άλλες πόλεις της αρχαίας Ελλάδας. Για π.χ., στην Αθήνα υπήρχε συγκεκριμένη τοποθεσία στις βορειοδυτικές παρυφές του βράχου της Ακρόπολης. Εσφαλμένα, λοιπόν, ταυτίστηκε ο Καιάδας με τη ρίψη εντός του, των νεογέννητων ανάπηρων παιδιών. Εξάλλου, οι σύγχρονη αρχαιολογική έρευνα, έρχεται να επισφραγίσει τις διάφορες μαρτυρίες αρχαίων συγγραφέων και νεότερων μελετητών.⁷

Η Αθήνα, στην περίπτωση της αναπηρίας, ακολούθησε τη φράση «νοῦς ὑγιής ἐν σώματι ὑγιεῖ». Δηλαδή, ένα υγιές πνεύμα χρειάζεται να υπάρχει μέσα σε ένα υγιές σώμα και ότι ο άνθρωπος αποτελεί μία ενιαία οντότητα, σώμα και ψυχή, σε απόλυτη αρμονία. Η πόλη που εξύμνησε, αλλά και εφάρμοσε την πνευματική υπόσταση του ανθρώπου, ανέδειξε το κάλλος, που η ανθρωπότητα κάνει λόγο για χρυσούς αιώνες, στην περίπτωση της αναπηρίας αντέδρασε περιφρονητικά. Κάθε άνθρωπος που δεν είχε τη σωματική ευρωστία, ή ήταν διανοητικά ανάπηρος, αντιμετωπιζόταν μειωτικά. Ωστόσο, στην περίοδο του Περικλή, έχουμε απτά δείγματα αξιοπρεπούς αντιμετώπισης της αναπηρίας. Όσοι ήταν αδύναμοι οικονομικά, λάμβαναν ένα επίδομα για να μπορούν να ζουν αξιοπρεπώς.⁸

Η πόλη της Ρώμης κινείται στο ίδιο μήκος κύματος αναφορικά με την αντιμετώπιση της αναπηρίας. Ο πατέρας ενός ανάπηρου παιδιού είχε το δικαίωμα να κρίνει αν θα ζήσει ή θα πεθάνει. Το Δωδεκάδελτο, ένας νομικός κώδικας της αρχαίας Ρώμης, περιέγραφε τη στάση της ρωμαϊκής κοινωνίας έναντι των ανάπηρων και ασθενικών παιδιών. Μάλιστα, όριζε τον τρόπο και τους τόπους που θα θανατώνονταν, όπως ο ποταμός Τίβερης, απομακρυσμένες περιοχές, κ.α.⁹ Επιπρόσθετα, όσοι ιερείς είχαν κάποιου είδους σωματική αναπηρία, όπως λ.χ. ακρωτηριασμό, αποκλειόταν από τις θρησκευτικές τελετές.¹⁰

⁷ Αθ. Αναστασίου, *Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αγωνιστικών εκδηλώσεων στην αρχαία Σπάρτη*, Δ.δ., Θεσσαλονίκη 1998, σελ. 261, υποσημ. 9, 10, 11

⁸ Δημ. Στασινός, *Η Ειδική Εκπαίδευση στην Ελλάδα: αντιλήψεις, θεσμοί και πρακτικές*, Gutenberg, 1991, σελ. 14

⁹ Christoph Anstoz, *Βασικές αρχές της παιδαγωγικής για το νοητικά καθυστερημένα άτομα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1994, σελ. 22

¹⁰ Χρ. Σκανδάλης, *Τα καθυστερημένα άτομα στην ελληνική κοινωνία. Η εξέλιξη της στάσης της ελληνικής κοινωνίας έναντι των ατόμων με καθυστερήσεις και αποκλίσεις. Κοινωνιολογική παιδαγωγική μελέτη*. Ιωάννινα 1980, σελ. 60 – 63

Εκείνος που ασχολήθηκε σοβαρά και καθαρά επιστημονικά στην αρχαιότητα με το θέμα της αναπηρίας είναι ο πατέρας της ιατρικής επιστήμης, ο Ιπποκράτης (460–377 π.Χ.), ο οποίος σημειώνει: «ἐπισπᾶσθαι χρῆ ἰατρῶν ὑπὲρ μόνον τὰ κατὰ φύσιν ἐπακριβῶς ἐπισθαμένον δυνατόν γνῶναι, εἷς ὅσον ἐξίσθανται φύσεως ἕκαστος καί εἷς ὅσον μέγεθος ἢ νόσος οἶκει».¹¹ Για τον Ιπποκράτη, ο γιατρός όταν πρόκειται να κάνει κάποια διάγνωση ασθενούς, οφείλει να λαμβάνει υπ’ όψιν του την κληρονομικότητα και το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει. Η κώφωση απασχόλησε ιδιαίτερα τον Ιπποκράτη. Σύμφωνα με τον ίδιο, σημειώνεται ότι εργαλεία του έναρθρου λόγου αποτελούν η γλώσσα και τα γλωσσοφωνητικά όργανα και αν υποστούν βλάβες τότε είναι αδύνατο να παραχθεί ο λόγος και πως οι κωφοί εκ γεννητής δε μπορούν να μιλήσουν, παρά μόνο να εκφέρουν άναρθρες κραυγές¹². Όσον αφορά στην επιληψία λέγει πως «τῶν ἐπιληπτικῶν τίσιν νεοισίν ἀπαλλαγεῖν, αἷ μεταβολαί μάλιστα ἡλικίας καί ὠραῖον καί τόν τόπον καί τόν βίον ποιέουσιν»,¹³ δηλαδή, οι επιληπτικοί νέοι άνθρωποι μπορούν να απαλλαχθούν από την ασθένειά τους όσο μεγαλώνουν ή αλλάζουν περιβάλλον. Τέλος, σύμφωνα με τον Ιπποκράτη, η ψυχοπάθεια και η κατάθλιψη κάνουν την εμφάνισή τους κατά τους ανοιξιάτικους μήνες και πως οι ασθενείς αυτές είναι αθεράπευτες.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να πούμε πως η ελληνική μυθολογία ενέταξε στην αναπηρία στη ζωή των ανθρώπων και την αντιμετώπισε τότε με φόβο, αποτροπιασμό και άλλοτε με σεβασμό. Ας μη ξεχνάμε πως ένας από τους δώδεκα θεούς, ο Ήφαιστος, κατέχει και αυτός τη δική του θέση στο Πάνθεον του Ολύμπου και πως ο τυφλός Όμηρος, συγκαταλέγεται στους κορυφαίους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς.

¹¹ Α. Δισλή, *Οι απόψεις των αρχαίων φιλοσόφων και η στάση της αρχαιοελληνικής κοινωνίας απέναντι στα άτομα με αναπηρία*, Μεταπτυχιακή διατριβή, Σέρρες 2005, σελ. 45

¹² Ιπποκράτης, *Περί κρεάτων*, Άπαντα Ιπποκράτους, εκδ. Γ. Κρούστης, Αθήνα 1979: «...διαλέγεται δέ τό πνεῦμα ἔλκον ἔς πᾶν τό σῶμα, τό πλοιστον δέ ἔς τὰ κοῖλα αὐτός ἑαυτό αὐτό δέ θύραζε ὠθεόμενον διά τό κοινός ψόφον ποιέει, ἢ κεφαλή γάρ ἐπίχει. Οἱ δέ γλώσσσα ἀρθρεῖ προσβάλουσα ἐν τῷ φαρυγγί, ἀποφράσσουσα καί προσβάλλουσα πρός τήν ὑπερώην καί πρός τούς ὀδόντας ποιέει σαφέως διαλέγοιτο, ἄλ’ ἢ ἕκαστα φύσει τὰ μονόφωνα. Τεκμήριον δέ ἔστι τοῦ τεω, οἱ κωφοί ἐκ γεννητης οὐκ ἐπισθασθαι διαλέγεσθαι, ἀλλά τὰ μονόφωνα μόνον φωνέουσιν, οὐδ’ οἱ εἰς τό πνεῦμα ἐκπνεύσαν πειρωτο διαλέγεσθαι. Δήλων δὴ τόδε: οἱ ἄνθρωποι κεφθεγγονται μέγα ὡς ἀντιχει τό πνεῦμα, ἔπειτα δέ καταμαραίνεται τό φθέγμα καί οἱ κιθαρωδοί, ὁπόταν δέη αὐτοῖς μακροφωνέειν, ἐπ’ ἄκρων ἐλκύσαντες τό πνεῦμα ἐσω πολύ ἐκτείνουσι τήν ἐκφοράν καί φωνοῦσιν καί φθέγγονται μέγα ὡς ἀντηχῶσι τῷ πνεύματι, ἐπὶν δέν τό πνεῦμα ἐκλίπει, καταπαύοντα, τουτεοισι δήλων τό πνεῦμα ἔστι τό φθεγγόμενον. Εἶδον δέ ἤδη εἰ, σφάζαντες εὔατους, ἐπέταμεν τόν φάρυγγα».

¹³ Α. Δισλή, 2005, ὁ.π., σελ. 45

1.2. Η αναπηρία στην Αγία Γραφή

Η αναπηρία ως έννοια, απαντάται συχνά στα βιβλία της Αγίας Γραφής. Τόσο στην Παλαιά, όσο και στην Καινή Διαθήκη, συναντούμε ανθρώπους με σωματικές αναπηρίες, νοητική υστέρηση, ψυχοσωματικά προβλήματα και γενικά με κάθε είδους αναπηρίες. Οι άνθρωποι αυτοί παρουσιάζουν αποκλίνουσες συμπεριφορές, όπως λ.χ. επιθετικότητα, κοινωνική αποστασιοποίηση, κ.α., θέτοντας αυτομάτως τον εαυτό τους στο κοινωνικό περιθώριο.

Ο Θεός, σύμφωνα με την Παλαιά Διαθήκη, δημιούργησε τον άνθρωπο «κατ' εικόναν και καθ' ομοίωσιν Θεοῦ». Αλλά και ολόκληρη τη δημιουργία, ο Θεός την έκανε «λίαν καλῶς»¹⁴. Άρα το κακό, η δυστυχία και ο πόνος στη ζωή του ανθρώπου δεν είναι δημιουργήματα του Θεού, αλλά αποτελέσματα και οδυνηρά επακόλουθα της παρακοής των πρωτοπλάστων και εν γένει του ανθρωπίνου γένους. Εισήλθε, λοιπόν, η έννοια του πόνου στη ζωή του ανθρώπου ως αποτέλεσμα της αμαρτίας. Το βιβλίο της Γενέσεως είναι κατηγορηματικό: «καὶ τὴ γυναιξὶ εἶπε, πληθύνων πληθυνῶ τὰς λύπας σου καὶ τὸν στεναγμόν σου. Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα... τῷ δὲ Ἀδὰμ εἶπεν: ὅτι ἔφαγες ἀπὸ τοῦ ξύλου ... ἐπικατάρατος»¹⁵. Η αντιμετώπιση, λοιπόν, των ανθρώπων με κάθε είδους αναπηρίες από τον αρχαίο Ισραήλ είναι ενταγμένη στη γενικότερη θρησκευτική, κοινωνική και πολιτισμική αντίληψή του. «Καὶ ὁ λεπρὸς ἐν ᾧ ἔστιν ἡ ἀφή... ἀκάθαρτος κλιθήσεται πάσας τὰς ἡμέρας, ὅσας ἐὰν ἡ ἐπ' αὐτὸν ἡ ἀφή, ἀκάθαρτος ᾧ ἀκάθαρτος ἔσται, κεχωρισμένος καθήσεται ἔξω της παρεμβολῆς αὐτοῦ ἔσται ἡ διατριβὴ»¹⁶. Ὅσοι κουβαλοῦσαν πάνω τους το στίγμα της κατάρας, της αμαρτίας και της αρρώστιας, θεωροῦνταν ως ἀκάθαρτοι και η θέση τους ἦταν μακριά από τον «υγιή» πληθυσμό. Αυτονόητο είναι το γεγονός πως δεν είχαν τα ίδια δικαιώματα, ἀκόμη και στα θρησκευτικά τους καθήκοντα. Αποκλειόταν από την προσφορά θυσιῶν, ἢ να προσεγγίζουν το θυσιαστήριο του Ναοῦ.¹⁷

Η εμφάνιση ποικίλων ψυχολογικών και διάφορων ψυχονευρωτικών διαταραχών, είναι αποτέλεσμα της αποστασίας του ανθρώπου από το Θεό. Ζώντας ο άνθρωπος μια ζωή μέσα στην αμαρτία, δίχως το φόβο του Θεού και την τήρηση του Νόμου του, εισέρχονται στη ζωή του πνεύματα ἀκάθαρτα και μιὰρά που επηρεάζουν

¹⁴ Γεν. 1, 26 – 27, 31

¹⁵ Γεν. 3, 16 – 17

¹⁶ Λευιτ. 13, 45 – 45

¹⁷ Λευιτ. 21, 18 – 23

αρνητικά τη ζωή του. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι ο άνθρωπος να βιώνει οδυνηρά γεγονότα, σωματικά και πνευματικά και να ζει στο περιθώριο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση του βασιλιά της Βαβυλώνας Ναβουχοδονόσορ, ο οποίος για επτά συναπτά έτη, ζούσε μαζί με τα άγρια θηρία, τρέφονταν με χόρτα και γενικά ζούσε αλλοπρόσαλλα, ως άγριο ζώο, μακριά από την κοινωνία των ανθρώπων. Η εξήγηση για αυτή την κατάσταση του βασιλιά της Βαβυλώνας ήταν η αλαζονική συμπεριφορά του λόγω της βασιλικής ισχύος του, η έλλειψη ταπείνωσης και ο φόβος έναντι του Θεού. Επανήλθε στα καθήκοντά του και στο κοινωνικό σύνολο, μονάχα όταν εξαλείφτηκε η αρρωστημένη συμπεριφορά του.¹⁸

Στους χρόνους της Καινής Διαθήκης, η έλευση του Ιησού αλλάζει άρδην τα πράγματα, όσον αφορά την αντιμετώπιση των ανθρώπων με κάθε είδους αναπηρίες, καθώς αποστολή του – πέραν των άλλων – είναι και η ανακούφισή τους. Ο ίδιος, διδάσκοντας στη συναγωγή της Ναζαρέτ λέγει πως «πνεῦμα Κυρίου ἐπ’ ἐμέ, οὐ εἶνεκεν ἔχρισε μέ, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκε μέ, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρῦσαι αἰχμαλώτους ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀναβλέψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, κηρῦσαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτόν»,¹⁹ ενώ προτρέπει τους μαθητές του να μιμηθούν το παράδειγμά του, λέγοντάς τους: «πορευόμενοι κυρήσετε λέγοντες ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἄσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρίζετε, νεκροὺς ἐγείρετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε».²⁰

Στα βιβλία της Καινής Διαθήκης συναντάμε ιάσεις ασθενῶν που πάσχουν από κινητικά και σωματικά προβλήματα (λ.χ. ο παραλυτικός της Καπερναούμ, η συγκύπτουσα γυναίκα, ο παραλυτικός της Βηθσεδά), όρασης (ο τυφλός της Βηθσαϊδά, ο εκ γενετής τυφλός), ψυχολογικά προβλήματα (η θυγατέρα της Χανααίας γυναίκας, ο σεληνιαζόμενος νέος, οι σεληνιαζόμενοι στη χώρα των Γεργεσηνῶν, στην Καπερναούμ), κ.α. Ο Χριστός δεν αποστρέφεται τον πάσχοντα άνθρωπο. Αντίθετα, τον πλησιάζει με πολύ αγάπη, αφουγκράζεται τον πόνο του, συνομιλεί μαζί του, εντοπίζει το πρόβλημα και εν τέλει του προσφέρει τη λύτρωση. Πυρήνας της αποστολής του Χριστού στον κόσμο είναι η διάδοση του ευαγγελικού

¹⁸ Δανιήλ 4, 22 – 34

¹⁹ Λουκ. 4, 18 – 19

²⁰ Ματθ. 10, 7 – 8

μηνύματος και η θεραπεία του ανθρώπου από τις ψυχοσωματικές του ασθένειες. Ολόκληρη η δράση του Ιησού εντάσσεται στο σχέδιο της Θείας Οικονομίας για τη σωτηρία του ανθρώπου και να προσφέρει ένα απελευθερωτικό μήνυμα στην ανθρωπότητα.

Κινούμενος ο Χριστός σε ένα περιβάλλον με ποικίλα στερεότυπα και κοινωνικούς αποκλεισμούς «διαφορετικών» ανθρώπων, καλείται να σπάσει δεσμά και να κηρύξει κοινωνία αγάπης και ανεκτικότητας. «'Αλλά ὑμῖν λέγω τοῖς ἀκούουσιν· ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, Εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμῖν, προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηραζόντων ὑμᾶς. Τῷ τύπτοντί σε ἐπὶ τὴν σιαγόνα πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην, καὶ ἀπὸ τοῦ αἵροντός σου τὸ ἱμάτιον καὶ τὸν χιτῶνα μὴ κωλύσης. Παντὶ δὲ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου, καὶ ἀπὸ τοῦ αἵροντος τὰ σὰ μὴ ἀπαίτει».²¹ Επιπρόσθετα, η άνευ όρων αγάπη προς το Θεό και τον πλησίον, είναι το απόσταγμα του κηρύγματος του Χριστού: «..καὶ ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου»²² - «ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν».²³

Οι Μακαρισμοί, επίσης, συμπυκνώνουν την επαναστατική δυναμική του ευαγγελικού λόγου και την παρηγοριά των αδύναμων και ποικιλοτρόπως ασθενικών ανθρώπων: «Καὶ αὐτὸς ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἔλεγε· μακάριοι οἱ πτωχοί, ὅτι ὑμετέρα ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Μακάριοι οἱ πεινῶντες νῦν, ὅτι χορτασθήσεσθε. Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι γελάσετε. Μακάριοι ἐστε ὅταν μισήσωσιν ὑμᾶς οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὅταν ἀφορίσωσιν ὑμᾶς καὶ ὄνειδίσωσι καὶ ἐκβάλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρὸν ἕνεκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Χάρητε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ καὶ σκιρτήσατε· ἰδοὺ γὰρ ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τῷ οὐρανῷ· κατὰ τὰ αὐτὰ γὰρ ἐποίουν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν. Πλὴν οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν. Οὐαὶ ὑμῖν οἱ ἐμπεπλησμένοι, ὅτι πεινάσετε. Οὐαὶ ὑμῖν οἱ γελῶντες νῦν, ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε. Οὐαὶ ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι· κατὰ τὰ αὐτὰ γὰρ ἐποίουν τοῖς ψευδοπροφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν».²⁴

Εξίσου ιδιαίτερο σημείο, στο οποίο θα πρέπει να σταθούμε, είναι αυτό της αναίρεσης μιας ευρύτερης διαδεδομένης προκατάληψης. Ότι η αναπηρία είναι

²¹ Λουκ. 6, 27 – 30

²² Μρκ. 12, 30

²³ Μρκ. 12, 31

²⁴ Λουκ. 6, 20 – 26

αποτέλεσμα της αμαρτίας. Το ευαγγέλιο του Ιωάννη διασώζει ένα διάλογο του Κυρίου με τους μαθητές του: «καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες: ραββί, τίς ἡμαρτεν, οὗτος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῆ; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, οὔτε οὗτος ἡμαρτεν οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα φανερωθῆ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ». ²⁵ Σε μία κοινωνία που επικρατεῖ ἡ λανθασμένη αντίληψη περί τιμωροῦ Θεοῦ, λόγω τῆς αυξημένης αμαρτωλότητας των ἀνθρώπων και τῆς ἀντιμετώπισης των ἀναπήρων ἀνθρώπων ὡς κατώτερων ὄντων, ἐρχεται ὁ Χριστός και κηρύττει, κυρίως με τὴ δράση του διδάσκει, πὼς ἡ κάθε εἶδους ἀναπηρία και σωματικὴ ἢ ψυχικὴ ἀσθένεια, εἶναι ευκαιρίες για τὴν ευεργετικὴ παρουσία του Θεοῦ στη ζωὴ του ἀνθρώπου και τὴ δοξολογία του ονόματός του: «ὥστε τοὺς ὄχλους θαυμάσια βλέποντας κωφοὺς ἀκούοντας, ἀλάλους λαλοῦντας, κυλλοὺς ὑγιεῖς, χωλοὺς περιπατοῦντας καὶ τυφλοὺς βλέποντας, καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεὸ Ἰσραὴλ». ²⁶

Στο σημεῖο αὐτὸ χρειάζεται να ἐπισημάνουμε μια σημαντικὴ λεπτομέρεια. Ὁ Χριστός ἐπιτελεῖ ἕνα θαῦμα – ἐπὶ το ὀρθότερον «σημεῖο» ἢ «τέρας», δηλώνοντας το μεν πρῶτο τὴ παντοδυναμία του Θεοῦ και το δε δεύτερο, το υπερφυσικὸ γεγονός που ἔλαβε χώρα – μονάχα με τὴ συγκατάθεση του ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ζητᾷ ὁ ἴδιος το θαῦμα. Τὴν ἐπέμβαση, δηλαδή, του Θεοῦ στη ζωὴ του. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι ἡ θεραπεία των δύο τυφλῶν στην Ιεριχά: «καὶ ἰδοὺ δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδόν, ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παράγει, ἔκραξαν λέγοντες: ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, υἱὸς Δαυὶδ. Ὁ δὲ ὄχλος ἐπετίμησεν αὐτοῖς ἵνα σιωπήσωσιν· οἱ δὲ μείζον ἔκραζον λέγοντες: ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, υἱὸς Δαυὶδ. Καὶ στὰς ὁ Ἰησοῦς ἐφώνησεν αὐτοὺς καὶ εἶπε: τί θέλετε ποιήσω ὑμῖν; Λέγουσιν αὐτῷ· Κύριε, ἵνα ἀνοιχθῶσιν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί. Σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἤψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ εὐθέως ἀνέβλεψαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ». ²⁷ Ἀπὸ τὴν παραπάνω ευαγγελικὴ περικοπὴ συμπεραίνουμε ὅτι οἱ δύο τυφλοὶ ἀνθρώποι, ζήτησαν οἱ ἴδιοι το ἔλεος του Κυρίου. Ὁ δε κοινωνικὸς τους περίγυρος προσπάθησε – κατὰ τὴ συνηθισμένη τακτικὴ τῆς εποχῆς – να τους ἀπομονώσει και να τους ἀποτρέψει να πλησιάσουν τον Ἰησοῦ και να του ἐκθέσουν το πρόβλημά τους. Ὡστόσο, ὁ Χριστός τους ἀντιλαμβάνεται και τους ρωτᾷ «τί θέλετε ποιήσω ὑμῖν;». Δηλαδή, ἀφήνει τὴν

²⁵ Ἰωαν. 9, 1 – 3

²⁶ Ματθ. 5, 29 – 31

²⁷ Ματθ. 20, 30 – 34

προσωπική τους ελευθερία να εκφραστεί και αβίαστα εκείνοι ζητούν «ἵνα ἀνοιχθῶσιν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί». Μονάχα με αυτές τις προϋποθέσεις, συντελείται το θαύμα.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε πως στους χρόνους της Παλαιάς Διαθήκης τα άτομα με αναπηρία βίωναν έναν ιδιότυπο κοινωνικό αποκλεισμό και η ασθένειά τους θεωρούνταν ως τιμωρία για τις αμαρτίες που διέπραξαν στη ζωή τους και την αποστασιοποίησή τους από το Θεό. Η ενανθρώπιση του Υιού και Λόγου του Θεού χάραξε νέους ορίζοντες και προοπτικές στην ανθρωπότητα. Το μήνυμα του Ευαγγελίου, ως λόγος απελευθερωτικός και αγάπης, έθεσε τις βάσεις για την αντιμετώπιση των ανθρώπων με κάθε είδους αναπηρία, η οποία δεν είναι αποτέλεσμα της αποξένωσης του ανθρώπου από το Θεό, αλλά μέσο για την επανασύνδεσή τους, τρόπος για τη δοξολογία του ονόματος του Θεού. Ο Χριστός, θεραπεύοντας τους ασθενείς, προχώρησε ένα βήμα παραπέρα. Συνομίλησε μαζί τους, ενδιαφέρθηκε για τη ζωή τους και τους έκανε ὄργανά του για τη διάδοση του ευαγγελίου του. Με λίγα λόγια τους αποκατέστησε στην αξιοπρέπειά τους. Αυτή την αξιοπρέπεια που είχαν χάσει με την αντιμετώπιση των άλλων ανθρώπων προς το πρόσωπό τους, ένεκα της αναπηρίας τους. Τέλος, οφείλουμε να υπογραμμίσουμε τον λόγο του Αποστόλου Παύλου που λέγει: «ἢ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. Ἦδιστα οὖν μᾶλλον καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. Διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις, ὑπὲρ Χριστοῦ· ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι».²⁸ Η κάθε λογής αναπηρία είναι θαυμάσια ευκαιρία για ν' ανακαλύψουμε τον πλούτο της ψυχῆς των ανθρώπων που τη βιώνουν, να γίνουμε συμπάσχοντες μαζί τους και εν τέλει, μέσα από την ταπείνωση του σώματος, να οδηγηθούμε στη δόξα της Βασιλείας του Θεού.

²⁸ Β Κορ. 12, 9 – 10.

Κεφάλαιο Β: Η αναπηρία στη διδασκαλία των Πατέρων

Ολόκληρη η δημιουργία, συμπεριλαμβανομένου και του ανθρώπου, είναι φτιαγμένη από το Θεό «καλὰ λίαν». Ο πόνος και η δυστυχία δεν είχαν τη θέση τους στο δημιουργικό σχέδιο του Θεού και κατ' επέκταση στη ζωή του ανθρώπου. Ένας κόσμος πλασμένος από τον δημιουργό Θεό του καλού, είναι αδύνατο να ενέχει τον σωματικό πόνο και την ασθένεια. Ο Αδάμ και η Εύα βίωναν «τήν ἐν παραδείσῳ ἄλυπον και ἀνώδυνον καὶ ἀμέριστον ζωήν».²⁹ Ωστόσο, λόγω της παρακοής τους στο θέλημα και στην εντολή του Θεού, εισήλθε στη ζωή των Πρωτοπλάστων και γενικά στο ανθρώπινο γένος, το κακό, η ασθένεια και η κάθε είδους σωματική και διανοητική αναπηρία, οι οποίες όπως τονίσαμε δεν υπήρχαν στο αρχικό στάδιο της δημιουργίας.³⁰

Ο Μέγας Βασίλειος σημειώνει πως αιτία των κακών δεν είναι ο Θεός. Η ασθένεια, δεν είναι αγέννητη, αλλά ούτε και δημιούργημα του Θεού. Ο άνθρωπος, όπως και όλα τα έμβια όντα της γης, δημιουργήθηκαν τέλεια, με την έννοια της αρτιμέλειας. Η ασθένεια και η αναπηρία κάνανε την εμφάνισή τους στη ζωή των ανθρώπων με την αμαρτία των Πρωτοπλάστων.³¹ Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος εντοπίζει για πρώτη φορά την εμφάνιση της αναπηρίας στην αδελφοκτονία του Κάιν: «καὶ γάρ ἐκεῖνος μετὰ την ἀδελφοκτονίαν μετὰ την παρανομίαν ἐκείνην, τότε παρελύθη το σῶμα. Τό γάρ τρέμειν οὐδέν ἕτερον ἐστίν ἢ παράλυσις».³² Μετά, δηλαδή τη διάπραξη του φοβερού αμαρτήματος της δολοφονίας του αδελφού του, ο Κάιν παρέλυσε. Εντοπίζει την πηγή της αναπηρίας και των σωματικών παθημάτων στην φιλαυτία και την πονηρή ροπή της ψυχής. Ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος δίνει μια πνευματική διάσταση στην εμφάνιση της αναπηρίας. Θεωρεί πως η αναπηρία έρχεται στη ζωή του ανθρώπου, ως αποτέλεσμα της φιλαργυρίας και της κενοδοξίας του. Επίσης, τη χαρακτηρίζει ως παιδαγωγικό μέσο, ένα εργαλείο για την πνευματική τελείωση του ανθρώπου.³³

²⁹ Αθανάσιος Αλεξανδρείας, *Λόγος περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου*, ΕΠΕ, τ.1, σελ. 234

³⁰ Θ. Ζήσης, *Η σωτηρία του ανθρώπου και του κόσμου, κατά τον Άγιον Ιωάννην Χρυσόστομον*, εκδόσεις Βρυέννιος, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 76 – 77

³¹ Βασίλειος Καισαρείας, *Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*, PG 31 344B

³² Ιωάννης Χρυσόστομος, *Ὁμιλία εἰς τόν παραλυτικόν διά τῆς στέγης χαλασθέντα, ὅτι οὐκ αὐτός ἐστίν ὁ παρά τῷ Ἰωάννῃ κείμενος ἰατρὸς καὶ περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ πρὸς τόν Πατέρα ἰσότητος*, PG51, 58

³³ Γρηγόριος Ναζιανζηνός, *Περὶ φιλοπτωχίας*, Λόγος ΙΔ', PG 35, 880C-881A

Ο μεγάλος άγιος της Εκκλησίας μας, ο όσιος Παΐσιος, για τα παιδιά με τις ειδικές ανάγκες, περιγράφει την αγάπη και την καλοσύνη τους, αλλά και πόση συγχωρητικότητα έχουν στην καρδιά τους. Συγκεκριμένα έλεγε: «οι μάνες που έχουν καθυστερημένα παιδιά, που κάνουν συνέχεια σκηνές, που λερώνουν, τί τραβάνε οι καημένες! Μαρτύριο! Γνώρισα μια μάνα που έχει κοτζάμ παιδί και δεν μπορεί να το κουμαντάρει, γιατί κάνει κάτι αταξίες!... Το καημένο παίρνει τις ακαθαρσίες και πασαλείβει τα ντουβάρια, τα σεντόνια... Η μάνα να συμμαζεύει, να καθαρίζει το σπίτι, να κάνει όλο το νοικοκυριό, και αυτό να τα κάνη όλα άνω-κάτω, όλα να τα λερώνει. Να κρύβει η φουκαριάρα τα απορρυπαντικά και αυτό να τα βρίσκει και να τα πίνει! Ολόκληρα ντουλάπια τα πετάει κάτω από το μπαλκόνι. Φύλαξε ο Θεός και δεν σκότωσε κανέναν μέχρι τώρα. Και δεν είναι μια μέρα και δύο. Χρόνια ολόκληρα είναι αυτή η κατάσταση!»³⁴.

Σε άλλη ομιλία του, μιλούσε για την ταπείνωση και την καλοσύνη που κρύβουν στην καρδιά τους αυτά τα αθώα πλάσματα: «είχαν φέρει ένα παιδάκι που ήταν διανοητικά καθυστερημένο... την καλοσύνη που έχει αυτό, ποιός λογικός άνθρωπος την έχει; Τί προσευχή, τί μετάνοιες κάνει! Όταν με την κήλη δυσκολευόμουν να κάνω μετάνοιες, του είπαν οι γονείς του: «Ο Παππούλης είναι άρρωστος, δεν μπορεί να κάνη μετάνοιες». «Κάνω εγώ», είπε εκείνο, και έκανε μετά μετάνοιες για μένα και γινόταν μούσκεμα στον ιδρώτα. Πόσο φιλότιμο, πόση αρχοντιά έχει! Μια φορά το έδειρε ένα παιδί στην γειτονιά, κι εκείνο, αφού έφαγε το ξύλο, του έδωσε το χέρι και του είπε: «Γεια, χαρά!». Ακούς; Ποιός γνωστικός το κάνει αυτό, κι ας έχει διαβάσει Ευαγγέλιο και ένα σωρό πνευματικά βιβλία. Να, και πριν από λίγες μέρες που είχε έρθει εδώ όλη η οικογένειά του να με δει, αυτό κάθησε δίπλα μου και η αδελφούλα του πιο πέρα. Μόλις είδε την αδελφούλα του που κάθησε μακριά μου, «έλα, κοντά Παππούλη», της λέει και την έβαλε δίπλα μου. Πολύ με συγκίνησε και του έδωσα ευλογία έναν μεγάλο φιλντισένιο σταυρό που μου είχαν φέρει από τα Ιεροσόλυμα. Μόλις τον πήρε στα χέρια του, «γιαγιά», είπε και έδειξε πώς θα τον βάλει στον τάφο της γιαγιάς του! Φοβερό! Τίποτε δεν θέλει για τον εαυτό του, όλα για τους άλλους! Αυτό θα πάει με τα τσαρούχια στον Παράδεισο, αλλά θα βάλει και τους γονείς του στον Παράδεισο. Μακάρι να ήμουν και εγώ στην θέση του, και ας μην καταλάβαινα και ας μη μιλούσα. Ενώ ο Θεός μου έδωσε όλα τα αγαθά,

³⁴ <https://www.sostis.gr/blog/item/4243-logoi-osiou-paisiou-gia-ta-kathusterimena-paidia> (ημ. ανάκτησης: 15/11/22)

εγώ τα ακρήστευσα. Στην άλλη ζωή θα κρύβονται μπροστά του ακόμη και θεολόγοι. Μου λέει ο λογισμός ότι οι θεολόγοι Άγιοι στον Ουρανό δεν θα είναι σε καλύτερη θέση ως προς την γνώση του Θεού από αυτά τα παιδάκια. Ίσως σ' αυτά να δώσει ο δίκαιος Θεός και κάτι παραπάνω, γιατί εδώ έζησαν στερημένα».³⁵ Η ταπείνωση, η ευλάβεια, η πίστη, είναι μερικές από τις χριστιανικές αρετές, που αβίαστα εξάγονται από το παραπάνω απόσπασμα και κοσμούν τους ανθρώπους που έχουν διανοητικές αναπηρίες. Μπορεί να έχουν έλλειμμα στη νοητική ανάπτυξη, αλλά έχουν πλεόνασμα στην αγάπη και σίγουρα μία θέση στον Παράδεισο.

Ένας σύγχρονος θεολόγος, ο Γεώργιος Φλωρόφσκυ, συσχετίζοντας την αναπηρία ως αποτέλεσμα και προϊόν του κακού στον άνθρωπο, σημειώνει: «το κακό μπορεί να έχει δύναμη, μπορεί να είναι δραστήριο, γιατί το κακό είναι μια διεστραμμένη προσωπική δραστηριότητα. Αλλ' αυτή η δραστηριότητα επεκτείνεται στο απρόσωπο. Το κακό αποπροσωποποιεί την ίδια την προσωπικότητα. Όμως, ολοκληρωτική αποπροσωποποίηση ποτέ δεν μπορεί ποτέ να επιτευχθεί, υπάρχει ένα δυνητικό όριο που ποτέ δεν μπορεί να προσπελασθεί. Αλλά η τάση και η λαχτάρα που έχει το κακό να φθάσει αυτό το όριο της ολοκληρωτικής αποσυνθέσεως τονίζεται επίμονα παντού. Ακόμη και οι δαίμονες ποτέ δεν παύουν να είναι πρόσωπα. Είναι η βαθύτερη μορφή της υπάρξεώς τους που δεν μπορεί να χαθεί. Αλλά, αφού στα πνευματικά όντα η προσωπικότητα είναι η εικόνα του Θεού, ο προσωπικός χαρακτήρας μπορεί να διατηρηθεί μόνο μέσα σε μία μόνιμη θέση με το Θεό. Αν χωριστεί από τον Θεό, η προσωπικότητα χάνεται, προσβάλλεται από πνευματική στέρωση. Η απομονωμένη προσωπικότητα, η οποία κλείνεται στον εαυτό της, συχνά χάνει τον εαυτό της».³⁶

Συνοψίζοντας την πατερική διδασκαλία, θα λέγαμε πως η αναπηρία και η ασθένεια κάνανε την εμφάνισή τους στη ζωή του ανθρώπου, λόγω της προπατορικής αμαρτίας. Όσο ο άνθρωπος απομακρύνεται από το Θεό, την πηγή της ζωής και του καλού, τόσο θα πολλαπλασιάζονται οι ασθένειες και ο πόνος. Η προτροπή του Χριστού «ἴδε ὑγίης γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόν σοί τι γένηται»³⁷ κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντική από τους Πατέρες. Η υγεία σχετίζεται με την αποχή

³⁵ *Λόγοι Παΐσιου, τόμος Δ', Οικογενειακή Ζωή*, Εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου «Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος», Βασιλικά 2011, σελ. 237 – 238

³⁶ Γ. Φλωρόφσκυ, *Δημιουργία και απολύτρωση*, μφρ Π. Πάλλη, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1983, σελ. 98

³⁷ Ιωαν. 5, 14

από την αμαρτία και η έλευση της ασθένειας, ταυτίζεται με την εμφάνιση της αμαρτίας. Ένας άλλος λόγος εμφάνισης της αναπηρίας είναι η αφορμή για τη φανέρωση της παντοδυναμίας του Θεού, όπως αυτή δηλώνεται και από την περίπτωση της θεραπείας του εκ γενετής τυφλού³⁸. Τέλος, όλα στη ζωή είναι σχετικά και τίποτα δεν είναι σίγουρο. Η κάθε μορφής αναπηρία είναι μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για πνευματική ανατροφοδότηση και την εκ νέου νοηματοδότηση της ζωής μας. Η αναπηρία δεν αποτελεί τιμωρία από το Θεό, αλλά κλήση για αγιασμό και πνευματική τελείωση.

³⁸ Ιωαν. 9, 1 – 41

Κεφάλαιο Γ: Η ποιμαντική της Εκκλησίας στα άτομα με ειδικές ανάγκες

Στην Ορθόδοξη Εκκλησία, η ποιμαντική των ανθρώπων με τις ειδικές ανάγκες θεμελιώνεται και στηρίζεται στα λόγια του Κυρίου, ο οποίος λίγο πριν αναληφθεί στους ουρανούς, έδωσε την εντολή στους μαθητές και αποστόλους του, όπως πορευθούν και κηρύξουν σε όλα τα έθνη, βαπτίζοντας αυτούς στο όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος.³⁹ Η φράση «πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη» χαρακτηρίζει όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους κάθε ηλικίας, φυλής, κοινωνικής τάξης, όπως φυσικά και σ' εκείνους που η αναπηρία είναι αναπόσπαστο κομμάτι της ύπαρξής τους. Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, ο Χριστός καθ' όλη την επίγεια δράση του επικεντρώθηκε στην ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου, γιατρέυοντας πολλούς αναπήρους, συνδυάζοντας θαυμάσια τη σωματικά θεραπεία, με την ανόρθωση της ψυχής.⁴⁰ Πιστός τηρητής των λόγων του, μα πολύ δε περισσότερο συνεχιστής του έργου του Κυρίου, η Εκκλησία επιφορτίζεται σημαντικό βάρος, καθώς έχει να διακονήσει τον «αδύναμο αδελφό», είτε πρόκειται για κωφό, είτε για άνθρωπο καθήμενο σε αναπηρικό αμαξίδιο, με κάποιο σύνδρομο ή άλλα σωματικά και πνευματικά προβλήματα ή αδυναμίες. Παλαιότερα, οι άνθρωποι που είχαν δυσκολία στην κίνηση αδυνατούσαν ακόμη και να προσεγγίσουν το κτίριο του Ναού προκειμένου να εκκλησιασθούν. Ή οι κωφοί αδελφοί μας δεν κατανοούσαν τα τελούμενα εντός του Ναού, ή οι τυφλοί δεν είχαν στη διάθεσή τους βιβλία με θρησκευτικό περιεχόμενο στη γραφή Braille⁴¹.

Με την πάροδο του χρόνου τα πράγματα – ευτυχώς – άλλαξαν προς το καλύτερο. Η προσβασιμότητα των Α.Μ.Ε.Α. στο χώρο της Εκκλησίας απασχόλησε τους ποιμένες και τα αποτελέσματα είναι εν πολλοίς ορατά. Ράμπες διαμορφώθηκαν στις εισόδους των Ναών και των εκκλησιαστικών κτιρίων, ειδικά καθίσματα, ανελκυστήρες και χειρολαβές τοποθετήθηκαν, ειδικές λατρευτικές συνάξεις και εκδηλώσεις πραγματοποιούνται, κ.α., έχοντας ως αποτέλεσμα οι άνθρωποι με

³⁹ «Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος». Ματθ. 28, 19–20

⁴⁰ «Ἄλλ' ὅταν ποιῆς δοχὴν, κάλει πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς, καὶ μακάριος ἔσθι, ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναί σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων», Λουκ. 14, 13–14)

⁴¹ https://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/tourism/prosk_tour_sumup.html (ημ. ανάκτησης: 15/11/22)

αναπηρία να συμμετέχουν ενεργά στη ζωή της Εκκλησίας. Η ποιμαντική, λοιπόν, της Εκκλησίας στράφηκε και προς αυτή την κατηγορία των ανθρώπων, κάτι που δεν είχε γίνει μέχρι τώρα.

Αξιομνημόνευτη είναι η προσπάθεια του μακαριστού Μητροπολίτου Θηβών και Λεβαδείας κυρού Νικοδήμου Γραικού, ο οποίος θεωρείται ο προστάτης και ο προασπιστής των δικαιωμάτων των κωφάλαλων. Ποίμανε την επαρχία του κατά τα έτη 1967 έως 1981 και ανέπτυξε πλούσιο ποιμαντικό έργο. Ασχολήθηκε ιδιαίτερα με μια αποκλεισμένη κοινωνική ομάδα, τους κωφάλαλους και μάλιστα υπήρξε ο ιδρυτής του σωματείου «Οι φίλοι των κωφάλαλων – ο Προφήτης Ζαχαρίας», το οποίο εκ του καταστατικού του προσφέρει υλική και ηθική φροντίδα σε κάθε κωφάλαλο άνθρωπο.⁴²

Επίσης, οφείλουμε να ξεχωρίσουμε την πρωτοβουλία του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών για την εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού και την απομόνωση των ανθρώπων με αναπηρία. Μια περιήγηση στον ιστότοπο του Π.Σ.Ε.⁴³ είναι ικανή να καταδείξει τη σοβαρότητα του εγχειρήματος και τη θεολογική τοποθέτηση ότι η αναπηρία δεν είναι αποτέλεσμα της αμαρτίας του ανθρώπου και πως όλοι οι άνθρωποι είναι ζωντανές εικόνες του Θεού.⁴⁴ Κάθε Κυριακή πρωί στους τηλεοπτικούς μας δέκτες, το κρατικό κανάλι ET 2, προβάλλει σε απευθείας μετάδοση την τέλεση της Θείας Λειτουργίας από τον Καθεδρικό Ναό των Αθηνών. Οι υπεύθυνοι του καναλιού έχουν μεριμνήσει για την ταυτόχρονη απόδοση της Θείας Λειτουργίας στην ελληνική νοηματική γλώσσα από ειδικευμένο θεολόγο – διερμηνέα της ελληνικής νοηματικής γλώσσας. Ωστόσο, αυτή η πρωτοβουλία έχει επεκταθεί και στην τέλεση και άλλων Ιερών Ακολουθιών, όπως της Μεγάλης Εβδομάδας.⁴⁵

Από τις ποικίλες ποιμαντικές πρωτοβουλίες των Ιερών Μητροπόλεων της Εκκλησίας της Ελλάδος, αλλά και του εξωτερικού για τους ανθρώπους με αναπηρίες, ξεχωρίζουμε αυτή της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος και Αλμυρού. Υπό την φωτισμένη καθοδήγηση του οικείου Ποιμενάρχου, Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου κ. Ιγνατίου, η τοπική Εκκλησία της Δημητριάδας αφουγκράσθηκε την ανάγκη της διακονίας στον ευαίσθητο χώρο των ΑμεΑ και της Ειδικής Αγωγής και πέρα από την

⁴² https://www.imtl.gr/?page_id=11475 (ημ. ανάκτησης: 15/11/22)

⁴³ <https://www.oikoumene.org/resources/documents/the-gift-of-being> (ημ. ανάκτησης: 15/11/22)

⁴⁴ https://www.oikoumene.org/sites/default/files/Document/GEN-PRO-06-Gift-of-Being_ADOPTED.pdf (ημ. ανάκτησης: 15/11/22)

⁴⁵ <https://press.ert.gr/grafeio-typou-ert/sti-noimatiki-oi-akoloythies-tis-megalis-evdomadas-apo-tin-ert/> (ημ. ανάκτησης: 15/11/22)

υλικοτεχνική υποδομή που κατά το δυνατό επιτυγχάνεται, αλλά και την από ετών στήριξη και συνεργασία με φορείς και συλλόγους ΑμεΑ της περιοχής, έχει να επιδείξει ταπεινά βήματα διακονίας που αποσκοπούν στην ενσυνείδητη συμμετοχή των ανθρώπων με αναπηρίες στη ζωή της Εκκλησίας. Έτσι, η προσβασιμότητα των ΑμεΑ στη ζωή της Εκκλησίας έχει δύο κατευθύνσεις. Την εύκολη πρόσβαση και την άνετη συμμετοχή από άποψη υποδομών από τη μια και από την άλλη, το βίωμα. Την προσωπική, δηλαδή, συμμετοχή του κάθε ανθρώπου ξεχωριστά στη ζωή της Εκκλησίας, είτε πρόκειται για λατρευτική σύναξη, είτε πρόκειται για κάποια άλλη εκδήλωση⁴⁶. Ενδεικτικά και μόνο αναφέρουμε την τέλεση της Θείας Λειτουργίας με ταυτόχρονη απόδοση στην ελληνική νοηματική γλώσσα, σε συνεργασία με καταρτισμένο θεολόγο – διερμηνέα της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών, η οποία πραγματοποιήθηκε αρκετές φορές κατά το παρελθόν, και είχε ικανοποιητική ανταπόκριση εκ μέρους των κωφών συνανθρώπων μας. Μάλιστα, η πρώτη Θεία Λειτουργία τελέστηκε στην Ιερά Μονή Αγίου Ιγνατίου Ανακασιάς, στην πρώην Σχολή Κωφαλάων, δίνοντας ιδιαίτερη διάσταση και νόημα στο γεγονός⁴⁷.

Μια άλλη ιδιαίτερη και μοναδική πρωτοβουλία της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος και Αλμυρού, είναι η έκδοση του βιβλίου «Τα Θρησκευτικά στην Ειδική Αγωγή», με σκοπό την καλλιέργεια της θρησκευτικότητας στα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Η ιδέα για τη συγγραφή του προέκυψε από την αναγκαιότητα να καλυφθεί το κενό της διδασκαλίας του μαθήματος των θρησκευτικών στην ειδική αγωγή. Το εν λόγω βιβλίο είναι αποτέλεσμα της συνεργασίας διαφόρων ειδικοτήτων, όπως δάσκαλος ειδικής αγωγής, ψυχολόγος, θεολόγος (ο γράφων την παρούσα διπλωματική εργασία), κοινωνιολόγος, μουσικός, κ.α., οι οποίοι εργάστηκαν επί μήνες, καταθέτοντας την επαγγελματική τους εμπειρία, για να δημιουργήσουν ένα βιβλίο ανάλογο με τις δυνατότητες των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες⁴⁸.

Το βιβλίο διαιρείται σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος διαπραγματεύεται τη σχέση ειδικής αγωγής και θρησκευτικότητας του παιδιού. Το δεύτερο μέρος χωρίζεται σε δύο ενότητες: η πρώτη ενότητα, έχει γενικό τίτλο «Η ιστορία του Χριστού μας», και η δεύτερη ενότητα, έχει γενικό τίτλο «Ο Χριστός στη ζωή μας».

⁴⁶ <http://old.imd.gr/news/0/416> (ημ. ανάκτησης: 20/11/22)

⁴⁷ https://www.ecclesia.gr/greek/Dioceses/Demetriados/2010_1003.html (ημ. ανάκτησης: 20/11/22)

⁴⁸ http://old.imd.gr/article_print/445 (ημ. ανάκτησης: 20/11/22)

Το τρίτο και τελευταίο μέρος του βιβλίου περιέχει ένα προτεινόμενο σχέδιο διδασκαλίας για το 1ο μάθημα, «Η δημιουργία του κόσμου», το οποίο ο εκπαιδευτικός της τάξης μπορεί να προσαρμόσει ανάλογα με το μαθησιακό επίπεδο των μαθητών του⁴⁹.

Το βιβλίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί από κάθε εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής, αυτούσιο ή προσαρμοσμένο, τόσο στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, π.χ. ειδικά νηπιαγωγεία, ειδικά δημοτικά σχολεία, όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, π.χ. Ε.Ε.Ε.Ε.Κ., Τ.Ε.Ε. ειδικής αγωγής όπως και στα τμήματα Ένταξης και των δύο βαθμίδων εκπαίδευσης. Αξίζει να σημειωθεί πως το βιβλίο «Τα Θρησκευτικά στην Ειδική Αγωγή» είναι αφιερωμένο στους μαθητές του Ειδικού Σχολείου Αλμυρού, μιας και η ιδέα υλοποίησής του ξεκίνησε από το χώρο αυτό, σε συνεργασία πάντα με την Ιερά Μητρόπολη Δημητριάδος και Αλμυρού.⁵⁰

Τέλος, μια ακόμη σημαντική πρωτοβουλία της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος και Αλμυρού είναι η πραγματοποίηση του Πανελλήνιου Συνεδρίου, με διεθνή συμμετοχή, «Εκκλησία – Αναπηρία – Κοινωνία», το Σάββατο 30 Μαρτίου 2019, στο Συνεδριακό Κέντρο στα Μελισσάτικα του Βόλου. Το συνέδριο ήταν αποτέλεσμα της συνεργασίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου, της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος, της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης «Πορεία Υγείας» και του Σωματίου Κινητικά Αναπήρων Νομού Μαγνησίας «Ιππόκαμπος»⁵¹. Τα θέματα του συνεδρίου αφορούσαν και είλκυσαν πολλούς εκπαιδευτικούς, επιστήμονες, φοιτητές, ανθρώπους με αναπηρία, αλλά και πολίτες που είναι ευαισθητοποιημένοι με το όλο ζήτημα. Οι εισηγήσεις που πραγματοποιήθηκαν στο συνέδριο ανταποκρίνονταν στις θεματικές συνεδρίες α) «Ψυχοκοινωνική διάσταση της αναπηρίας», β) «Πρακτικές ένταξης και προσβασιμότητας ατόμων με αναπηρία στα λειτουργικά κείμενα και το σώμα της Εκκλησίας», γ) «Ορθόδοξη Θεολογία και

⁴⁹ https://imd.gr/site/uploads/files/ta_thriskeutika_stin_eidiki_agogi.pdf (ημ. ανάκτησης: 20/11/22)

⁵⁰ http://old.imd.gr/article_print/445. Ολόκληρο το βιβλίο είναι διαθέσιμο στον σύνδεσμο: https://imd.gr/site/uploads/files/ta_thriskeutika_stin_eidiki_agogi.pdf (ημ. ανάκτησης: 20/11/22)

⁵¹ <https://imd.gr/2019/04/%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%81%CF%8E%CE%B8%CE%B7%CE%BA%CE%B5-%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AE%CE%BD%CE%B9%CE%BF-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%B9%CE%BF/> (ημ. ανάκτησης: 20/11/22)

αναπηρία», ενώ υπήρξε και συζήτηση σε στρογγυλή τράπεζα με θέμα: «Εκκλησία και Αναπηρία: εμπόδια και γέφυρες», με τη συμμετοχή του γράφοντος.⁵²

⁵²<https://acadimia.org/erevnitiko-kentro/sylogikos-katalogos-vivliothikon-i-m-dimitriados-kai-almyroy?id=673> (ημ. ανάκτησης 5 Νοεμβρίου 2022)

Κεφάλαιο Δ: Αναπτυξιακές και ψυχικές διαταραχές

4.1. Η έννοια της νοημοσύνης

Στο παρόν κεφάλαιο, κάνοντας λόγο για τους μαθητές με ελαφρά νοητική αδυναμία, αλλά και για τους μαθητές με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες καλό είναι ν' ασχοληθούμε πρωτίστως με τον όρο νοημοσύνη. Έχει επικρατήσει η άποψη ότι η νοημοσύνη είναι ταυτόσημη με την εξυπνάδα, το μυαλό και τον ανεπτυγμένο δείκτη ευφυΐας. Πολλές απόψεις διατυπώθηκαν για να ορίσουν τι είναι η νοημοσύνη και πως αυτή σχετίζεται με την ικανότητα του ανθρώπου να αντιλαμβάνεται τον κόσμο του και να μπορεί να είναι λειτουργικός στην καθημερινότητά του και να επιλύει απλά ή σύνθετα προβλήματα.

Για παράδειγμα, ο θεμελιωτής της ψυχομετρίας F. Galton, όρισε πως την νοημοσύνη την κατέχουν τα ιδιοφυή άτομα, ενώ οι άνθρωποι που στερούνται την ιδιοφυΐα δεν έχουν.⁵³ Αυτή η αντίληψη επικράτησε σε μεγάλο βαθμό στα παρελθόντα χρόνια, ενώ σήμερα η άποψη αυτή έχει ορισμένους υποστηρικτές, έστω στον ελάχιστο βαθμό.

Ο D. Wechsler θεώρησε πως η νοημοσύνη ταυτίζεται με την προσωπικότητα και μπορεί να εξεταστεί στη συνάφεια αυτή. Για να υπολογιστεί η νοημοσύνη ενός ανθρώπου, θα πρέπει να συνυπολογιστούν κι άλλοι παράγοντες της προσωπικότητάς του.⁵⁴

Ο K. J. Groffmann λέγει πως «νοημοσύνη είναι η ικανότητα για εποπτική ή αφηρημένη σκέψη πάνω σε γλωσσικές, αριθμητικές και χωροχρονικές σχέσεις. Παρέχει τη δυνατότητα για επιτυχή αντιμετώπιση πολλών πολύπλοκων και με τη βοήθεια ιδιαίτερων κάθε φορά ικανοτήτων, ακόμα και ειδικών καταστάσεων και προβλημάτων».⁵⁵

⁵³ Galton F., *Hereditary genius: an Inquiry Its Laws and Consequences*, Gloucester Mass: Smith P., χ.τ. 1972, σελ. 15, πρβλ. Walsh N.B., Betz N.E., *Tests and assessment*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.S. 1995, σελ. 150 – 151

⁵⁴ Wechsler D., *Wechsler intelligence scale for children – Revised*, Psychological Corp., New York 1974, σελ. 5

⁵⁵ Herber, *Λεξικό Σχολικής Παιδαγωγικής*, μφρ. Κουτσούκης Ε., Κυριακίδη, Αθήνα 1982, σελ. 235

Ο Stern ταυτίζει τη νοημοσύνη με την ικανότητα του οργανισμού του ανθρώπου να προσαρμόζεται κατάλληλα και με επιτυχία σε νέες καταστάσεις.⁵⁶ Κατά τον Jaspers ως νοημοσύνη λογίζεται το άθροισμα όλων των νοητικών προτερημάτων, ταλέντων και δεξιοτήτων που χρησιμεύουν στον άνθρωπο για την προσαρμογή του στα προβλήματα της ζωής.⁵⁷

Οι παραπάνω ενδεικτικοί ορισμοί, αλλά και πολλοί άλλοι, συγκλίνουν σε ένα κοινό πόρισμα σχετικά με τον ορισμό της νοημοσύνης: νοημοσύνη είναι η ικανότητα ενός ανθρώπου να αξιοποιεί τις προγενέστερες εμπειρίες, με σκοπό να επιλύει προβλήματα και να αντιμετωπίζει νέες καταστάσεις.⁵⁸ Πολύ απλά, λοιπόν, θα μπορούσαμε να ορίσουμε τη νοημοσύνη ως την ικανότητα του ανθρώπου να μαθαίνει.⁵⁹ Ωστόσο, η νοημοσύνη ορίζεται διαφορετικά, ανάλογα με την έμφαση στο επίπεδο των γνωστικών δεξιοτήτων ή σε πιο πρακτικές δεξιότητες καθημερινής ζωής. Ένας ορισμός βασισμένος στο επίπεδο των γνωστικών δεξιοτήτων, ή μόνο στις δεξιότητες προσαρμογής, είναι λανθασμένος. Τα άτομα με χαμηλό δείκτη νοημοσύνης είναι σε θέση να λειτουργούν ικανοποιητικά σε μη απαιτητικά περιβάλλοντα, ενώ άτομα με αυξημένο επίπεδο γνωστικών δεξιοτήτων, μπορεί να μην ανταποκριθούν σε πλαίσια με αυξημένες απαιτήσεις.⁶⁰

Οι ατομικές διαφορές ως προς την νοημοσύνη των ανθρώπων, ήταν ήδη γνωστές την αρχαιότητα. Ξεχώριζαν, δηλαδή, από τη μια οι άνθρωποι που ήταν νοητικά ανεπαρκείς και μη ικανοί να διατηρηθούν μόνοι τους στη ζωή και από την άλλη, εκείνοι οι άνθρωποι που ήταν ιδιαίτερα ευφυείς και με τα κατορθώματά τους κέρδιζαν τον θαυμασμό και τον έπαινο των συγχρόνων τους, αλλά και των μεταγενέστερων. Ωστόσο, οι άνθρωποι μονάχα με την εμπειρική μέθοδο ήταν σε θέση να διακρίνουν τις βαριές περιπτώσεις της νοητικής ανεπάρκειας, ενώ οι μικρές διαφορές στη νοημοσύνη ήταν δυσδιάκριτες. Ο γάλλος ψυχίατρος Esquirol, πρώτος απ' όλους τους ειδικούς που ασχολήθηκαν με το θέμα, δήλωσε πως υπάρχουν διάφοροι βαθμοί νοητικής υστέρησης.⁶¹ Ο Wundt έκανε χρήση των πρώτων τεστ νοημοσύνης στη Λειψία, τα οποία βασιζόταν στην ταχύτητα αντίληψης διάφορων

⁵⁶ Ι. Χασάπης, *Ψυχοπαθολογία της νηπιακής ηλικίας*, Βασιλόπουλος, Αθήνα 1978, σελ. 24

⁵⁷ Ι. Χασάπης, 1978, ό.π., σελ. 24

⁵⁸ Williams Ph. (ed), *A Glossary of Special Education*, Open University Press, Milton Keynes – Philadelphia 1988, σελ. 106 – 107

⁵⁹ Γ. Καγάλης, *Παιδαγωγική Ψυχολογία*, Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 81

⁶⁰ Β. Παπαγεωργίου, *Ψυχιατρική παιδιών και εφήβων*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2009, σελ. 99

⁶¹ Ι. Χασάπης, 1978, ό.π., σελ. 24

φυσικών ερεθισμών από το μετρούμενο άτομο.⁶² Οι Binet και Simon πρώτοι υιοθέτησαν το γεγονός ότι η νοημοσύνη ενός ανθρώπου αυξάνει σύμφωνα με την ηλικία του. Στηριζόμενοι σε αυτή την παρατήρηση, δημιούργησαν τεστ, με διαβαθμισμένη δυσκολία στην επίλυσή τους και εισήγαγαν την έννοια της νοητικής ηλικίας. Για π.χ., αν ένα παιδί έλυνε ένα τεστ της ηλικίας των δέκα ετών, θεωρούνταν ότι έχει νοητική ηλικία δέκα ετών, ενώ η βιολογική του ηλικία μπορούσε να είναι διάφορη, π.χ. επτά. Κατ' αυτό τον τρόπο μπορούσε να εξαχθεί το συμπέρασμα αν υπερτερούσε ή όχι της ηλικίας του. Η εργασία των Binet και Simon έφτασε με γοργούς ρυθμούς στην Αμερική, υιοθετήθηκε από επιστήμονες και με την περαιτέρω επεξεργασία της αναπτύχθηκαν τεστ νοημοσύνης που χρησιμοποίησαν για πρώτη φορά τον όρο «Δείκτης Νοημοσύνης».⁶³

Δείκτης νοημοσύνης (Δ.Ν.), λοιπόν, είναι το πηλίκο της νοητικής ηλικίας (Ν.Η.) διά της χρονολογικής ηλικίας (Χ.Η.) ενός ατόμου, επί εκατό. Για π.χ., αν ένα παιδί χρονολογικής ηλικίας δέκα ετών επιλύσει επιτυχώς το τεστ που αφορά την ηλικία των οκτώ ετών (νοητική ηλικία οκτώ ετών), τότε ο δείκτης νοημοσύνης του θα είναι 80.⁶⁴ Γενικά, τα άτομα με δείκτη νοημοσύνης μεταξύ 90 και 110 ορίζονται ως φυσιολογικά, τα άτομα άνω του 110 χαρακτηρίζονται ως ευφυή, ενώ κάτω του 90 ως νοητικά υστερημένα.⁶⁵

(σχήμα 1)

⁶² Στο ίδιο, σελ. 25

⁶³ Στο ίδιο, σελ. 25

⁶⁴ Στο ίδιο, σελ. 27

⁶⁵ Στο ίδιο, σελ. 29

4.2. Μαθητές με ελαφρά νοητική αδυναμία

Η νοητική υστέρηση (νοητική καθυστέρηση ή νοητική αδυναμία), αποδίδεται παγκοσμίως με πολλούς ορισμούς, αναλόγως με τις αντίστοιχες ψυχολογικές, κοινωνικές, εκπαιδευτικές και ιατρικές οπτικές, οι οποίες επιχειρούν να προσεγγίσουν από τη σκοπιά τους το συγκεκριμένο πρόβλημα. Ορισμένοι απ' αυτούς (πιο παραδοσιακοί) είναι βασισμένοι στο επίπεδο νοητικής λειτουργίας ενός ατόμου, ενώ σύγχρονες τάσεις εκφράζουν τη νοητική υστέρηση ως προς το ποσοστό υποστήριξης ενός ατόμου εντός των πλαισίων του σπιτιού, του σχολείου, του εργασιακού χώρου, κ.ο.κ.⁶⁶

Ο βρετανός ιατρός A.F. Tredgold καθορίζει τη νοητική καθυστέρηση ως ανεπαρκή νοητική ανάπτυξη σε βαθμό που ένας άνθρωπος είναι ανίκανος να προσαρμοστεί στο περιβάλλον και να διατηρηθεί σ' αυτό, δίχως βοήθεια και υποστήριξη. Ο Doll περιγράφει τα κριτήρια της νοητικής αδυναμίας ως εξής: εμφάνιση κατά τη γέννηση ή πρώιμα κατά την παιδική ηλικία, ανεπαρκής νοητική ανάπτυξη, δυσκολία στην κοινωνική προσαρμοστικότητα, οργανικά αίτια, ανίατη κατάσταση ενός ανθρώπου.⁶⁷

Ο S. Greenspan, παραθέτει τον εξής ορισμό: «νοητική υστέρηση είναι μία κατάσταση η οποία διακρίνεται από μειονεξία σε διάφορους τομείς της νοημοσύνης (π.χ. κοινωνικό, πρακτικό και ακαδημαϊκό), η οποία αποδίδεται κυρίως σε γνωστές ή υποτιθέμενες ανωμαλίες στην ανάπτυξη του εγκεφάλου, με αποτέλεσμα να κρίνεται γενικά το άτομο, τόσο από ειδικούς επαγγελματίες όσο και από τα άτομα του κοινωνικό-πολιτισμικού του περιβάλλοντος, ότι χρειάζεται μακρόχρονη επίσημη και/ή ανεπίσημη υποστήριξη και προστασία στο να διαχειρίζεται τους διάφορους σημαντικούς ρόλους και εργασίες και στο να αποφύγει πιθανή εκμετάλλευση και χειραγώγηση από άλλους». Ο Sherrill ορίζει τη νοητική υστέρηση ως «την κάτω του μέσου όρου γενική ικανότητα που συνυπάρχει με μειονεξίες συμπεριφοράς και προσαρμογής, είναι εμφανής σε όλη την διάρκεια της ανάπτυξης του ατόμου και έχει αρνητική επίδραση στην εκπαίδευση και ένταξή του στην κοινωνική διαδικασία», ενώ η Αμερικάνικη Ένωση για Διανοητικές και Αναπτυξιακές Αναπηρίες (AAIDD)

⁶⁶ Μ. Γέρουλα (2020). *Η αγωγή των παιδιών με νοητική καθυστέρηση*. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 8, σελ. 144. <https://doi.org/10.12681/edusc.2662> (ημ. ανάκτησης: 27/01/23)

⁶⁷ Ι. Παρασκευόπουλος, *Αγωγή των νοητικώς καθυστερημένων*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1997, σελ. 21

θέτει πως, η πνευματική αναπηρία είναι μια αναπηρία που χαρακτηρίζεται από σημαντικούς περιορισμούς τόσο στην πνευματική λειτουργία όσο και στην προσαρμοστική συμπεριφορά, η οποία καλύπτει πολλές καθημερινές κοινωνικές και πρακτικές δεξιότητες. Η αναπηρία αυτή προέρχεται από την ηλικία των 18 ετών.⁶⁸

Ο Harris εκφράζει τη νοητική υστέρηση ως τη μειωμένη διανοητική και προσαρμοστική συμπεριφορά – λειτουργικότητα ενός ατόμου, που κάνει την εμφάνισή της κατά τη διάρκεια της πρώιμης αναπτυξιακής περιόδου της ζωής του.⁶⁹

Ο ορισμός που είναι περισσότερο αποδεκτός από τους ειδικούς είναι αυτός που ορίζεται από τον Αμερικανικό Σύνδεσμο Νοητικής Καθυστέρησης (A.A.M.D. – American Association on Mental Deficiency): νοητική καθυστέρηση είναι μια παθολογική κατάσταση που εμφανίζεται στην περίοδο της ανάπτυξης, χαρακτηρίζεται από νοητική ικανότητα κάτω από το μέσο όρο και συνοδεύεται από μειωμένη ικανότητα προσαρμογής.⁷⁰ Γενικά, ένα άτομο δε μπορεί να χαρακτηριστεί ως νοητικά υστερημένο επειδή οι γνωστικές του λειτουργίες είναι ελλιπείς, αλλά η γενικότερη εικόνα του θα πρέπει να παρουσιάζεται από μια ψυχο – συναισθηματικό – κοινωνική ανωριμότητα.⁷¹

Τα αίτια της νοητικής υστέρησης διακρίνονται σε γενετικά ή βιολογικά και σε περιβαλλοντικά, τα οποία πολλές φορές σχετίζονται μεταξύ τους, δημιουργώντας πολυποίκιλα συμπτώματα νοητικής υστέρησης.⁷² Στα γενετικά αίτια συγκαταλέγονται οι ανωμαλίες των χρωμοσωμάτων και οι κληρονομικές ασθένειες του μεταβολισμού.⁷³ Στα περιβαλλοντικά αίτια διακρίνουμε τρεις κατηγορίες:

- 1) Αίτια που αφορούν την περίοδο της εγκυμοσύνης: χρήση φαρμάκων, τραυματισμοί, λήψη αλκοόλ, κακή διατροφή, άσχημη ψυχοσυναισθηματική κατάσταση της μητέρας, κ.α.

⁶⁸ Εταιρία Γονέων Ατόμων Νοητικά Υστερούντων:

<https://egany.org/%CE%BD%CE%BF%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%AF%CE%B1/> (ημ. ανάκτησης: 27/01/23)

⁶⁹ Β. Παπαγεωργίου, 2009, ό.π., σελ. 99

⁷⁰ Μ. Γέρουλα, 2020, ό.π., σελ. 144

⁷¹ Σ. Παντελιάδου, *Εισαγωγή στην ειδική αγωγή*, Υπηρεσία Δημοσιευμάτων Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 95

⁷² Σ. Πολυχρονοπούλου, *Αξιολόγηση και παιδαγωγική αντιμετώπιση της νοητικής υστέρησης*. Στο Εξειδικευμένη Εκπαιδευτική Υποστήριξη για ένταξη μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, Υπουργείο Παιδείας ΔΒΜ&Θ, Αθήνα 2011, σελ. 106

⁷³ Μ. Γέρουλα, 2020, ό.π., σελ. 144

- 2) Αίτια που σχετίζονται με τον τοκετό: επιπλοκές, πρόωρος τοκετός, ανοξία, κ.α.
- 3) Αίτια που αναφέρονται στην παιδική ηλικία: ασθένειες (όπως μηνιγγίτιδα, εγκεφαλίτιδα), χτυπήματα στο κεφάλι, ανεπαρκές συναισθηματικό και κοινωνικό περιβάλλον, χρήση χημικών ουσιών, κ.α.⁷⁴

Ο όρος νοητική υστέρηση χαρακτηρίζει μια ανομοιογενή ομάδα ανθρώπων, που οι κύριες διαφορές τους αφορούν τις αιτίες του προβλήματος και τη συμπεριφορά.⁷⁵ Οι νοητικώς καθυστερημένοι άνθρωποι ανέρχονται στο 3% περίπου του γενικού πληθυσμού και παρουσιάζουν διαφορές ως προς τις αιτίες και το βαθμό της νοητικής τους δυσλειτουργίας, αλλά και ως προς το πλήθος και το είδος των διαταραχών που υπάρχουν ταυτόχρονα.⁷⁶

Όσον αφορά τα παιδιά με νοητική υστέρηση, αυτά διακρίνονται στις εξής κατηγορίες:

- 1) παιδιά με ελαφρά νοητική υστέρηση ή αδυναμία

Οι μαθητές με ελαφρά νοητική αδυναμία αποτελούν το 85% περίπου των ανθρώπων που αντιμετωπίζουν νοητική υστέρηση. Τα άτομα αυτής της κατηγορίας, που το νοητικό τους δυναμικό κυμαίνεται γύρω στο 70, δεν έρχονται αντιμέτωπα με φοβερές δυσκολίες στην κοινωνική τους προσαρμογή και η καθημερινότητά τους κυμαίνεται σε ομαλά πλαίσια.⁷⁷ Η ελαφρά νοητική αδυναμία δύσκολα εντοπίζεται σε ένα παιδί προσχολικής ηλικίας. Αυτό συμβαίνει, γιατί το παιδί είναι σε θέση να αναπτύξει ορισμένες κοινωνικές δεξιότητες και να μπορεί να αυτοεξυπηρετείται, ήδη από την ηλικία των πέντε ετών. Ωστόσο, οι αντιληπτικές και κινητικές του ικανότητες υπάρχει πιθανότητα να παρουσιάζουν μικρή καθυστέρηση.⁷⁸

Όσο αυξάνει η σχολική πρόοδος του παιδιού και η ικανότητα για μάθηση είναι απαραίτητο προσόν, τότε οι εμφανιζόμενες μαθησιακές δυσκολίες νοούνται ως νοητική υστέρηση ή αδυναμία. Οι μαθητές με ελαφρά νοητική αδυναμία αναπτύσσουν βραδύτερο ρυθμό μάθησης, σε σύγκριση με τους συμμαθητές τους, ενώ οι συγκεκριμένες έννοιες, παρά οι αφηρημένες προσλαμβάνονται καλύτερα. Η μειωμένη προσοχή και συγκέντρωση, οι δυσκολίες στην αντίληψη και τη μνήμη, ο

⁷⁴ Στο ίδιο, σελ. 144

⁷⁵ Σ. Πολυχρονοπούλου, 2011, ό.π., σελ. 106

⁷⁶ Μ. Γέρουλα, 2020, ό.π., σελ. 145

⁷⁷ Β. Παπαγεωργίου, 2009, ό.π. σελ. 100

⁷⁸ Β. Αρμπουνιώτη, Ι. Κουτσοκλένη., Μ. Μαρνελάκης, *Διαναπηρικός Οδηγός Επιμόρφωσης*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2007, σελ. 18

περιορισμός στην ικανότητα του συλλογισμού και της επίλυσης προβληματικών καταστάσεων, όπως και η γενίκευση των πληροφοριών που λαμβάνουν, συγκαταλέγονται στα αρνητικά στοιχεία της ελαφράς νοητικής αδυναμίας. Επιπρόσθετα, η λεπτή κινητικότητα, τα προβλήματα λόγου και ομιλίας και χαμηλού επιπέδου κοινωνικές δεξιότητες, επίσης θα πρέπει να αθροιστούν στα δυσμενή αυτής της κατηγορίας νοητικής υστέρησης.⁷⁹

Ένα παιδί με ελαφρά νοητική αδυναμία, είναι σε θέση να αποκτήσει γνώσεις και να κατανοήσει μαθήματα, μέχρι και την Δ' τάξη του δημοτικού σχολείου. Ως έφηβος, η ακαδημαϊκή του γνώση αντιστοιχεί με εκείνη της Στ' τάξης του δημοτικού σχολείου. Στην μετέπειτα ενήλικη ζωή του, οι κοινωνικές και επαγγελματικές του δεξιότητες χαρακτηρίζονται ως επαρκείς και η εξωτερική υποστήριξη που χρειάζεται να λάβει μειώνεται στο ελάχιστο. Οι άνθρωποι με ελαφρά νοητική αδυναμία μπορούν να ζήσουν ανεξάρτητοι, αν και σε στρεσογόνες καταστάσεις, όπως λ.χ. γάμος, ανατροφή παιδιών, κ.α., ίσως απαιτηθεί υποστήριξη και καθοδήγηση.⁸⁰

2) παιδιά με μέτρια νοητική υστέρηση

Αποτελεί το 7 έως 10% του παιδικού πληθυσμού με νοητική υστέρηση και τα αίτια επικεντρώνονται κυρίως σε νευρολογικές, ενδοκρινολογικές και μεταβολικές διαταραχές. Τα παιδιά αυτής της κατηγορίας, για την ολοκλήρωση των αναπτυξιακών τους επιτευγμάτων, παρουσιάζουν σοβαρή καθυστέρηση και ως εκ τούτου, το πρόγραμμα των σχολικών τους μαθημάτων χρειάζεται να τροποποιηθεί κατάλληλα και να εκπαιδευτούν σε θέματα κοινωνικών δεξιοτήτων. Με την κατάλληλη εκπαίδευση είναι σε θέση ν' αποκτήσουν ορισμένες κοινωνικές δεξιότητες, χρήσιμες για την καθημερινότητα του σπιτιού, του σχολικού περιβάλλοντος και του κοινωνικού συνόλου. Τα απλά κείμενα και οι αντίστοιχες αριθμητικές πράξεις είναι διαχειρίσιμες και είναι εφικτό να εξασκήσουν ένα απλό επάγγελμα.⁸¹

3) παιδιά με σοβαρή νοητική υστέρηση

Στην κατηγορία αυτή συγκαταλέγεται το 3 με 5% του παιδικού πληθυσμού. Τα παιδιά αυτής της κατηγορίας διαφέρουν συνήθως από τα άλλα παιδιά και εμφανίζουν κατά μεγάλο ποσοστό διάφορες αναπηρίες, όπως εγκεφαλική παράλυση,

⁷⁹ ΚΕΔΑΣΥ Ξάνθης: https://keddyxanthis.gr/?page_id=207 (ημ. ανάκτησης: 01/02/23)

⁸⁰ Β. Παπαγεωργίου, 2009, ό.π. σελ. 100

⁸¹ Σ. Πολυχρονοπούλου, 2011, ό.π. σελ. 107

συναισθηματικές διαταραχές, κ.α. Όσον αφορά την εκπαίδευσή τους σε ζητήματα αυτοεξυπηρέτησης και κοινωνικής ικανότητας, αυτή απαιτείται να είναι εντατική.⁸²

4) παιδιά με βαριά νοητική υστέρηση

Τα παιδιά αυτής της κατηγορίας αποτελούν μόλις το 1% των παιδιών με νοητική υστέρηση και το υποστηρικτικό τους περιβάλλον χρειάζεται να είναι τέτοιο που να ανταποκρίνεται στο επίπεδό τους.⁸³

Η νοητική υστέρηση, σε όλες τις μορφές της, δεν συγκαταλέγεται στις ασθένειες του ανθρώπου (λ.χ. ψυχική νόσος), αλλά ως μία κατάσταση που έχει τη δυνατότητα να εξελιχθεί σημαντικά προς το καλύτερο, μέσα από διαδικασίες μάθησης, κατανόησης και συμμετοχής, που σκοπό έχουν να εντάξουν τον άνθρωπο με νοητική αδυναμία – όσο το δυνατόν καλύτερα και ομαλότερα – στο κοινωνικό σύνολο.⁸⁴

4.3. Μαθητές με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες

Οι μαθησιακές δυσκολίες αποτελούν μια κατηγορία δυσκολιών, κατά την οποία ένας μαθητής αντιμετωπίζει δυσχέρειες στο να μάθει με τον καθιερωμένο τρόπο. Οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες χαρακτηρίζονται ως μαθητές που κατέχουν μαθησιακή διαφορετικότητα, αλλά δεν έχουν απώλεια ως προς την ικανότητα της μάθησης.⁸⁵

Η Εθνική Συλλογική Επιτροπή για τις Μαθησιακές Δυσκολίες των ΗΠΑ, ορίζει πως μαθησιακές δυσκολίες είναι «μια ετερογενής ομάδα διαταραχών αποδιδόμενες σε νευρολογική αιτιολογία, οι οποίες εκδηλώνονται με ποικίλη βαρύτητα στη διάρκεια ζωής του ατόμου. Αυτές οι διαταραχές είναι κατά φύση αναπτυξιακές, έχουν την έναρξή τους στην προσχολική ηλικία και εμμένουν στην ενήλικη ζωή. Οι επιμέρους εκφάνσεις των μαθησιακών δυσκολιών κάνουν την εμφάνισή τους σε διαφορετικές ηλικίες, ανάλογα με τις ειδικές μαθησιακές απαιτήσεις της κάθε ηλικίας. Αρχικές ενδείξεις για την μελλοντική εμφάνιση μαθησιακών δυσκολιών, περιλαμβάνουν καθυστέρηση στην εμφάνιση της ομιλίας και

⁸² Στο ίδιο, σελ. 107

⁸³ Στο ίδιο, σελ. 107

⁸⁴ Β. Αρμπουνιώτη, κ.α., 2007, ό.π., σελ. 100

⁸⁵ Σ. Τζιβνίκου, *Μαθησιακές Δυσκολίες – Διδακτικές Παρεμβάσεις*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα 2015, σελ. 17

στην ανάπτυξη του λόγου γενικότερα, στον κινητικό συντονισμό, στην αντίληψη, την επαγωγική σκέψη, την κοινωνική αλληλεπίδραση και σε άλλες περιοχές που έχουν συνδεθεί με την ακαδημαϊκή επιτυχία ή είναι προαπαιτούμενες για την επίτευξη εκπαιδευτικών στόχων. Αυτές οι ενδείξεις μπορεί να εμφανίζονται παράλληλα με προβλήματα στην αυτορρύθμιση, προσοχή ή κοινωνική αλληλεπίδραση».⁸⁶

Οι μαθησιακές δυσκολίες είναι ένας γενικός όρος, ο οποίος αναφέρεται σε μια ετερογενή ομάδα διαταραχών, οι οποίες καθίστανται ορατές μέσα από τη δυσκολία στη χρήση και απόκτηση του λόγου. Οι διαταραχές αυτές οφείλονται στη δυσλειτουργία του κεντρικού νευρικού συστήματος και μπορεί να είναι ευδιάκριτες δια βίου.⁸⁷

Τα χαρακτηριστικά των μαθησιακών δυσκολιών σε ένα παιδί, μπορούν να περιγραφούν ως δυσκολία στην ανάγνωση και/ή με τη γραφή, στην αντιμετώπιση προβλημάτων στα μαθηματικά, η μνήμη του να μην είναι ικανοποιητική, η διατήρηση της προσοχής να είναι εξίσου δυσλειτουργική, οι οδηγίες που του δίνονται με δυσκολία να εκτελούνται, ενώ ο συντονισμός του, οι έννοιες με το χρόνο και η οργάνωση, ν' αποτελούν πρόβλημα για το ίδιο.⁸⁸ Επιπρόσθετα, ένα παιδί με μαθησιακές δυσκολίες είναι σε θέση να εμφανίσει παρορμητική συμπεριφορά, δυσκολία στη συγκέντρωση, ελλιπή σχολική απόδοση, προβλήματα κατανόησης λέξεων ή εννοιών, κ.α.⁸⁹

Πιο συγκεκριμένα, το παιδί με μαθησιακές δυσκολίες αντιμετωπίζει:

- αναγνωστικές δυσκολίες (αργή ανάγνωση, γραμματικά λάθη, αντικατάσταση λέξεων, κ.α.)
- ορθογραφικές δυσκολίες (δυσανάγνωστη γραφή, αναστροφή ορθογραφίας, λάθη στη στίξη, κ.α.)
- προβλήματα προφορικού λόγου (λάθη όμοια με τον γραπτό, κ.α.)
- προβλήματα προσοχής (υπερκινητικότητα, έλλειψη και απόσπαση προσοχής, κ.α.)
- δυσκολία στη μνήμη (προβλήματα στην αποστήθιση, δυσκολία στην απαγγελία ποιημάτων, κ.α.)

⁸⁶ Α. Μουζάκης, κ.α., *Ανάπτυξη γνωστικών και ακαδημαϊκών δεξιοτήτων παιδιών με δυσκολίες μάθησης στις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου*, στο Μ. Βλασσοπούλου, κ.α. (επιμ.), *Γλωσσικές δυσκολίες και γραπτός λόγος*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2007, σελ. 39

⁸⁷ Σ. Τζιβνίκου, 2015, ό.π., σελ. 17

⁸⁸ Στο ίδιο, σελ. 31

⁸⁹ Στο ίδιο, σελ. 31

- δευτερεύοντα ψυχολογικά προβλήματα (έλλειψη αυτοεκτίμησης, παραίτηση από προσπάθεια, κ.α.)
- προβλήματα συντονισμού και ακολουθίας (αργός ρυθμός εκμάθησης ακόμη και σε καθημερινές δραστηριότητες, κ.α.)⁹⁰

Το παρακάτω διάγραμμα περιγράφει τα είδη των μαθησιακών δυσκολιών⁹¹

(σχήμα 2)

⁹⁰ Στο ίδιο, σελ. 31 – 32

⁹¹ Κέντρο Λόγου και Ψυχολογικής υποστήριξης παιδιών και ενηλίκων:
<https://epikoiononia.net/%CE%BC%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%B4%CF%85%CF%83%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CE%B5%CF%82-%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%80%CF%84%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9/> (ημ. ανάκτησης: 06/02/23)

Όσον αφορά τους μαθητές που παρουσιάζουν γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες, παρατηρείται σ' αυτούς μια έκπτωση στις γνωστικές τους ικανότητες, οι οποίες επηρεάζουν αρνητικά την απόκτηση των σχολικών δεξιοτήτων, όπως η αναγνωστική κατανόηση, ο γραπτός λόγος, τα μαθηματικά. Οι μαθητές με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες έχουν IQ μεγαλύτερο του 70 και χαμηλότερο του 80 με 85. Γενικά οι γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά με την ελαφρά νοητική αδυναμία και ταυτίζονται με αυτές, καθώς μπορεί να οφείλονται σε άλλους εξωγενείς παράγοντες και η αντιμετώπιση των παιδιών που την παρουσιάζουν, γίνεται ανάλογα με τους μαθητές με ελαφρά νοητική αδυναμία.⁹²

4.4. Διαγνωστικά τεστ

Η διάγνωση των παιδιών με νοητική υστέρηση πραγματοποιείται με τεστ ευφυΐας. Τέτοια είναι το WIPPSI που αφορά συνήθως παιδιά προσχολικής ηλικίας, ενώ το WISC χρησιμεύει για τη διάγνωση παιδιών σχολικής ηλικίας και είναι το πιο ευρέως διαδεδομένο και αξιόπιστο διαγνωστικό τεστ, που εκτός των άλλων συνεισφέρει και στη διάγνωση των μαθησιακών δυσκολιών, στα αναπτυξιακά προβλήματα, προσαρμογής, κ.α. Η χορήγησή του γίνεται αποκλειστικά από κατάλληλα εκπαιδευμένο ψυχολόγο, ή εκπαιδευτικό ειδικής αγωγής.⁹³

Τα κυριότερα τεστ που μπορούν να συμβάλουν στη διάγνωση και αποκατάσταση – ένταξη των ατόμων με νοητική υστέρηση (παιδιά και ενήλικες), επικουρικά με τον υπολογισμό και άλλων παραγόντων, είναι:

- η κλίμακα Wechsler Preschool and Primary Scale of Intelligence-Revised (WPPSI-R) (Wechsler, 1999), που αφορά παιδιά ηλικίας 3 έως 7 χρονών.
- η κλίμακα Wechsler Intelligence Scale for Children-Third Edition (WISC-III) (Wechsler 1991), αξιολογεί παιδιά ηλικίας 6 έως 16 χρονών.

⁹² Δ. Αναστασίου, *Διαγνωστική προσέγγιση της δυσλεξίας: προβλήματα με τα κριτήρια και τις διαδικασίες ταυτοποίησης*, Εκπαίδευση και Επιστήμη τχ 4, 2007 – 2008, σελ. 390

⁹³ Dyslexia Centers:

<https://dyslexiacenters.gr/%CE%B4%CF%85%CF%83%CE%BB%CE%B5%CE%BE%CE%AF%CE%B1/52/%CE%BD%CE%BF%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%85%CF%83%CF%84%CE%AD%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7> (ημ. ανάκτησης: 27/01/23)

- η κλίμακα Wechsler Adult Intelligence Scale-Third Edition (WAIS-III) (Wechsler, 1997), περιλαμβάνει άτομα 16 έως 74 χρονών.
- η δοκιμασία Leiter International Performance Scale-Revised (Roid & Miller, 1997), αξιολογεί περιπτώσεις ανθρώπων (από 2 έως 20 χρονών) που παρουσιάζουν προβλήματα επικοινωνίας.
- το Raven's Progressive Matrices (PM) (Court & Raven 1995), χρήσιμο εργαλείο για παιδιά 5 χρονών και άνω, που εμφανίζουν προβλήματα ακοής.
- οι κλίμακες Bayley Scales for Infant Development 2nd edition (Bayley, 1993), και η Merrill Palmer (Stutsman 1931), που επικεντρώνονται στην αξιολόγηση μικρών παιδιών.
- η κλίμακα Stanford-Binet
- η κλίμακα Vineland Adaptive Behavior Scale (Sparrow et al. 1984), της οποίας η χρήση είναι σε θέση να αξιολογήσει προσαρμοστικές συμπεριφορές (επικοινωνία, κινητικές δεξιότητες, κ.α.).⁹⁴

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός της διαβάθμισης της νοητικής υστέρησης, ανάλογα με τον αντίστοιχο βαθμό IQ.⁹⁵

Χαρακτηρισμός νοητικής υστέρησης	Βαθμός IQ
Οριακή	70 έως 80
Ελαφρά	50 – 55 έως 70
Μέτρια	35 – 40 έως 50 – 55
Σοβαρή	20 – 25 έως 35 – 40
Βαριά	Κάτω του 20 – 25

(πίνακας 1)

4.5. Παιδαγωγική αντιμετώπιση παιδιών με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες

Τα παιδιά με ελαφρά νοητική αδυναμία, αν και όπως παρατηρήσαμε παραπάνω είναι αρκετά διαχειρίσιμα σε σχέση με άλλες μορφές νοητικής υστέρησης,

⁹⁴ Β. Αρμπουνιώτη, κ.α., 2007, ό.π., σελ. 17

⁹⁵ Στο ίδιο, σελ. 18

εντούτοις, ο παιδαγωγός χρειάζεται να λαμβάνει υπόψη του ορισμένα στοιχεία, για την αρτιότερη εκπαίδευσή τους. Αυτά μπορεί να είναι:

- ο εκπαιδευτικός καλείται να σχεδιάζει καινούργιες δραστηριότητες που βασίζονται στην ήδη αποκτηθείσα γνώση του παιδιού: όλα τα παιδιά προσέρχονται στην εκπαιδευτική δομή, μεταφέροντας τη γνώση που έχουν αποκτήσει μέσα από τις εμπειρίες της καθημερινής τους ζωής. Για το λόγο αυτό, ο παιδαγωγός καλό είναι να αξιολογεί τα βιώματα και τις εμπειρίες των παιδιών και να αφήνει περιθώριο, έτσι ώστε ο κάθε μαθητής να διαμορφώνει με τον δικό του ξεχωριστό τρόπο το διδακτικό υλικό.
- καθημερινές εμπειρίες του παιδιού: η κάθε έννοια που διδάσκεται στα παιδιά, θα πρέπει να συνδυάζεται με τη χρησιμότητα που αυτή έχει στην καθημερινή ζωή του παιδιού.
- χρήση ιστοριών στη διαδικασία της μάθησης: ανέκαθεν η αφήγηση κέντριζε το ενδιαφέρον των μαθητών. Μια σωστά και άρτια δομημένη ιστορία, σε συνδυασμό με ωραία αφήγηση, μπορεί να λειτουργήσει θετικά στη διαδικασία της μάθησης.
- διαθεματικότητα στη σχολική γνώση: τα λεγόμενα projects βοηθούν τα παιδιά με ελαφριά νοητική υστέρηση στη μάθηση. Αποτελούν διασκεδαστικό τρόπο μάθησης, καθώς ένα μάθημα, λ.χ. τα θρησκευτικά, μέσα από ένα διαθεματικό πλαίσιο (μουσική, ζωγραφική, γλώσσα, κ.α.) μπορούν να φέρουν άριστα αποτελέσματα.
- χρήση νέων τεχνολογιών: ο υπολογιστής, το tablet, ο προτζέκτορας, κ.α. συνεισφέρουν στη μάθηση, ιδιαίτερα σε παιδιά που δε μπορούν να εκφραστούν όπως τα υπόλοιπα, και αναζητούν εναλλακτικούς τρόπους έκφρασης.⁹⁶

Εκείνο που θα πρέπει να υπογραμμιστεί ιδιαίτερα κατά τη διαδικασία της μάθησης και αφορά τα παιδιά με ελαφρά νοητική αδυναμία, είναι οι διδακτικές μορφές που αυξάνουν την ενεργό συμμετοχή τους:

- τα παιχνίδια ρόλων, που συντελούν στην ανάπτυξη των διαπροσωπικών σχέσεων
- η επανάληψη και η εξάσκηση, που βοηθούν στην καλύτερη αφομοίωση της γνώσης

⁹⁶ Σ. Πολυχρονοπούλου, 2011, ό.π. σελ. 116

- η μέθοδος «easy to read – κείμενο για όλους», σύμφωνα με τη οποία, ένα γραπτό κείμενο προσαρμόζεται κατάλληλα, σύμφωνα με την ικανότητα των μαθητών.⁹⁷

Συμπερασματικά, για να έχει αποτέλεσμα η εκπαιδευτική διαδικασία, οι διδακτικές αρχές που χρειάζεται να ακολουθούνται, είναι οι εξής:

- η αρχή της εξατομικευμένης διδασκαλίας: κάθε παιδί είναι ξεχωριστό, με τις δικές του ιδιαίτερες και μοναδικές ανάγκες. Ως εκ τούτου, η ύλη θα πρέπει να προσφέρεται ανάλογα με τις δυνατότητές του.
- η αρχή της εποπτείας: τα νοητικώς αδύναμα παιδιά δυσκολεύονται στη σύλληψη αφηρημένων εννοιών. Για το λόγο αυτό η χρήση συγκεκριμένου υλικού, όπως τα οπτικοακουστικά μέσα, συστήνονται ανεπιφύλακτα.
- η αρχή της απλοποίησης και συστηματοποίησης της ύλης: η ύλη που προσφέρεται στα παιδιά χρειάζεται να ακολουθεί τη σειρά από το εύκολο στο δύσκολο, από το απλό στο σύνθετο και από τη συγκεκριμένη έννοια στην αφηρημένη.
- η αρχή της υπερμάθησης: η απόκτηση μιας δεξιότητας στο νοητικώς αδύναμο παιδί, μπορεί να γίνει μόνο με τη συνεχή επανάληψη, σε συνδυασμό με το παιχνίδι και άλλες δραστηριότητες.
- η αρχή της ολότητας: η ρουτίνα και η τυποποίηση των καθημερινών δραστηριοτήτων ενδείκνυνται στην περίπτωση των νοητικώς αδύναμων παιδιών. Η εκπαιδευτική διαδικασία χρειάζεται να ακολουθεί συγκεκριμένη διαδικασία.
- η αρχή της χρησιμότητας της διδασκαλίας στη ζωή: η μάθηση που λαμβάνεται στην εκπαιδευτική δομή, είναι απαραίτητη για την κοινωνική, επαγγελματική, κ.τ.λ., ζωή του.
- η αρχή της ατομικής ικανοποίησης του παιδιού: το αίσθημα της επιτυχίας οδηγεί το παιδί σε ευχάριστα συναισθήματα, τα οποία το ωθούν στην ολοένα αναζήτηση και εμπλοκή στη διαδικασία της μάθησης.⁹⁸

⁹⁷ Μ. Γέρουλα, 2020, ό.π., σελ. 150

⁹⁸ Στο ίδιο, σελ. 150 – 151

Κεφάλαιο Ε: Η θέση του μαθήματος των θρησκευτικών στο εκπαιδευτικό σύστημα

5.1. Σύντομη ιστορική αναδρομή του μαθήματος των θρησκευτικών στο σχολικό πρόγραμμα

«Πρώτιστον και ουσιωδέστερον της Ελληνικής Κυβερνήσεως είναι να παράσχει εις το Έθνος τη διδασκαλία της πίστεως»,⁹⁹ ήταν η μέριμνα του πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδας Ιωάννη Καποδίστρια, καθώς, παραλαμβάνοντας το 1828 μια Ελλάδα ένδοξη, αλλά εξαντλημένη από τον απελευθερωτικό της αγώνα, ο ίδιος συνειδητοποίησε έγκαιρα τον ουσιαστικό ρόλο της ορθόδοξης χριστιανικής αγωγής μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα και έθεσε τις βάσεις για τη χριστιανική αγωγή της νεολαίας. Συνάμα με τη γενικότερη παροχή παιδείας για την καλλιέργεια του μορφωτικού επιπέδου των ελλήνων, ο Καποδίστριας θεώρησε πως η ορθόδοξη χριστιανική πίστη επιδρούσε ευεργετικά προς τα παιδιά και τους νέους. Για το λόγο αυτό, θέσπισε τα εκκλησιαστικά θέματα και της δημόσιας εκπαίδευσης να υπάγονται στην αρμοδιότητα του ίδιου υπουργείου. Προοδευτικός και εκσυγχρονιστής ταυτόχρονα, στη «Σχολειούπολη» της Αίγινας, αλλά και στα Αλληλοδιδασκτικά και Ελληνικά Σχολεία της χώρας, εισήγαγε τη θρησκευτική παιδεία και στη συνέχεια, με κυβερνητική εγκύκλιο εισάγεται το μάθημα των θρησκευτικών στη πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.¹⁰⁰

Η διακήρυξη της Δ' Εθνοσυνέλευσης των Ελλήνων στο Άργος, το 1829, ταυτίζεται με το πνεύμα και τις αρχές του Καποδίστρια και διακηρύσσεται πως η γενικότερη πνευματική και εκπαιδευτική ανόρθωση των Ελλήνων θα μπορούσε να επιτευχθεί με την ορθόδοξη χριστιανική πίστη και την ηθική διαπαιδαγώγηση.¹⁰¹

⁹⁹ Ι. Τσάγκας, *Η θρησκευτική αγωγή στο εκπαιδευτικό έργο του Ιωάννη Καποδίστρια*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 94

¹⁰⁰ Ενωμένη Ρωμιόσση: <https://enromiosini.gr/arthrografia/%CE%B7-%CE%BF%CF%81%CE%B8%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CE%BE%CE%B7-%CF%87%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1-2/> (ημ. ανάκτησης: 08/02/23)

¹⁰¹ Χ. Βασιλόπουλος, *Διδακτική του μαθήματος των θρησκευτικών*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 31

Η άφιξη του πρώτου βασιλιά της Ελλάδας, του Όθωνα, οδηγεί το 1836 την εισαγωγή του μαθήματος των θρησκευτικών στη μέση εκπαίδευση. Επιχειρείται δε μια συστηματική και γενικότερη οργάνωση της εκπαίδευσης και στις τρεις βαθμίδες. Το αιτιολογικό της εισαγωγής της θρησκευτικής αγωγής στο εκπαιδευτικό σύστημα, βασίστηκε στο γεγονός ότι κατά τη βυζαντινή περίοδο, στους χρόνους της τουρκοκρατίας, αλλά και κατά την περίοδο του απελευθερωτικού αγώνα, η ορθόδοξη πίστη είχε συνεκτικό χαρακτήρα στη ζωή των Ελλήνων. Επιπλέον, η χριστιανική πίστη διδασκόταν στα ευρωπαϊκά σχολεία ως ομολογιακό μάθημα και η ηθική διάσταση του Ευαγγελίου κατείχε εξέχουσα θέση στην αγωγή των παιδιών. Η εκπαιδευτική προσπάθεια των Βαυαρών αποσκοπούσε στην εγκαθίδρυση μιας δυτικότροπης σκέψης, ενός διανοητικού πνεύματος και μιας ηθικιστικής θρησκευτικότητας. Παρόλα αυτά, θετικό είναι πως το μάθημα των θρησκευτικών εντάχθηκε στα προγράμματα της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και θεωρήθηκε ως ουσιαστικό και θεμελιώδες κομμάτι της παιδείας.¹⁰²

Το πρώτο συγκροτημένο αναλυτικό πρόγραμμα στην ιστορία της εκπαίδευσης πραγματοποιείται το 1895, δίχως να παρατηρούνται αξιοσημείωτες αλλαγές στο ήδη υφιστάμενο. Το περιεχόμενο του μαθήματος των θρησκευτικών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση περιελάμβανε περικοπές από το Ευαγγέλιο, εκκλησιαστική ιστορία και ηθική, μάθημα ιδιαίτερα σημαντικό για την ηθικο – θρησκευτική αγωγή των παιδιών.¹⁰³

Το 1913 παρατηρούνται δύο τομές στα αναλυτικά προγράμματα του μαθήματος θρησκευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η πρώτη αφορά την αντιστοιχία της διδασκόμενης ύλης σύμφωνα με τους θεολογικούς κλάδους (ερμηνευτικό, ιστορικό, συστηματικό, πρακτικό). Η δεύτερη, εισαγάγει το μάθημα της θρησκευσιολογίας στην τελευταία τάξη.¹⁰⁴

Η μεταπολίτευση του 1974 φέρνει τον εκπαιδευτικό νόμο 1566/1985, ο οποίος ορίζει πως, «η ανάπτυξη του θρησκευτικού συναισθήματος των μαθητών, η εδραίωση της πίστης στη χριστιανική θρησκεία και η ενίσχυση της ενεργητικής συμμετοχής στη θρησκευτική ζωή του λαού μας» είναι το κύριο μέλημα του μαθήματος των θρησκευτικών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ – σύμφωνα

¹⁰² Στο ίδιο, σελ. 32 – 33

¹⁰³ Στο ίδιο, σελ. 33

¹⁰⁴ Στο ίδιο, σελ. 34

πάντα με τον ίδιο νόμο – «οι μαθητές χρειάζεται να διακατέχονται από τα γνήσια στοιχεία της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης. Η ελευθερία της θρησκευτικής τους συνείδησης είναι απαραβίαστη».¹⁰⁵

Το 1990, ομάδα εργασίας εκπονεί το νέο αναλυτικό πρόγραμμα της Ορθόδοξης Χριστιανικής Αγωγής. Οι κλάδοι της θεολογίας παραμερίζονται και τη θέση τους λαμβάνουν οι ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και οι προβληματισμοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.¹⁰⁶

Μετά, λοιπόν, από τις αλληπάλλληλες αλλαγές και τροποποιήσεις, το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών που αφορά το μάθημα των θρησκευτικών στο δημοτικό σχολείο (2021), η φυσιογνωμία του μαθήματος ορίζεται ως εξής: «το μάθημα των θρησκευτικών εντάσσεται στον κανόνα των υποχρεωτικών σχολικών μαθημάτων, τα οποία διδάσκονται στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση του ελληνικού σχολείου. Η οργάνωση και η λειτουργία του θεμελιώνονται στο Σύνταγμα της Ελλάδας, στους νόμους του ελληνικού κράτους, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, τις συμβάσεις και συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης και τις αποφάσεις της Ολομέλειας του ΣτΕ (1749&1750/2019). Βασική αποστολή του μαθήματος των θρησκευτικών αποτελεί η ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης, η οποία είναι συνταγματική υποχρέωση του κράτους. Για να υπηρετεί τον εν λόγω σκοπό, διδάσκεται επί ικανό αριθμό ωρών εβδομαδιαία στο πρόγραμμα Δημοτικού, Γυμνασίου, ΓΕΛ και ΕΠΑΛ και τα μαθησιακά αποτελέσματά του αξιολογούνται συντελώντας στη γενικότερη επίδοση των μαθητών και των μαθητριών».¹⁰⁷

5.2. Το πρόγραμμα σπουδών για το μάθημα των θρησκευτικών στο δημοτικό σχολείο

Σύμφωνα με το σύγχρονο πρόγραμμα σπουδών του μαθήματος των θρησκευτικών στο δημοτικό σχολείο, ο προσανατολισμός του μαθήματος είναι

¹⁰⁵ Στο ίδιο, σελ. 34

¹⁰⁶ Στο ίδιο, σελ. 34 – 35

¹⁰⁷ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, *Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα των θρησκευτικών στο δημοτικό*, Αθήνα 2021, σελ. 4: https://dipe.ark.sch.gr/wp-content/uploads/2021/12/%CE%98%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%BA%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC_%CE%94_%CE%A0%CE%A3-1.pdf (ημ. ανάκτησης: 09/02/23)

παιδαγωγικός και ανθρωπολογικός και συμβάλει στην ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών, με κύριο στόχο την καλλιέργεια του ανθρώπινου προσώπου, ως μοναδικής, ανεπανάληπτης και ελεύθερης ύπαρξης. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια, το μάθημα των θρησκευτικών παρέχει στους μαθητές τα απαραίτητα εκπαιδευτικά εργαλεία για την εκπλήρωση των παραπάνω στόχων.¹⁰⁸

Το μάθημα των θρησκευτικών προσανατολίζεται στο να αντιληφθούν οι μαθητές την αξία της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης και να υιοθετήσουν τρόπους συνέχισής της, τόσο σε ατομικό, όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Επιπρόσθετα, μέσα από αυτές τις διαδικασίες, οι μαθητές, καθίστανται ενεργοί πολίτες, καθώς λαμβάνουν πρωτοβουλίες για την ανάδειξη της ορθόδοξης χριστιανικής κληρονομιάς, η οποία είναι σημείο αναφοράς του ελληνικού κράτους. Τέλος, εφόσον ο χριστιανισμός αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο του ευρωπαϊκού πολιτισμού, τότε το μάθημα των θρησκευτικών εκπαιδεύει ευρωπαίους πολίτες.¹⁰⁹

Στους γενικούς σκοπούς του μαθήματος, συγκαταλέγονται η διαμόρφωση ελεύθερων και κριτικά σκεπτόμενων πολιτών, η ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης, η εμπέδωση της ορθόδοξης χριστιανικής διδασκαλίας, η προαγωγή των διανοητικών και ψυχοσωματικών συνιστωσών, η καλλιέργεια των ικανοτήτων για επικοινωνία και αλληλεπίδραση των μαθητών, η γνωριμία με άλλες χριστιανικές ομολογίες και εξωχριστιανικά θρησκευόμενα, κ.α.¹¹⁰

Οι ειδικοί στόχοι του μαθήματος διαμορφώνονται σε δύο κύκλους εκπαίδευσης. Ο πρώτος κύκλος αφορά τις τάξεις Γ' και Δ' δημοτικού και ο δεύτερος απευθύνεται στις Ε' και ΣΤ' και είναι κατάλληλα διαρθρωμένα για να ανταποκρίνονται στις μαθησιακές ανάγκες των μαθητών. Τα θεματικά πεδία των δύο κύκλων διαπραγματεύονται θέματα και έννοιες όπως ο Θεός, η δημιουργία του κόσμου, η πτώση των πρωτοπλάστων, η ενανθρώπιση του Χριστού (Γ' δημ.), η λατρεία της Εκκλησίας, η χριστιανική ζωή (Δ' δημ.), ο Θεός, οι προφήτες, η ενανθρώπιση του Ιησού (Ε' δημ.), η Εκκλησία, η Βασιλεία του Θεού, η χριστιανική ζωή (Στ' δημ.). Όπως γίνεται κατανοητό, τα θεματικά πεδία επαναλαμβάνονται σπειροειδώς ανά κύκλο, για καλύτερη εμπέδωση και επίτευξη των μαθησιακών στόχων.¹¹¹

¹⁰⁸ Στο ίδιο, σελ. 4

¹⁰⁹ Στο ίδιο, σελ. 4

¹¹⁰ Στο ίδιο, σελ. 5

¹¹¹ Στο ίδιο, σελ. 6 – 9

Στην όλη εκπαιδευτική διαδικασία δε, θα πρέπει να παραβλέπεται η αξιολόγηση των μαθητών, ως μια πολυδιάστατη διαδικασία και να εφαρμόζεται καθ' όλη τη διάρκειά της. Μέσα από κατάλληλα κριτήρια και δραστηριότητες και με αδιάβλητες μεθόδους, αξιολογείται η επίδοση των μαθητών, βάσει των μαθησιακών στόχων που έχουν τεθεί εξ αρχής. Παράλληλα, η αξιολόγηση λειτουργεί και ως εργαλείο επανασχεδιασμού και ανατροφοδότησης του μαθήματος, καθώς ο εκπαιδευτικός είναι σε θέση να αντιληφθεί εάν και κατά πόσο οι μαθητές αφομοίωσαν τη διδασκόμενη ύλη.¹¹²

5.3. Αναλυτικά προγράμματα σπουδών στην ειδική αγωγή

Ο Νόμος υπ' αριθμ. 2817/2000, υπό τον τίτλο «Εκπαίδευση ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις», ορίζει πως, «(6). στα άτομα που έχουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες παρέχεται ειδική εκπαίδευση, η οποία στο πλαίσιο των σκοπών της πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης επιδιώκει ιδιαίτερα: α) την ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους, β) τη βελτίωση των ικανοτήτων και δεξιοτήτων, ώστε να καταστεί δυνατή η ένταξη ή επανένταξή τους στο κοινό εκπαιδευτικό σύστημα και η συμβίωση με το κοινωνικό σύνολο, γ) την επαγγελματική τους κατάρτιση και τη συμμετοχή τους στην παραγωγική διαδικασία, δ) την αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο και την ισότιμη κοινωνική τους εξέλιξη. (7). Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων λαμβάνονται μέτρα και παρέχονται υπηρεσίες στα παραπάνω άτομα ηλικίας έως 22 ετών σε όλες τις τάξεις των σχολείων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στα μέτρα αυτά περιλαμβάνονται ιδίως η κατάρτιση και εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων και μεθόδων διδασκαλίας, η χρησιμοποίηση διδακτικού υλικού και η χορήγηση οργάνων και λοιπού ειδικού εξοπλισμού και γενικά κάθε είδους διευκολύνσεις και εργονομικές διευθετήσεις».¹¹³

Όπως γίνεται αντιληπτό, η Πολιτεία έχει θεσπίσει σειρά μέτρων με σκοπό την αποδοτικότερη εκπαίδευση και ένταξη στο κοινωνικό σύνολο των ανθρώπων που αντιμετωπίζουν κάποιας μορφής αναπηρία. Ειδικότερα, στην Εφημερίδα της

¹¹² Στο ίδιο, σελ. 10 – 11

¹¹³ Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-2817-2000.html> (ημ. ανάκτησης: 14/02/23)

Κυβερνήσεως (Φ.Ε.Κ. αρ. 303/13 – 03 – 03, σελ. 3739) περιγράφεται πως η ενσωμάτωση των ανθρώπων με ειδικές ανάγκες χρειάζεται να αποτελεί μέριμνα όλης της εκπαιδευτικής κοινότητας, συμπεριλαμβανομένων των γονέων και όχι αποκλειστική ευθύνη ενός εκπαιδευτικού. Σε όλες τις φάσεις του σχεδιασμού των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών (φιλοσοφία, σκοπός διδασκαλίας, μέθοδος αξιολόγησης), θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών των παιδιών που παρουσιάζουν αναπηρία. Επιπλέον, η διαθεματικότητα χρειάζεται να χρησιμοποιείται κατά τη διδασκαλία ενός γνωστικού αντικείμενου, με σκοπό την ολόπλευρη και πολυδιάστατη κάλυψη των αναγκών των μαθητών, όπως και οι πολύπλευρες δραστηριότητες. Τέλος, τα ωρολόγια προγράμματα, που συντάσσονται βάσει των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών, καλό είναι να παρέχουν επάρκεια διδασκαλίας προς κάλυψη όλων των γνωστικών αντικείμενων. Στη διαμόρφωσή τους θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η αντιληπτική ικανότητα των μαθητών, η ηλικία τους, ο βαθμός δυσκολίας των γνωστικών αντικείμενων, οι ιδιαίτερες συνθήκες του σχολείου, της χώρας, κ.α.¹¹⁴

Με αφετηρία, λοιπόν, το ως άνω Φ.Ε.Κ., οι βασικοί άξονες ανάπτυξης αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών για παιδιά με ελαφρά και μέτρια νοητική υστέρηση, ορίζονται ως εξής:

- τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών θα πρέπει να καταρτίζονται σύμφωνα με τις σύγχρονες παιδαγωγικές τάσεις, να ακολουθούν την αρχή «Εκπαίδευση για όλους», οι εκπαιδευτικοί στο έργο τους χρειάζεται να έχουν την κατάλληλη υποστήριξη, η αξιολόγηση των αναγκών των μαθητών και η διαγνωστική διαδικασία θα πρέπει να είναι τέτοιες που να εξυπηρετούν τις πραγματικές ανάγκες των μαθητών με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες¹¹⁵
- οι σκοποί του αναλυτικού προγράμματος σπουδών καλούνται να στοχεύουν στην ατομική εκπαιδευτική πρόοδο και στην ένταξη του

¹¹⁴ Φ.Ε.Κ. αρ. 303/13 – 03 – 03: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (ημ. ανάκτησης: 14/02/23)

¹¹⁵ Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, *Αναλυτικά προγράμματα σπουδών για μαθητές με ελαφρά και μέτρια νοητική καθυστέρηση*, Αθήνα 2004, σελ.4: <http://users.sch.gr/stefanski/amea/aps-metria-elafria-kathisterisi.pdf> (ημ. ανάκτησης: 14/02/23)

μαθητή με ελαφρά νοητική αδυναμία στο οργανικό σύνολο του σχολείου¹¹⁶

- για να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι, οι εκπαιδευτικοί επιβάλλεται να υποστηρίζονται στο έργο τους και να εμπλουτίζεται το πρόγραμμα σπουδών με ανάλογες εκπαιδευτικές δραστηριότητες¹¹⁷
- οι τομείς προτεραιοτήτων των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών καλούνται να στοχεύουν προς την κοινωνική ολοκλήρωση, την κοινωνικότητα, τη συνεργασία, τη συναισθηματική οργάνωση, την ανάπτυξη βασικών ακαδημαϊκών και κοινωνικών δεξιοτήτων, τη δημιουργική έκφραση των μαθητών. Επίσης, είναι απαραίτητο να ευνοούν την εξοικείωση με την τεχνολογία και τους υπολογιστές και την προ – επαγγελματική εκπαίδευση.¹¹⁸

5.4. Αναλυτικά προγράμματα σπουδών του μαθήματος των θρησκευτικών για παιδιά με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες

Τα παιδιά με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες φοιτούν σε εκπαιδευτικές μονάδες ειδικής αγωγής, ή σε σχολεία της γενικής παιδείας και ακολουθούν το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών, διαφοροποιημένο σύμφωνα με τις ανάγκες τους και δεχόμενα πρόσθετη υποστηρικτική παρέμβαση εφόσον χρειάζεται.¹¹⁹

Συγκεκριμένα, όσον αφορά το μάθημα των θρησκευτικών, το κοινό αναλυτικό πρόγραμμα τροποποιείται σύμφωνα με τις ανάγκες και τις δυνατότητες του κάθε μαθητή που αντιμετωπίζει τέτοιου είδους αδυναμίες, ενώ τα ενδιαφέροντά του, και οι συνθήκες της τάξης καλό είναι να συνυπολογίζονται. Το ωρολόγιο πρόγραμμα θα πρέπει να σχεδιάζεται με τη συνεργασία του δασκάλου της τάξης, του δασκάλου της ειδικής αγωγής, του ειδικού επιστημονικού προσωπικού, της ομάδας του οικείου ΚΔΑΥ. Επιπλέον, χρειάζεται να εξετάζεται η πιθανότητα σχεδιασμού και υλοποίησης

¹¹⁶ Στο ίδιο, σελ. 5

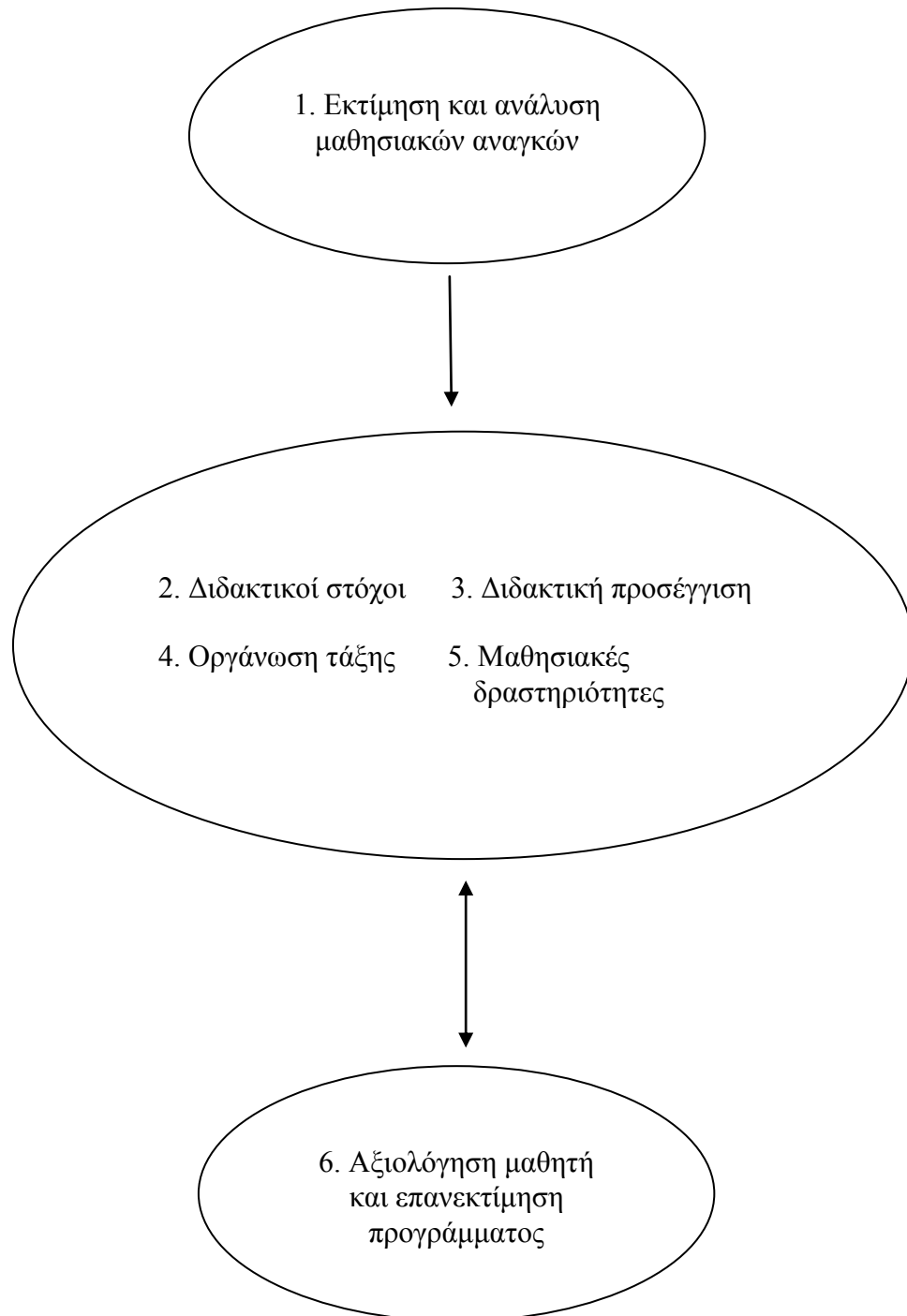
¹¹⁷ Στο ίδιο, σελ. 5

¹¹⁸ Στο ίδιο, σελ. 5 – 7

¹¹⁹ Στο ίδιο, σελ. 89

ενός ατομικού εκπαιδευτικού προγράμματος και η τυχόν πρόσθετη εξειδικευμένη υποστήριξη του μαθητή.¹²⁰

Το παρακάτω σχήμα είναι ενδεικτικό των βημάτων σχεδιασμού και ανάπτυξης προσαρμογών των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών.¹²¹

(σχήμα 3)

¹²⁰ Στο ίδιο, σελ. 89

¹²¹ Στο ίδιο, σελ. 90

Σύμφωνα με το ισχύον αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών για τους μαθητές με ελαφρά νοητική αδυναμία, το μάθημα των θρησκευτικών της Γ΄ τάξης του δημοτικού σχολείου διαμορφώνεται ως εξής:¹²²

Ο ΘΕΟΣ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄: Ο Θεός είναι μαζί μας (5 ώρες)

Διαθεματική προσέγγιση: Παράδοση – Πολιτισμός

Θεματικές Ενότητες Στόχοι Θεματικής Ενότητας	Ενδεικτικές δραστηριότητες Οι μαθητές:	ΕΛΑΧΙΣΤΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ: Ενδεικτική τροποποίηση προσέγγισης	ΜΕΤΡΙΑΣ ΕΚΤΑΣΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ: Ενδεικτική τροποποίηση δραστηριοτήτων & υλικού	ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ: Ενδεικτική τροποποίηση στόχων
Ο αγιασμός στο σχολείο μας Να κατανοήσουν γιατί σε κάθε σημαντικό γεγονός της ζωής μας πρέπει να επικαλούμαστε την ευλογία του Θεού.	περιγράφουν τα δρώμενα της ακολουθίας του αγιασμού και τα υλικά που χρησιμοποιούνται.	Κατά τον αγιασμό, αναλαμβάνει ο δάσκαλος ή ένας μαθητής να εξηγήσει και να δείχνει. Φωτογράφιση ή βιντεοσκόπηση ορισμένων αντικειμένων και στιγμιότυπων για να διευκολυνθεί η περιγραφή ή αναφορά.	Αντί της περιγραφής να χρωματίσει μια εικόνα σχετική με το θέμα ή να φτιάξει ένα κολλάζ με τα αντικείμενα του αγιασμού.	Να γνωρίζει γιατί και πότε κάνουμε αγιασμό. Να γνωρίζει πώς συμπεριφερόμαστε κατά τη διάρκεια του αγιασμού. Δραστηριότητες και μεθοδολογία: όπως στα επίπεδα Α΄ και Β΄.
Ο Σταυρός: Το σύμβολο των χριστιανών Να αντιληφθούν γιατί ο Σταυρός είναι το κατεξοχήν σύμβολο των χριστιανών και αποτελεί την πιο τρανή απόδειξη της αγάπης του Θεού. Να πληροφορηθούν το ιστορικό της εύρεσης και της ύψωσης του Τιμίου Σταυρού. Να μάθουν πώς, πότε και γιατί κάνουμε το σημείο του Σταυρού.	σχεδιάζουν και ταξινομούν τύπους Σταυρού.	Πριν τη διδασκαλία, ο δάσκαλος εξηγεί στο μαθητή το βασικό λεξιλόγιο. Ο μαθητής φτιάχνει ένα ντοσιέ με εικόνες και την αντίστοιχη λέξη από το βασικό λεξιλόγιο.	Από φωτογραφίες και ζωγραφιές, κόβει και κολλά διάφορους τύπους Σταυρού. Κατασκευές με διάφορα απλά υλικά.	Να αναγνωρίζει το σύμβολο του Σταυρού σε διάφορες εικόνες και σε διάφορα περιβάλλοντα (εκκλησία, σπίτι, σχολείο, κ.ά.). Να γνωρίζει τα βασικά σημεία της ιστορίας του Τιμίου Σταυρού. Να γνωρίζει πότε και πώς κάνουμε το σταυρό μας.
Ο Θεός είναι κοντά μας Να καταλάβουν ότι ο Χριστός έδειξε την αγάπη	απαντούν προφορικά ή γραπτά στο ερώτημα: Τι θα έλεγαν στο	Ηχογράφιση της διήγησης ώστε να την ακούσει και άλλες φορές ο μαθητής.	Η εργασία μπορεί να γίνει με τη συμπλήρωση φράσεων, είτε προφορικά είτε	Να γίνει βιωματική προσέγγιση των στόχων με εμπειρικά παραδείγματα, με

¹²² Στο ίδιο, σελ. 105

<p>και τη στοργή στα παιδιά. Να αντιληφθούν ότι πρέπει με εμπιστοσύνη να πλησιάζουν το Χριστό. Να μάθουν τρόπους ανταπόκρισής τους στην αγάπη του Χριστού.</p>	<p>Χριστό αν τον συναντούσαν.</p>	<p>Χρήση σχετικής εικόνας για την κατανόηση.</p>	<p>γραπτά.</p>	<p>δραματοποίηση ή παρακολούθηση σχετικής ταινίας, κ.ά.</p>
<p>Η προσευχή είναι επικοινωνία με το Θεό. Να γνωρίσουν ότι η προσευχή είναι τρόπος επικοινωνίας του ανθρώπου με το Θεό και να αντιληφθούν για ποιους λόγους είναι σημαντική για τη ζωή. Να πληροφορηθούν τα είδη της προσευχής. Να μάθουν μερικές σύντομες και ωραίες προσευχές από την εκκλησιαστική ζωή.</p>	<p>εκκλησιασμός γράφουν μια απλή δική τους προσευχή.</p>	<p>Ηχογράφηση του μαθήματος. Εκμάθηση της προσευχής από ηχογραφημένο υλικό αντί του βιβλίου και επιπλέον χρόνος και φροντιστηριακή υποστήριξη για την εκμάθηση μιας προσευχής.</p>	<p>Να ηχογραφήσει κάποιον που λέει μια προσευχή. Να διακρίνουν μέσα από εικόνες στιγμιότυπα προσευχόμενων ανθρώπων. Να φτιάξει τη δική του προσευχή απαντώντας σε ερωτήματα: σε ποιον απευθυνόμαστε, πώς, σε τι χρειαζόμαστε τη βοήθειά του, κ.α.</p>	<p>Να συμμετέχει την ώρα της πρωινής προσευχής στο σχολείο ή την τάξη ενεργητικά. Να μάθει να λέει την Κυριακή προσευχή.</p>

(πίνακας 2)

Κεφάλαιο ΣΤ: Διδακτικά μοντέλα και διδακτικές προσεγγίσεις του μαθήματος των θρησκευτικών σε παιδιά με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες

6.1. Παρέα Χριστού

- **Γενικός στόχος:**

- ✓ να γνωριστούν τα παιδιά μεταξύ τους και να αποκτήσουν την έννοια της ομαδικότητας
- ✓ να κατανοήσουν ότι ο Χριστός είναι φίλος και προστάτης των παιδιών
- ✓ να γίνει αντιληπτό ότι τα παιδιά αποτελούν παράδειγμα προς μίμηση για την είσοδο των ανθρώπων στη Βασιλεία του Θεού
- ✓ να γίνει γνωριμία με τη ζωή της Εκκλησίας
- ✓ δημιουργική απασχόληση των παιδιών

- **Υλικά:**

- μία μικρή μπάλα
- ένα μαντήλι
- κασετόφωνο
- απαλή μουσική
- σκίτσο ζωγραφικής
- χρώματα

- **Μικρή εισαγωγή**

Μικρή εισαγωγή – αναφορά στο θέμα της συνάντησης.

- Παιχνίδια εισαγωγής

A) «η μπάλα των ονομάτων»

Οδηγίες: τα παιδιά καθισμένα σε κύκλο μοιράζονται μία μπάλα, τη ζουλάνε, την παίζουνε, λένε το όνομά τους και στοιχεία για την οικογένειά τους, κ.α.

B) «το μαντήλι των ονομάτων»

Οδηγίες: στεκόμαστε σε κύκλο όρθιοι. Ένα παιδί πετά το μαντήλι ψηλά και λέει το όνομα ενός άλλου παιδιού, το οποίο πρέπει να πιάσει το μαντήλι. Αυτό με τη σειρά του συνεχίζει να πετά το μαντήλι.

Γ) «χειραψίες»

Οδηγίες: τα παιδιά κινούνται στο χώρο υπό το άκουσα μουσικής. Όταν συναντιούνται μεταξύ τους δίνουν τα χέρια, χαιρετιούνται και λένε δυνατά τα ονόματά τους.

- **Κύριες δραστηριότητες**

«Παρέα Χριστού»

(Αφήγηση)

Ο Γιάννης, η Μαρία και ο Νίκος είναι μια παρέα παιδιών. Ζούνε στην ίδια γειτονιά και τα σπίτια τους είναι κοντά το ένα με το άλλο. Οι τρεις τους είναι φίλοι αχώριστοι για πολλά χρόνια. Κάθε πρωί πάνε μαζί στο σχολείο και παίζουνε μαζί στα διαλλείματα. Το μεσημέρι, γυρνάνε πάλι μαζί στα σπίτια τους. Μονάχα όταν διαβάζουνε τα μαθήματά τους χωρίζουνε. Το απόγευμα και πάλι όλοι μαζί ξεκινάνε το παιχνίδι τους.

Στην ίδια γειτονιά μένει η κυρα Χρυσούλα. Μια καλή γυναίκα, η οποία για όλους τους ανθρώπους έχει να πει μια όμορφη κουβέντα. Μένει στο σπίτι της μόνη, γιατί τα παιδιά της μένουνε σε άλλη πόλη. Τα εγγόνια της τα βλέπει στις διακοπές των Χριστουγέννων, το Πάσχα και κάποιες μέρες το καλοκαίρι.

Ένα απόγευμα, καθώς είχανε τελειώσει τα μαθήματά τους και βγήκαν στη γειτονιά να παίζουνε, τα φωνάζει η κυρα Χρυσούλα: «για ελάτε προς τα δω που σας θέλω να σας πω κάτι...». Η παρέα των φίλων μας τρέχει προς το μέρος της και τη συναντάνε στην αυλή του σπιτιού της. «Για καθίστε χάμω», τα λέει. Ο Γιάννης, η Μαρία και ο Νίκος με χαρά περιμένουν να ακούσουνε τα όσα έχει να τους πει η καλή τους γειτόνισσα.

«Λοιπόν, ξέρετε τι μου φέρατε στο μυαλό μόλις σας είδα;», είπε η κυρα Χρυσούλα. «Τον Χριστό και τα παιδιά» συμπλήρωσε. «Δηλαδή;», ρώτησαν εκείνα απορημένα. «Θα σας πω μια σύντομη ιστορία», τους λέει. «Ο Χριστός μια μέρα μιλούσε στους ανθρώπους και ανάμεσα σ' αυτούς ήταν και πολλά παιδιά. Όμως τα παιδιά κάνανε φασαρία. Τότε οι μαθητές του Χριστού προσπάθησαν να διώξουν τα παιδιά μακριά. Μόλις τους είδε ο Χριστός, τους μάλωσε και τους είπε πως τα παιδιά είναι οι καλύτεροι φίλοι του, τα αγαπά πολύ και πως αν όλοι οι άνθρωποι δε γίνουν σαν τα παιδιά, τότε δε θα μπορέσουν να πάνε στον Παράδεισο».

«Τι ωραία ιστορία μας είπες κυρία Χρυσούλα», φώναξε η Μαρία. «Δηλαδή, ο Χριστός αγαπά κι εμάς;», ρώτησε ο Νίκος. «Ασφαλώς», είπε η κυρα Χρυσούλα. Και συνέχισε λέγοντας: «ο Χριστός είναι φίλος των παιδιών και τα προστατεύει. Χαίρεται

όταν είστε όλοι αγαπημένοι μεταξύ σας και παίζετε όμορφα, χωρίς να μαλώνετε και λέτε άσχημες κουβέντες».

Σαν τελείωσε όσα τους είπε η κυρία Χρυσούλα, βγάζει από την τσέπη της καραμέλες και τις προσφέρει για κέρασμα στα παιδιά. Οι τρεις τους, τις αρπάζουν από το χέρι της, της δίνουν ένα φιλί στο μάγουλο και συνεχίζουν το παιχνίδι τους στη γειτονιά τους.

- συζήτηση στον κύκλο:
- συναισθήματα αφήγησης
- συζήτηση με τα παιδιά
 - ✓ πως λεγόταν οι τρεις φίλοι;
 - ✓ ήταν αγαπημένοι μεταξύ τους;
 - ✓ ποιος τους φώναξε και τους είπε μια ιστορία;
 - ✓ αγαπά ο Χριστός τα παιδιά;
 - ✓ πρέπει τα παιδιά να είναι αγαπημένα μεταξύ τους;

Ο Χριστός αγαπά ιδιαίτερα τα παιδιά και τα φροντίζει. Αυτό το καταλαβαίνουμε από τα λόγια του ίδιου του Ιησού που είπε: «Αφήστε τα παιδιά να έρθουν σε εμένα. Όλοι πρέπει να γίνουν σαν τα παιδιά για να μπουν στη βασιλεία του Θεού». Ο Χριστός όταν ζούσε κοντά στους ανθρώπους την εποχή εκείνη, ευλογούσε συνεχώς τα παιδιά. Στη σημερινή εποχή ο Χριστός βρίσκεται πάλι κοντά μας και προστατεύει διαρκώς τα παιδιά. Μπορεί εμείς να μην Τον βλέπουμε, αλλά νιώθουμε διαρκώς την παρουσία Του, όταν μας φυλάει από κάθε κακό. Ακόμη, η Εκκλησία είναι ο ίδιος ο Χριστός και επομένως μας προστατεύει και αυτή διαρκώς. Στην Εκκλησία παίρνουμε την ευλογία και την προστασία του Χριστού, χαιρόμαστε που περνούμε τόσο καλά μαζί με τα άλλα τα παιδιά.

- **Καταληκτικές δραστηριότητες**
- «Ζωγραφίζω τον Ιησού με τα παιδιά»

Οδηγίες: μοιράζουμε στα παιδιά το σκίτσο και ζητάμε να το ζωγραφίσουν με χρώματα.

- Παιχνίδι κλεισίματος

«Σε οδηγώ με ασφάλεια»

Οδηγίες: τα παιδιά χωρίζονται σε ζευγάρια και στέκουν αντικριστά ο ένας από τον άλλο. Ο ένας από τους δύο παίκτες του ζευγαριού κλείνει τα μάτια του και οδηγείται στον χώρο από τον άλλο παίκτη. Κατόπιν, αλλάζουμε ρόλους.

- Κύκλος των συναισθημάτων

Συζήτηση γύρω από τα συναισθήματα που βγήκαν κατά τη διάρκεια της συνάντησης (αρχή – διάρκεια – τέλος). Εντυπώσεις, προσδοκίες, δυσκολίες. Οφέλη από τη σημερινή συνάντηση. Τα παιδιά εκφράζουν τα συναισθήματα τους που προήλθαν μέσα από αυτή τη συνάντηση. Ποια ήταν τα συναισθήματά τους στην αρχή των δραστηριοτήτων, ποια κατά τη διάρκεια και ποια στο τέλος. Συζητούν ποια ωφέλημα στοιχεία αποκόμισαν από τη συνάντηση, τι δυσκολίες συνάντησαν, τι προσδοκούσαν αλλά και τι τους έκανε εντύπωση. Ο εκπαιδευτικός κλείνει πάντα αυτός τη συνάντηση τελευταίος, αφού ακουστούν πρώτα όλες οι απόψεις των παιδιών.

(εικόνα 1)

6.2. Η προσευχή

- **Γενικός στόχος:**

- ✓ να γίνει κατανοητό από τα παιδιά η έννοια και το περιεχόμενο της προσευχής
- ✓ να διδαχθεί ο ορθός τρόπος διεξαγωγής της προσευχής
- ✓ δημιουργική απασχόληση των παιδιών

- **Υλικά:**

- χρώματα
- φυλλάδιο «Ζωγραφίζω τα συναισθήματα»
- κείμενο με την «Κυριακή Προσευχή»

- **Μικρή εισαγωγή:**

Μικρή εισαγωγή – αναφορά στο θέμα της συνάντησης.

- Παιχνίδι εισαγωγής

«Θα γίνω ...»

Οδηγίες: τα παιδιά παρουσιάζουν ένα – ένα το επάγγελμα που θέλουν να ακολουθήσουν, μόνο με παντομίμα. Η υπόλοιπη ομάδα προσπαθεί να μαντέψει.

- **Κύριες δραστηριότητες**

«Ο άτακτος Δημήτρης»

(Αφήγηση)

Ο Δημήτρης ήταν ένα πολύ άτακτο αγοράκι. Συνεχώς έκανε φασαρία, δημιουργούσε προβλήματα τόσο στο σπίτι του, όσο και στο σχολείο, στην παιδική χαρά και αλλού. Ότι και να γινόταν όλοι ήξεραν πως ο Δημήτρης βρισκόταν πίσω από αυτή την πράξη. Η μητέρα του συνεχώς του έκανε παρατηρήσεις να σταματήσει να φέρεται με αυτό τον τρόπο. Μάταια όμως... Ο Δημήτρης εξακολουθούσε να κάνει τα ίδια ανόητα πράγματα.

Κάποια μέρα λοιπόν, η μητέρα του Δημήτρη μη μπορώντας να κάνει τίποτα άλλο, προσευχήθηκε στο Θεό να κάνει το Δημήτρη ένα φρόνιμο παιδί όπως είναι και τα άλλα παιδιά. Τελικά τα κατάφερε. Οι φίλες της μητέρας του Δημήτρη, όλοι στο σχολείο και όσοι γνώριζαν τα καμώματα του μικρού παιδιού, αναρωτήθηκαν για το πώς φρονίμεψε έτσι ο Δημήτρης. Η μητέρα του όμως γνώριζε καλά...

Οι μέρες κυλούσαν και ο Δημήτρης τώρα δεν έκανε τόση φασαρία. Τώρα όμως ζητούσε διαρκώς καινούργια παιχνίδια, νέα πράγματα να κάνει. Απαιτούσε

διαρκώς να του ικανοποιήσουν τις επιθυμίες του πάση θυσία. Φώναζε, έκλαιγε και γκρίνιαζε όταν οι γονείς του δεν τον άκουγαν σε αυτά που τους ζητούσε. Τότε η μητέρα του, πάλι ανέλαβε να συνετίσει το μικρό μας φίλο, τον τόσο άτακτο και ζωηρούλη. Του λέει λοιπόν. «Το βράδυ, πριν πας για ύπνο, κάνε την προσευχή σου και ζήτα από το Θεό να σου χαρίσει όσα επιθυμείς να έχεις». «Θα το κάνω μητέρα» είπε ο Δημήτρης.

Το βράδυ δεν άργησε να έρθει. Ξεντύθηκε, έπλυνε τα δόντια του και πριν πέσει για ύπνο γονάτισε στα γόνατά του και άρχισε να προσεύχεται. «Θεούλη μου, εγώ που είμαι τώρα τόσο φρόνιμο και καλό παιδί, φέρε μου έναν υπολογιστή...». Με τον ίδιο τρόπο συνέχισε να προσεύχεται για πολλά βράδια ακόμη, ώσπου δεν άντεξε. Τρέχει προς τη μητέρα του και της λέει. «Φταίω εγώ που σε πίστεψα, ότι ο Θεός θα μου φέρει υπολογιστή. Πέρασαν τόσες μέρες και τίποτα δεν έγινε»! Η μητέρα του σαν άκουσε τα λόγια αυτά του μικρού Δημήτρη, γεμάτη αγάπη και στοργή του ζητά να καθίσουν στην πολυθρόνα για να μιλήσουν. «Άκουσε να σου πω παιδί μου» του λέγει «η προσευχή είναι σπουδαίο πράμα. Μιλάς, επικοινωνείς με τον ίδιο το Θεό. Όπως παίρνουμε τηλέφωνο σε κάποιον και μιλάμε, έτσι κάνουμε με την προσευχή. Μιλάμε μαζί Του. Χτυπάμε την πόρτα Του και ο Θεός μας την ανοίγει. Πρέπει όμως να προσέχουμε τι λέμε στην προσευχή μας. Δεν πρέπει να ζητάμε μόνο, να λέμε Θεέ μου φέρε μου εκείνο... Πρέπει και να δοξολογούμε το Θεό. Να αγαπάμε συνεχώς το Χριστό σε κάθε χαρά και λύπη μας. Τέλος, πρέπει να ευχαριστούμε τον Θεό για όσα αγαθά μας έχει δώσει. Να μην τα δεχόμαστε χωρίς να ευχαριστούμε το Θεό. Τα κατάλαβες αυτά Δημήτρη μου»; ρώτησε η μητέρα του. «Ναι μανούλα» απάντησε εκείνος. «Από σήμερα θα ξέρω τι να λέω στην προσευχή μου και είμαι σίγουρος πως ο Θεός πάντα θα με ακούει».

- συζήτηση στον κύκλο:

- συναισθήματα αφήγησης.
- συζήτηση με τα παιδιά.
- ✓ ήταν ζωηρός ο Δημήτρης;
- ✓ τι έκανε η μητέρα του Δημήτρη για να ηρεμήσει το γιο της;
- ✓ ο Δημήτρης ηρέμησε;
- ✓ ο Δημήτρης προσευχήθηκε στο Θεό;
- ✓ πως αντέδρασε όταν δεν εισακούστηκε η προσευχή του;
- ✓ η μητέρα του τι του είπε;

- ✓ γιατί προσευχόμαστε στο Θεό;
- ✓ πότε και πού προσευχόμαστε;

Προσευχή ονομάζουμε την επικοινωνία μας με το Θεό. Η ψυχή μας πηγαίνει κοντά στο Θεό, ο οποίος πάντα μας ακούει. Μας προστατεύει, ευλογεί και δίνει μόνο όσα μας είναι ωφέλιμα για το καλό μας.

Στην προσευχή - δοξάζουμε το όνομα του Θεού. Εκφράζουμε δηλαδή το θαυμασμό μας για τα μεγαλεία του Θεού. Ευχαριστούμε τον Θεό για όσα αγαθά μας έδωσε και μας δίνει. Υλικά και πνευματικά. Τον παρακαλούμε να μας καλύψει τις πνευματικές και υλικές μας ανάγκες.

Προσευχόμαστε δημόσια, δηλαδή όλοι μαζί στο σχολείο, στην Εκκλησία, κ.α. και ιδιωτικά, δηλαδή μόνοι μας στο σπίτι και όπου αλλού θέλουμε. Και στις δύο περιπτώσεις πρέπει να είμαστε ταπεινοί, να σεβόμαστε το Θεό. Να έχουμε ευλάβεια και να είμαστε συγκεντρωμένοι.

- **Καταληκτικές δραστηριότητες**
- «Ζωγραφίζω τα συναισθήματα»

Οδηγίες: μοιράζουμε τα σκίτσα στα παιδιά και ζητάμε να τα χρωματίσουν. Επίσης, κάνουμε μία μικρή ανάλυση των εικονιζόμενων συναισθημάτων.

- «Το Πάτερ ημών»

Δείχνουμε στα παιδιά το κείμενο με την Κυριακή Προσευχή. Επεξηγούμε το νόημά της και συζητάμε. Στη συνέχεια, μπορούμε να κάνουμε ένα κολλάζ με το κείμενο και ζωγραφίες των παιδιών, σχετικές με το θέμα.

- Παιχνίδι κλεισίματος

«Πλάτη – πλάτη»

Οδηγίες: τα παιδιά χωρίζονται σε ζευγάρια. Ο ένας ακουμπά με την πλάτη του την πλάτη του άλλου. Οδηγούνται στο χώρο με τις πλάτες ενωμένες, αφού το ένα παιδί αναλαμβάνει το ρόλο του οδηγού. Στη συνέχεια αλλάζουμε ρόλους.

- Κύκλος των συναισθημάτων

Συζήτηση γύρω από τα συναισθήματα που βγήκαν κατά τη διάρκεια της συνάντησης (αρχή – διάρκεια – τέλος). Εντυπώσεις, προσδοκίες, δυσκολίες. Οφέλη από τη σημερινή συνάντηση. Τα παιδιά εκφράζουν τα συναισθήματα τους που προήλθαν μέσα από αυτή τη συνάντηση. Ποια ήταν τα συναισθήματά τους στην αρχή των δραστηριοτήτων, ποια κατά τη διάρκεια και ποια στο τέλος. Συζητούν ποια ωφέλιμα στοιχεία αποκόμισαν από τη συνάντηση, τι δυσκολίες συνάντησαν, τι προσδοκούσαν

αλλά και τι τους έκανε εντύπωση. Ο εκπαιδευτικός κλείνει πάντα αυτός τη συνάντηση τελευταίος, αφού ακουστούν πρώτα όλες οι απόψεις των παιδιών.

Ζωγραφίζω τα συναισθήματα

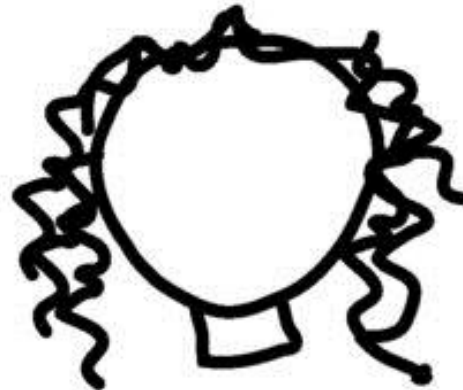
Θυμωμένη

Απορημένος

Λυπημένος

Ευτυχισμένη

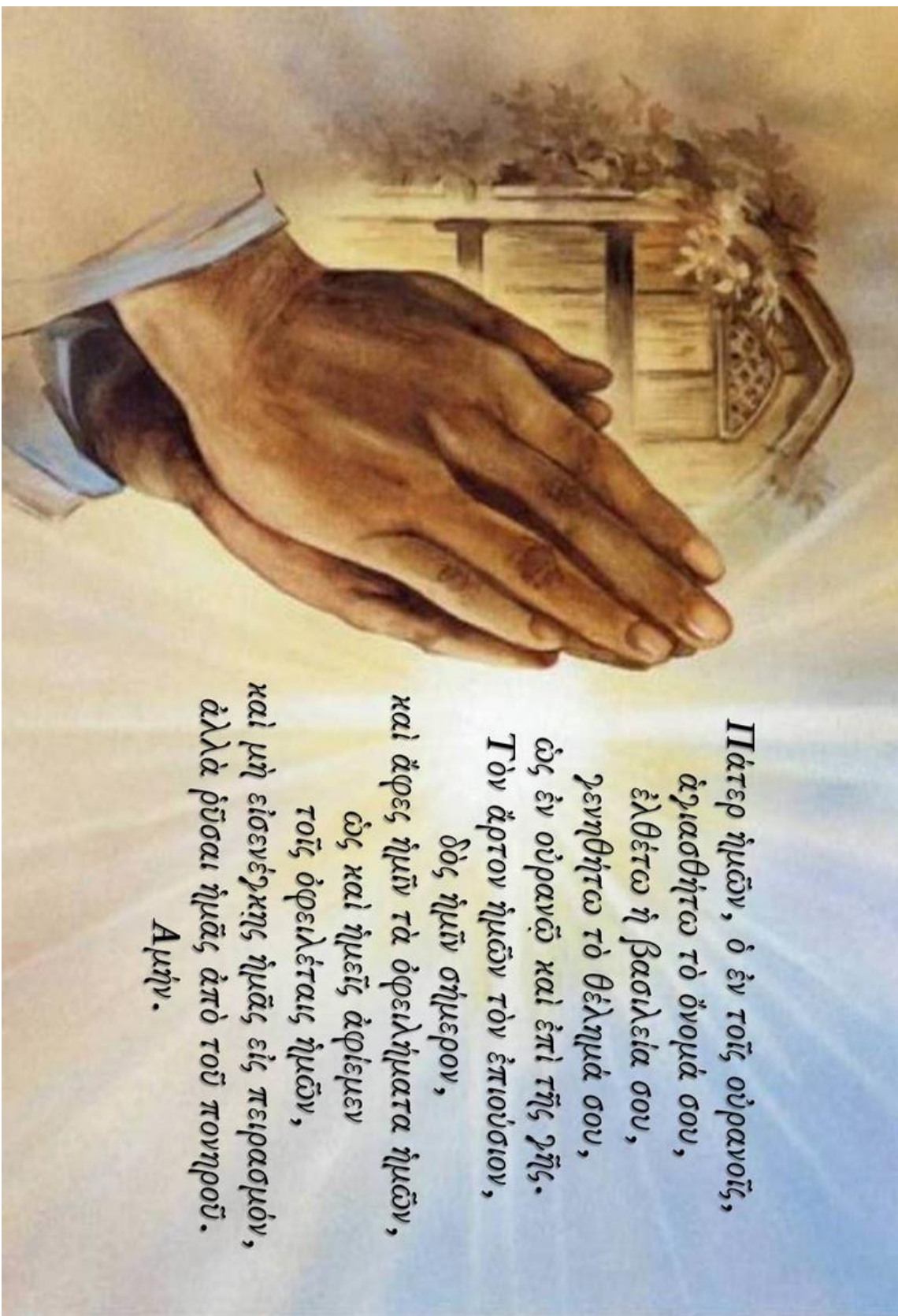
Χαρούμενη

Τρομαγμένος

ΟΝΟΜΑ:

(εικόνα 2)

(εικόνα 3)

6.3. Κοινωνώ με το Χριστό

- **Γενικός στόχος:**

- ✓ να καταστεί σαφές ότι η Θεία Κοινωνία μας ενώνει με το Χριστό και τους συνανθρώπους μας και μας ενισχύει στη ζωή
- ✓ να οριστεί η σωστή προετοιμασία για της συμμετοχή στη Θεία Κοινωνία
- ✓ δημιουργική απασχόληση των παιδιών

- **Υλικά:**

- μία μπάλα
- κασετόφωνο
- απαλή μουσική
- χρώματα
- φύλλα A4

- **Μικρή εισαγωγή**

Μικρή εισαγωγή – αναφορά στο θέμα της συνάντησης

- Παιχνίδι εισαγωγής

«Αγώνας πιγκουίνων»

Οδηγίες: τα παιδιά χωρίζονται σε δύο ομάδες. Το πρώτο παιδί από κάθε ομάδα κρατά ανάμεσα στα πόδια του και στο ύψος του αστράγαλου μία μπάλα. Προσπαθούν να διασχίσουν μια καθορισμένη διαδρομή. Όποια ομάδα διασχίσει τη διαδρομή χωρίς να φύγει η μπάλα από τα πόδια των παικτών και φτάσει πρώτη στη «βάση» της, κερδίζει.

- **Κύριες δραστηριότητες**

«Το Κυριακάτικο πρωινό του Γιώργου»

(Αφήγηση)

Ο Γιώργος ήταν ένα ζωηρό παιδί. Γκρίνιες και φασαρίες στο σπίτι, στο σχολείο. Παντού τα ίδια... Στο σπίτι δεν έτρωγε το φαγητό του, κοιμόταν αργά, ήθελε να βλέπει πολύ ώρα τηλεόραση και να μη διαβάζει τα μαθήματά του. Στο σχολείο, με την φασαρία που έκανε, ανάγκαζε τους δασκάλους να τον βάζουν συνεχώς τιμωρίες. Μα και στο παιχνίδι, δεν έπαιζε σωστά. Όλο ζαβολιές έκανε. Όμως, είχε και κάτι καλό πάνω του. Ότι και να του έλεγε η γιαγιά του, την άκουγε και το έκανε αμέσως.

«Μικρέ...!, για έλα εδώ που σε θέλω!», ακούστηκε η φωνή της γιαγιάς. Σαν σίφουνας μπήκε μέσα στο σπίτι, αφού παράτησε στη μέση το παιχνίδι. «Ξέρεις τι μέρα έχουμε σήμερα;», του είπε. «Κυριακή...;», γεμάτος απορία απάντησε ο Γιώργος. «Έξυπνος είσαι... Την άλλη λοιπόν Κυριακή, δηλαδή μέσα σε μια εβδομάδα, ετοιμάσου να κοινωνήσεις». «Για εξήγησέ μου δηλαδή τι θα κάνω και πως πρέπει να το κάνω αυτό σωστά;». «Άκουσέ με...», είπε η γιαγιά και του εξήγησε τι σημαίνει Θεία Κοινωνία και πως πρέπει να ετοιμαστεί σωστά.

«Η Θεία Κοινωνία, όταν μεταλαβαίνουμε δηλαδή στην Εκκλησία, μας ενώνει με το Χριστό και με τους συνανθρώπους μας. Μας ενώνει με το Χριστό, γιατί κοινωνούμε – μεταλαβαίνουμε το Σώμα και το Αίμα Του, το ψωμί και το κρασί. Με τους ανθρώπους, γιατί από το ίδιο άγιο Ποτήριο και το ίδιο κουταλάκι, την Λαβίδα, τρώμε το Σώμα και το Αίμα του Χριστού. Όλοι είμαστε ίδιοι και ίσοι μεταξύ μας. Ξεχνάμε τα μίσση μας και κοινωνάμε. Όταν μεταλαβαίνουμε, έχουμε το Χριστό ως βοηθό στη ζωή μας. Δεν φοβόμαστε τίποτα. Πρέπει όμως να προετοιμαζόμαστε κατάλληλα για να μεταλάβουμε. Να κάνουμε νηστεία. Να μην τρώμε δηλαδή κρέας, τυρί, αυγά και άλλα αρτύσιμα φαγητά. Να προσευχόμαστε, να αγαπάμε τους άλλους, να μην τους ενοχλούμε. Και όταν κτυπά η καμπάνα την Κυριακή, με ησυχία και τάξη να στεκόμαστε μέσα στην Εκκλησία και όταν ο ιερέας μας καλεί να κοινωνήσουμε, με σεβασμό στο Θεό, με πίστη και αγάπη να πηγαίνουμε».

Σαν τελείωσε η γιαγιά τα λόγια της, μια ησυχία επικράτησε στο δωμάτιο. Ο Γιώργος μαγεύτηκε από τα λόγια της γιαγιάς του, σαν να είχε ακούσει την πιο ωραία ιστορία του κόσμου. Και η ιστορία αυτή βγήκε αληθινή. Ετοιμάστηκε όλη αυτή την εβδομάδα και το πρωί της Κυριακής κοινωνήσε με τη γιαγιά του στην Εκκλησία. Για τον Γιώργο, αυτό ήταν το πιο όμορφο κυριακάτικο πρωινό της ζωής του.

- συζήτηση στον κύκλο:
 - συναισθήματα αφήγησης.
 - συζήτηση με τα παιδιά
 - ✓ ήταν ζωνηρό παιδί ο Γιώργος;
 - ✓ ποιος φώναξε τον Γιώργο;
 - ✓ τι του είπε η γιαγιά του;
 - ✓ όταν τελείωσε η γιαγιά τα λόγια της, ο Γιώργος πως αισθάνθηκε;
 - ✓ άκουσε ο Γιώργος τα λόγια της γιαγιάς;
 - ✓ εσείς μεταλαβαίνετε τακτικά;

✓ όταν πρόκειται να κοινωνήσετε, πως προετοιμάζεστε;

Η Θεία Κοινωνία μας ενώνει με το Χριστό, τους συνανθρώπους μας και μας ενισχύει στη ζωή μας. Για να μεταλάβουμε, οφείλουμε να προετοιμαζόμαστε κατάλληλα.

- **Καταληκτικές δραστηριότητες**
- «Κυριακάτικο πρωινό»

Οδηγίες: μοιράζουμε στα παιδιά τα φύλλα Α4 και ζητάμε από αυτά να ζωγραφίσουν κάτι που τους έκανε εντύπωση από την ιστορία που διαβάσαμε.

- Παιχνίδι κλεισίματος

«Χαλάρωση»

Οδηγίες: τα παιδιά χωρίζονται σε δυάδες. Ένας παίκτης ξαπλώνει στο έδαφος ή κάθετα αναπαυτικά στην καρέκλα του. Υπό τους ήχους απαλής μουσικής, ο άλλος παίκτης τον αγγίζει και του κάνει διάφορες κινήσεις σαν να είναι κούκλα, μια μαριονέτα. Κατόπιν, αλλάζουμε ρόλους.

- Κύκλος των συναισθημάτων

Συζήτηση γύρω από τα συναισθήματα που βγήκαν κατά τη διάρκεια της συνάντησης (αρχή – διάρκεια – τέλος). Εντυπώσεις, προσδοκίες, δυσκολίες. Οφέλη από τη σημερινή συνάντηση. Τα παιδιά εκφράζουν τα συναισθήματα τους που προήλθαν μέσα από αυτή τη συνάντηση. Ποια ήταν τα συναισθήματά τους στην αρχή των δραστηριοτήτων, ποια κατά τη διάρκεια και ποια στο τέλος. Συζητούν ποια ωφέλημα στοιχεία αποκόμισαν από τη συνάντηση, τι δυσκολίες συνάντησαν, τι προσδοκούσαν αλλά και τι τους έκανε εντύπωση. Ο εκπαιδευτικός κλείνει πάντα αυτός τη συνάντηση τελευταίος, αφού ακουστούν πρώτα όλες οι απόψεις των παιδιών.

6.4. Φρόνιμα... στην Εκκλησία

- **Γενικός στόχος:**

- να γίνει προτροπή για συμμετοχή των παιδιών στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας
- να γίνει κατανοητός ο ορθός τρόπος συμπεριφοράς των παιδιών κατά τη διάρκεια του εκκλησιασμού
- δημιουργική απασχόληση των παιδιών

- **Υλικά:**

- ένα μικρό αντικείμενο (π.χ. σπирτόκουτο)
- φύλλα A4
- χρώματα
- μολύβια
- εύθυμη μουσική
- κασετόφωνο

- **Μικρή εισαγωγή**

Μικρή εισαγωγή – αναφορά στο θέμα της συνάντησης.

- **Παιχνίδι εισαγωγής**

«Ποιος το κρύβει;»

Οδηγίες: η ομάδα κάθεται στον κύκλο. Ένα παιδί στέκει στο κέντρο του κύκλου με τα μάτια κλειστά. Ο καθηγητής δίνει ένα μικρό αντικείμενο σε ένα παιδί του κύκλου και το κρύβει στα χέρια του, των οποίων τα δάκτυλα είναι κλειστά στις παλάμες και ακουμπάνε στα πόδια του. Την ίδια κίνηση κάνουν και οι υπόλοιποι παίκτες, αφού προσπαθούν να ξεγελάσουν το παιδί που είχε πριν κλειστά τα μάτια του. Για να βρει το αντικείμενο έχει τέσσερις ευκαιρίες.

- **Κύριες δραστηριότητες**

«Η Αγγελική και η Κυριακή»

(Αφήγηση)

Σε μια μικρή και ήσυχη πόλη ζούσε ένα μικρό κοριτσάκι μαζί με την οικογένειά του. Το όνομά του ήταν Αγγελική. Η μικρή Αγγελικούλα πήγαινε στο νηπιαγωγείο. Αγαπούσε τη δασκάλα της, όσο και τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης της. Μα και στο σπίτι, όλοι είχαν να πούνε τα καλύτερα λόγια. Ο πατέρας, η μητέρα, η γιαγιά και ο παππούς της δεν είχαν κανένα πρόβλημα μαζί της. Συμπεριφερόταν

άψογα. Έτρωγε το φαγητό της, διάβαζε τα μαθήματά της, έπαιζε με τις φίλες της στην αυλή του σπιτιού και όλα κυλούσαν ομαλά. Ένα πράγμα όμως χαλούσε την όμορφη εικόνα της Αγγελικής. Μια μέρα της εβδομάδας του την έλεγαν Κυριακή.

Σαν έφτανε η Κυριακή και οι καμπάνες της Εκκλησίας χτυπούσαν γλυκά καλώντας όλο τον κόσμο να έρθει στη θεία Λειτουργία, στο σπίτι της Αγγελικής γινόταν σωστή επανάσταση. «Δεν θέλω να πάω! Φύγετε μακριά μου ...!», φώναζε η φίλη μας. Όταν με τα πολλά η γιαγιά και η μαμά της την έπειθαν να τις ακολουθήσει στην Εκκλησία, άρχιζε δεύτερος γύρος. Ξεχνούσε τις φωνές και τις αρνήσεις της να πάει στην Εκκλησία, και άρχιζε τη φασαρία μέσα στην Εκκλησία. Ξεχνούσε να ανάψει κεράκι, σηκωνόταν από τη θέση της και βρίσκοντας άλλα παιδιά άρχιζε τις βόλτες και τις αταξίες. Αυτή η κατάσταση υπήρχε συνέχεια.

Μια μέρα όμως, η μητέρα της την καλεί να καθίσει κοντά της. «Τι θέλεις μανούλα;», είπε η Αγγελική και η μητέρα της είπε πως την ήθελε να της μιλήσει για κάτι πολύ σημαντικό. Για το πώς πρέπει να συμπεριφερόμαστε μέσα στην Εκκλησία είτε λειτουργεί ο παπάς, είτε απλώς πάμε να προσευχηθούμε. «Ωραία..., σε ακούω λοιπόν», είπε η Αγγελική και η μητέρα της άρχισε να της εξηγεί αυτό ακριβώς το πράγμα με απλά λογάκια. «Όταν κτυπά η καμπάνα και πηγαίνουμε στην Εκκλησία πρέπει να είμαστε καθαροί και στο σώμα και στην ψυχή. Να μην είμαστε δηλαδή μαλωμένοι με κανένα. Μπαίνοντας μέσα στην Εκκλησία κάνουμε ευλαβικά τον σταυρό μας και κατευθυνόμαστε στο παγκάρι, απ' όπου παίρνουμε το κεριά και το ανάβουμε στο μανουάλι. Τη στιγμή αυτή λέμε και μια μικρή προσευχή προς το Θεό. Στη συνέχεια προσκυνούμε και φιλάμε τις εικόνες και καθόμαστε όμορφα και ωραία στις θέσεις μας. Προσέχουμε αυτά που λέει ο παπάς και οι ψάλτες, παρακαλούμε το Θεό να μας προσέχει. Τον ευχαριστούμε για όσα μας προσφέρει και δοξάζουμε το άγιο Όνομά Του. Ότι δηλαδή κάνουμε και στην προσευχή μας στο σπίτι. Θυμάσαι...;

Είπαμε ότι καθόμαστε στην καρέκλα μας όμορφα. Σηκωνόμαστε όμως όταν πρέπει. Όταν σχολάσει η θεία Λειτουργία παίρνουμε από το χέρι του παπά το αντίδωρο με προσοχή, ησυχία και τάξη πολλή. Βγαίνοντας από την Εκκλησία κάνουμε πάλι τον σταυρό μας, ώστε ο Θεός να μας προστατεύει πάντοτε». Αυτά είπε η μαμά της Αγγελικής στην κόρη της και αυτή με τη σειρά της, της απάντησε: «ξέρεις κάτι μανούλα; Όταν έκανα φασαρία και δεν ήθελα να πάω στην Εκκλησία και ήμουνα ανήσυχη την ώρα της Λειτουργίας, ξέρεις γιατί το έκανα; Γιατί δεν γνώριζα

αυτά που μου είπες. Τώρα που μου τα εξήγησες και τα κατάλαβα, θα δεις ότι θα είμαι το πιο φρόνιμο παιδί μέσα στην Εκκλησία».

- συζήτηση στον κύκλο:
 - συναισθήματα αφήγησης.
 - συζήτηση με τα παιδιά
 - ✓ ήταν φρόνιμο παιδί η Αγγελική;
 - ✓ πότε έκανε φασαρία η Αγγελική;
 - ✓ γιατί έκανε φασαρία;
 - ✓ η μητέρα της, τι της είπε για να την ησυχάσει;
(της εξήγησε πώς να φέρεται μέσα στην Εκκλησία;)
 - ✓ η Αγγελική τι απάντησε;
 - ✓ άκουσε και εφάρμοσε όσα της είπε η μητέρα της;
 - ✓ εσείς πως φέρεστε όταν συμμετέχετε στη θεία Λειτουργία;
 - ✓ ξέρετε τον ορθό τρόπο συμπεριφοράς μέσα στην Εκκλησία;

Ο χριστιανός έρχεται στην Εκκλησία να προσευχηθεί στο Θεό του, να Τον ευχαριστήσει, να Τον δοξολογήσει, να Τον παρακαλέσει. Όταν προσευχόμαστε στην Εκκλησία ωφέλιμο τόσο για εμάς, όσο και για τους άλλους, είναι να φερόμαστε με ευλάβεια και τάξη. Μπαίνουμε στην Εκκλησία κάνοντας τον σταυρό μας, παίρνουμε κεριά από το παγκάρι και το ανάβουμε στομανουάλι, λέγοντας ταυτόχρονα μια μικρή προσευχή. Προσκυνούμε τις εικόνες, καθόμαστε ευλαβικά στις θέσεις μας και σηκωνόμαστε όποτε χρειάζεται. Τελειώνοντας η Θεία Λειτουργία, παίρνουμε το αντίδωρο και κατευθυνόμαστε με τάξη και ηρεμία προς την έξοδο, κάνοντας πάλι το σημείο του σταυρού.

- **Καταληκτικές δραστηριότητες**
 - «Ζωγραφίζω τον εκκλησιασμό»

Οδηγίες: μοιράζουμε στα παιδιά τα φύλλα Α4. Τα προτρέπουμε να ζωγραφίσουν χαρακτηριστικές σκηνές από τον εκκλησιασμό τους ή ότι τους έχει κάνει εντύπωση κατά τη διάρκεια ενός εκκλησιασμού.

- Παιχνίδι κλεισίματος

«Οι κούκλες»

Οδηγίες: τα παιδιά χωρίζονται σε τριάδες. Από κάθε τριάδα ένα παιδί είναι το «παιδί» και τα άλλα οι κούκλες. Το «παιδί», κουρδίζει τις κούκλες (παντομίμα), οι οποίες

κινούνται προς μια κατεύθυνση. Το «παιδί» πρέπει να προλάβει τις κούκλες προτού σταματήσουν σε κάποιο εμπόδιο.

- Κύκλος των συναισθημάτων

Συζήτηση γύρω από τα συναισθήματα που βγήκαν κατά τη διάρκεια της συνάντησης (αρχή – διάρκεια – τέλος). Εντυπώσεις, προσδοκίες, δυσκολίες. Οφέλη από τη σημερινή συνάντηση. Τα παιδιά εκφράζουν τα συναισθήματά τους που προήλθαν μέσα από αυτή τη συνάντηση. Ποια ήταν τα συναισθήματά τους στην αρχή των δραστηριοτήτων, ποια κατά τη διάρκεια και ποια στο τέλος. Συζητούν ποια ωφέλημα στοιχεία αποκόμισαν από τη συνάντηση, τι δυσκολίες συνάντησαν, τι προσδοκούσαν αλλά και τι τους έκανε εντύπωση. Ο εκπαιδευτικός κλείνει πάντα αυτός τη συνάντηση τελευταίος, αφού ακουστούν πρώτα όλες οι απόψεις των παιδιών.

6.5. Η οικογένεια

- **Γενικός στόχος:**

- ✓ να κατανοήσουν τα παιδιά ότι ο Χριστός αποτελεί θεμέλιο της χριστιανικής οικογένειας
- ✓ να αντιληφθούν ότι η οικογένεια είναι η κατ' οίκον Εκκλησία
- ✓ δημιουργική απασχόληση των παιδιών

- **Υλικά:**

- φύλλα A4
- χρώματα
- μία μικρή μπάλα

- **Μικρή εισαγωγή**

Μικρή εισαγωγή – αναφορά στο θέμα της συνάντησης.

- Παιχνίδι εισαγωγής

«Αστεία πρόσωπα»

Οδηγίες: η ομάδα κάθεται σε κύκλο και δουλεύει με τους μύες του προσώπου. Ένας – ένας οι παίκτες κάνουν διάφορες γκριμάτσες με το πρόσωπο και η υπόλοιπη ομάδα μιμείται.

- **Κύριες δραστηριότητες**

«Η οικογένειά μου»

(Αφήγηση)

Σε ένα όμορφο σπίτι, σε ένα χωριό, ζούσε μια οικογένεια. Ο μπαμπάς Παναγιώτης, η μαμά Ζωή και τα τρία τους παιδιά: ο Κωνσταντίνος, ο Θανάσης και η Μαριάννα. Και οι πέντε ήταν μια αγαπημένη οικογένεια. Δε μάλωναν σχεδόν ποτέ και μεταξύ τους μιλούσαν ευγενικά. Καμιά φορά, όταν τα παιδιά κάνανε καμιά σκανταλιά, οι γονείς με σωστές κουβέντες τους εξηγούσαν τι είναι σωστό και τι λάθος.

Ένα βραδινό, καθώς όλοι καθόταν στο καθιστικό τους και βλέπανε ειδήσεις στην τηλεόραση, μάθανε πως ένα παιδί έφυγε από το σπίτι του, γιατί είχε μαλώσει με τους γονείς του και η μητέρα του με δάκρυα στα μάτια παρακαλούσε να γυρίσει πίσω. «Τι κρίμα..., που να είναι τώρα αυτό το παιδί; Μόνο του θα γυρίζει στην πόλη. Θα είναι νηστικό, θα κρυώνει, θα φοβάται...», είπε ο Θανάσης. «Και θα φοβάται

πολύ!», συμπλήρωσε η Μαριάννα, για να συνεχίσει ο Κωνσταντίνος λέγοντας: «το βράδυ στην προσευχή μας, ας παρακαλέσουμε το Χριστό να βρεθεί το παιδί και να γυρίσει σύντομα στο σπίτι του».

Έτσι κι έγινε. Το βράδυ και τα τρία τα παιδιά, πριν ξαπλώσουν στα κρεβάτια τους, πήγαν στο εικονοστάσι του σπιτιού τους, πιάστηκαν χέρι – χέρι και άρχισαν να προσεύχονται μπροστά στις εικόνες: «Χριστέ μας, εσύ που αγαπάς και φροντίζεις όλα τα παιδιά του κόσμου, προστάτευσε και το παιδί που χάθηκε και κάνε να γυρίσει σύντομα στο σπίτι του».

Την άλλη μέρα, μόλις γύρισαν από το σχολείο τους, η μητέρα τους είχε μία έκπληξη. «Για ελάτε δω που σας θέλω», τους είπε. «Θυμάστε χτες στις ειδήσεις που είδαμε για εκείνο το παιδί που είχε μαλώσει με τους γονείς του και έφυγε από το σπίτι του»; «Ε..., ναι!!!! Περ μας ότι όλα πήγαν καλά!!!!», είπαν και τα τρία παιδιά με ένα στόμα! «Ευτυχώς όλα καλά πήγαν για τον μικρό Βαγγέλη. Αυτό είναι το όνομά του. Μάλωσε με τους γονείς του και κρύφτηκε σε μια αποθήκη, λίγο πιο μακριά από το σπίτι του», απάντησε η μητέρα, για να συμπληρώσει λέγοντας: «όταν βρήκαν τον Βαγγέλη ήταν πολύ φοβισμένος. Και το πρώτο πράγμα που είπε σε όλους ήταν μια μεγάλη συγγνώμη και πως αγαπά πολύ την οικογένειά του. Πράγματι καλά μου παιδιά. Μέσα στην οικογένεια αισθανόμαστε ασφαλείς και δεχόμαστε την αγάπη μέσα στο σπίτι μας. Ο Χριστός ευλογεί την οικογένεια και την προστατεύει».

- συζήτηση στον κύκλο:
 - συναισθήματα αφήγησης.
 - συζήτηση με τα παιδιά
 - ✓ ήταν αγαπημένη η οικογένεια του Θανάση, του Κωνσταντίνου και της Μαριάννας;
 - ✓ πως τους μάλωναν οι γονείς τους, όταν κάνανε κάποια σκανταλιά;
 - ✓ γιατί έφυγε ο μικρός Βαγγέλης από το σπίτι του;
 - ✓ πως αισθανόταν μόνος του;
 - ✓ τι είπε μόλις τον βρήκαν;
 - ✓ αγαπάτε την οικογένειά σας;
 - ✓ ο Χριστός ευλογεί την κάθε οικογένεια;

Η οικογένεια είναι μια διαρκής προστασία για κάθε άνθρωπο. Μέσα στο οικογενειακό σύνολο όλοι μας «τρεφόμαστε» τόσο υλικά (ρούχα, φαγητό, διασκέδαση, κ.α.), όσο και πνευματικά (σεβασμός, αξιοπρέπεια, κ.α.). Το σημαντικό

όμως είναι ότι η οικογένεια μας προστατεύει από εξωτερικούς κινδύνους και απειλές που δεχόμαστε.

Ο Χριστός είναι το κέντρο, το θεμέλιο της οικογένειας. Είναι ο άγρυπνος φρουρός και υπερασπιστής της. Όπως η Εκκλησία αποτελεί ένα σύνολο ανθρώπων, που έχουν κοινή πίστη, ένα αρχηγό (τον Χριστό) και αγιάζονται μέσα από αυτή, έτσι και η οικογένεια είναι μια μικρή κοινότητα ανθρώπων που έχουν κοινούς στόχους, γερούς δεσμούς και πιστεύουν στο Χριστό.

- **Καταληκτικές δραστηριότητες**
- «Η οικογένειά μου»

οδηγίες: μοιράζουμε στα παιδιά φύλλα Α4 και ζητάμε από αυτά να ζωγραφίσουν την οικογένειά τους.

☞ σημ. αν θέλουμε συλλέγουμε τις ζωγραφιές και πάνω σε χαρτόνι κανσόν δημιουργούμε ένα κολλάζ με τις οικογένειες των παιδιών.

- Παιχνίδι κλεισίματος

«Η μπάλα»

οδηγίες: τα παιδιά χωρίζονται ανά ζεύγη. Το κάθε ζεύγος έχει στο στήθος του μία μπάλα και καλείται να διασχίσει μια καθορισμένη διαδρομή, χωρίς όμως να πέσει η μπάλα κάτω.

- Κύκλος των συναισθημάτων

Συζήτηση γύρω από τα συναισθήματα που βγήκαν κατά τη διάρκεια της συνάντησης (αρχή – διάρκεια – τέλος). Εντυπώσεις, προσδοκίες, δυσκολίες. Οφέλη από τη σημερινή συνάντηση. Τα παιδιά εκφράζουν τα συναισθήματα τους που προήλθαν μέσα από αυτή τη συνάντηση. Ποια ήταν τα συναισθήματά τους στην αρχή των δραστηριοτήτων, ποια κατά τη διάρκεια και ποια στο τέλος. Συζητούν ποια ωφέλημα στοιχεία αποκόμισαν από τη συνάντηση, τι δυσκολίες συνάντησαν, τι προσδοκούσαν αλλά και τι τους έκανε εντύπωση. Ο εκπαιδευτικός κλείνει πάντα αυτός τη συνάντηση τελευταίος, αφού ακουστούν πρώτα όλες οι απόψεις των παιδιών.

6.6. Στη βάπτιση του αδελφού μου

- **Γενικός στόχος:**

- ✓ να κατανοήσουν τα παιδιά την έννοια του ι. Μυστηρίου του Βαπτίσματος
- ✓ δημιουργική απασχόληση των παιδιών

- **Υλικά:**

- χρώματα
- φύλλα A4

- **Μικρή εισαγωγή**

Μικρή εισαγωγή – αναφορά στο θέμα της συνάντησης.

- **Παιχνίδι εισαγωγής**

«Φανταστικό βόλει»

Οδηγίες: το κάθε παιδί παριστάνει πως πετά μια φανταστική μπάλα σε κάποιο άλλο παιδί. Όταν την πετά λέει το όνομά του ή ότι άλλο θέλει (π.χ. ένα χρώμα). Συνεχίζουμε με τον ίδιο τρόπο και για την υπόλοιπη την ομάδα.

- **Κύριες δραστηριότητες**

«Η βάπτιση του Ιορδάνη»

(Αφήγηση)

Ο Πέτρος είναι ανήσυχος...! Μα και χαρούμενος συγχρόνως... Βλέπετε, ο μικρός του αδελφός, ο μπέμπης όπως τον φωνάζουν όλοι, επιτέλους σήμερα βαπτίζεται. Εδώ και ένα περίπου χρόνο, από τότε που γεννήθηκε ο μπέμπης, ο Πέτρος δεν έχανε καμία βάπτιση. «Μαμά..., να πάρουμε και εμείς τέτοιες λαμπάδες και τέτοιες μπουμπουνιέρες...! Να είναι όλα τόσο όμορφα και ωραία!».

Το σπίτι έχει γεμίσει κόσμος. Γίνεται ένας μικρός χαμός...! Ακριβώς στις δώδεκα το μεσημέρι, όλοι φτάνουν στην Εκκλησία. Ο παπα – Αντώνης περιμένει περίλαμπρος στην πόρτα. «Σταθείτε...!», ακούγεται μια φωνή. «Θέλω να βλέπω τι γίνεται. Κάντε μου λίγο χώρο...», φώναξε ο Πέτρος. Ο νονός παίρνει στην αγκαλιά του τον μπέμπη και ο ιερέας διαβάζει κάτι ευχές, που θυμίζουν σε όλους πως πρέπει να είμαστε καλοί χριστιανοί. Στη συνέχεια, ο νονός λέει το «Πιστεύω», μιας και ο μπέμπης δεν μπορεί να μιλήσει ακόμη. Βλέπετε, ο μπέμπης έπρεπε να το πει!

Μετά, όλοι κατευθύνονται προς την κολυμπήθρα, η οποία βρίσκεται στο κέντρο του Ναού. Ο παπάς λέει και άλλες ευχές, ευλογεί το νερό και το λάδι. Αλείφει

με το αγιασμένο λάδι το σώμα του μωρού. Κατόπιν, το βουτά τρεις φορές στην κολυμπήθρα, λέγοντας: Βαπτίζεται ο δούλος του Θεού Ιορδάνης! Ο νονός παίρνει τον μπέμπη, ο οποίος από τώρα ονομάζεται Ιορδάνης και τον ντύνει με ολόλευκα ρούχα. Ο παπάς μυρώνει τον Ιορδάνη με το άγιο Μύρο στο μέτωπο, στο στήθος, στα χέρια και στα πόδια και λέγει: Σφραγίς δωρεάς... Ο νονός κρατά άσπρη λαμπάδα και ο παπάς φορά στον Ιορδάνη τον βαπτιστικό του σταυρό. Χαίρονται όλοι και καθώς ο νονός με τον βαπτισιμίο του αγκαλιά και τον ιερέα γυρνούν γύρω – γύρω από την κολυμπήθρα τρεις φορές, όλοι μαζί ψέλνουν: Όσοι εις Χριστόν εβαπτίσθητε ...

Η βάπτιση έχει τώρα τελειώσει. Η μητέρα του Πέτρου και του Ιορδάνη παίρνει από τα χέρια του νονού τον νεοφώτιστο γιο της και αναλαμβάνει πλέον μαζί με τον νονό του να τον φέρουν πιο κοντά στον δρόμο του Χριστού. Να τον κάνουν σωστό χριστιανό.

- συζήτηση στον κύκλο:
 - συναισθήματα αφήγησης.
 - συζήτηση με τα παιδιά
 - ✓ θυμάστε τη σειρά που έχει το Μυστήριο του Βαπτίσματος;
- (ευχές στην είσοδο του Ναού / Πιστεύω / αγιασμός νερού / λάδι στο σώμα του μωρού / βάπτιση / ένδυση με λευκά ρούχα / μύρο / σταυρός / χορός γύρω από την κολυμπήθρα / παράδοση στη μητέρα)
- ✓ έχετε παρακολουθήσει από κοντά Βάπτιση;
 - ✓ τι σας έκανε εντύπωση;
- (συζήτηση και εξηγήσεις σε πιθανές ερωτήσεις)

Με το μυστήριο του Βαπτίσματος ανήκουμε πλέον στην Εκκλησία του Χριστού, γινόμαστε δηλαδή χριστιανοί. Παίρνουμε το όνομα ενός Αγίου, ο οποίος μας προστατεύει στη ζωή μας. Οι ευχές του ιερέα, το λάδι, το νερό, ο σταυρός είναι εφόδια για μας και μας θυμίζουν τόσο τον Άγιο που έχουμε ως προστάτη μας (π.χ. άγιος Δημήτριος), όσο και τον Χριστό.

Ο νονός, η οικογένεια και η Εκκλησία καλούνται να μας φέρουν πιο κοντά στον Χριστό. Εμείς οφείλουμε με προθυμία να οδηγηθούμε κοντά Του και να γίνουμε ωραίοι άνθρωποι και καλοί χριστιανοί.

- **Καταληκτικές δραστηριότητες**
- «Η βάπτιση»

Οδηγίες: ζητάμε από τα παιδιά να ζωγραφίσουν κάτι που τους έκανε εντύπωση από μία Βάπτιση.

- Παιχνίδι κλεισίματος

«Περπατώ ώμο με ώμο»

Οδηγίες: τα παιδιά χωρίζονται ανά ζεύγη. Ο ένας ακουμπά στον ώμο του άλλου. Ανά δύο ζεύγη διασχίζουν μια διαδρομή χωρίς όμως να χάσουν το ταίρι τους.

- Κύκλος των συναισθημάτων

Συζήτηση γύρω από τα συναισθήματα που βγήκαν κατά τη διάρκεια της συνάντησης (αρχή – διάρκεια – τέλος). Εντυπώσεις, προσδοκίες, δυσκολίες. Οφέλη από τη σημερινή συνάντηση. Τα παιδιά εκφράζουν τα συναισθήματα τους που προήλθαν μέσα από αυτή τη συνάντηση. Ποια ήταν τα συναισθήματά τους στην αρχή των δραστηριοτήτων, ποια κατά τη διάρκεια και ποια στο τέλος. Συζητούν ποια ωφέλημα στοιχεία αποκόμισαν από τη συνάντηση, τι δυσκολίες συνάντησαν, τι προσδοκούσαν αλλά και τι τους έκανε εντύπωση. Ο εκπαιδευτικός κλείνει πάντα αυτός τη συνάντηση τελευταίος, αφού ακουστούν πρώτα όλες οι απόψεις των παιδιών.

6.7. Σήμερα γιορτάζω

- **Γενικός στόχος:**

- ✓ να γνωρίσουν τα παιδιά πως το καθένα από αυτά λαμβάνει το όνομα ενός εορταζομένου Αγίου της Εκκλησίας μας κατά το Μυστήριο του Βαπτίσματος
- ✓ να λάβουν υπόψη ότι ο Άγιος, του οποίου φέρουμε το όνομά του, είναι ο φύλακας – άγγελός μας
- ✓ δημιουργική απασχόληση των παιδιών

- **Υλικά:**

- ένα μικρό αντικείμενο
- φύλλα A4
- χρώματα
- ένα μεγάλο κομμάτι υφάσματος
- ένα μπαλάκι

- **Μικρή εισαγωγή**

Μικρή εισαγωγή – αναφορά στο θέμα της συνάντησης.

- Παιχνίδι εισαγωγής

«Τέσσερα πόδια – ένα κεφάλι»

Οδηγίες: τα παιδιά χωρίζονται ανά δυάδες. Στέκουν απέναντι και ενώνουν τα κεφάλια τους, προσπαθώντας να κρατήσουν ένα μικρό αντικείμενο. Δύο – δύο διασχίζουν μια διαδρομή που ορίζουμε, χωρίς όμως να ρίξουν το αντικείμενο.

- **Κύριες δραστηριότητες**

«Η γιορτή του Γρηγόρη»

(Αφήγηση)

Ο Γρηγόρης είναι ένα παιδί δέκα χρονών και ζει μαζί με την οικογένειά του σε ένα πανέμορφο σπίτι, σε μια όμορφη και ήσυχη πόλη. Καθημερινά τρέχει από δω και κει, για να προλάβει όλα όσα έχει να κάνει. Να διαβάσει, να πάει σχολείο, να ξαναδιαβάσει, να πάει αγγλικά, να πάει πότε μουσική και πότε χορευτικό.

«Ουφ...! Βαρέθηκα πια.... Καιρός να ξεκουραστώ και εγώ λιγάκι». Η μητέρα του τον φιλά στο μάγουλο και του λέει ότι θα ξεκουραστεί. Εκείνος με παράπονο της απαντά: Ναι... Καλά... Πότε...; Το σαββατοκύριακο μόνο; «Ξεχνάς εύκολα βλέπω μικρέ μου Γρηγόρη», του απαντά η μητέρα του, για να συνεχίσει. «Μεθαύριο, ξέρεις

τι μέρα είναι;». «Όχι...;», απαντά εκείνος, γεμάτος απορία. «Λοιπόν, είναι του αγίου Γρηγορίου και είναι η μέρα που γιορτάζεις. Έτσι θα ξεκουραστείς λιγάκι». «Γιούπι...!», φώναξε ο Γρηγόρης, ξεχνώντας σκοτούρες, διάβασμα, αγγλικά και χορό.

Η μητέρα του, του λέγει να καθίσουν στον αναπαυτικό καναπέ του σαλονιού τους. «Άκουσε με λίγο. Μπορεί μεθαύριο να ξεκουραστείς επειδή είναι η γιορτή σου, αλλά είσαι και μεγάλος πια. Δεν είσαι και μωρό πλέον. Πρέπει να μάθεις ορισμένα πράγματα για τη γιορτή σου, για πιο λόγο γιορτάζεις. Θες να μάθεις;». Γεμάτος απορίες για το τι θα πει η μητέρα του, ο Γρηγόρης της απαντά με ένα μεγάλο ναι.

«Την παραμονή της γιορτής, δηλαδή το προηγούμενο απόγευμα, θα πάρουμε ένα πρόσφορο, μια λειτουργία, και θα την πάμε στην Εκκλησία. Το βράδυ θα κάνουμε την προσευχή μας και θα ζητήσουμε από τον άγιο Γρηγόριο να μας έχει πάντα καλά. Το πρωί της γιορτής θα πάμε όλοι μαζί, όλη η οικογένεια δηλαδή, στην Εκκλησία για να έχουμε την χάρη του Θεού και το Αγίου. Το μεσημέρι θα φάμε όλοι μαζί στο γιορτινό τραπέζι και το βράδυ, αφού θα είμαστε πανέτοιμοι, θα δεχτούμε τους φίλους μας στο σπίτι μας. Συμφωνείς καλέ μου...;». Ο Γρηγόρης, αγκαλιάζει τρυφερά την μητέρα του και με μάτια γεμάτα καλοσύνη της λέει: Ωραία, έτσι θα γίνει στην γιορτή μου!

- συζήτηση στον κύκλο:

- συναισθήματα αφήγησης.

- συζήτηση με τα παιδιά

- ✓ πως σας φάνηκε η ζωή του Γρηγόρη; (καθημερινές ασχολίες)

- ✓ ο Γρηγόρης, πως ήθελε να γιορτάσει την γιορτή του;

- ✓ τι του είπε η μητέρα του;

- ✓ εσείς ξέρετε πότε γιορτάζετε;

(συζήτηση και εύρεση στο ημερολόγιο)

- ✓ γιατί γιορτάζουμε;

- ✓ εσείς πως γιορτάζετε την ονομαστική σας εορτή;

- ✓ ακολουθείτε τον τρόπο που γιόρταζε ο Γρηγόρης; (εκκλησιασμός, κ.α..)

Ο καθένας από εμάς έχει ένα όνομα. Γεώργιος, Ιωάννης, Δημήτρης, Μαρία, κ.α. Παίρνουμε το όνομά μας στη Βάπτισή μας. Το όνομά μας είναι το όνομα ενός Αγίου της Εκκλησίας μας. Τον Άγιο, π.χ. Γεώργιος – άγιος Γεώργιος, τον έχουμε ως

βοηθό και προστάτη μας στη ζωή. Όταν γιορτάζουμε οφείλουμε να εκκλησιαζόμαστε για να έχουμε τη χάρη του Θεού και του Αγίου μας.

☞ σημ. 1: εύρεση του βίου του Αγίου του κάθε παιδιού και ανάγνωσή του

2: φωτοτυπία του βίου και διανομή του, κατά την επόμενη συνάντηση

- **Καταληκτικές δραστηριότητες**
- «Η γιορτή μου»

Οδηγίες: μοιράζουμε στα παιδιά φύλλα Α4 και ζητάμε από αυτά να ζωγραφίσουν κάτι αναφορικά με τη γιορτή τους. Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στη χριστιανική σημασία της γιορτής.

- Παιχνίδι κλεισίματος

«Η θάλασσα»

οδηγίες: τα παιδιά κρατάνε με τα χέρια τους ένα μεγάλο κομμάτι υφάσματος. Επάνω του βρίσκεται ένα μπαλάκι. Το κουνάνε πότε σιγά και πότε δυνατά. Μιμούνται τη θάλασσα, προσέχοντας να μη τους ξεφύγει το μπαλάκι.

- Κύκλος των συναισθημάτων

Συζήτηση γύρω από τα συναισθήματα που βγήκαν κατά τη διάρκεια της συνάντησης (αρχή – διάρκεια – τέλος). Εντυπώσεις, προσδοκίες, δυσκολίες. Οφέλη από τη σημερινή συνάντηση. Τα παιδιά εκφράζουν τα συναισθήματα τους που προήλθαν μέσα από αυτή τη συνάντηση. Ποια ήταν τα συναισθήματά τους στην αρχή των δραστηριοτήτων, ποια κατά τη διάρκεια και ποια στο τέλος. Συζητούν ποια ωφέλημα στοιχεία αποκόμισαν από τη συνάντηση, τι δυσκολίες συνάντησαν, τι προσδοκούσαν αλλά και τι τους έκανε εντύπωση. Ο εκπαιδευτικός κλείνει πάντα αυτός τη συνάντηση τελευταίος, αφού ακουστούν πρώτα όλες οι απόψεις των παιδιών.

6.8. Δεν χάνω την ελπίδα μου

- **Γενικός στόχος:**

- ✓ να γίνει αντιληπτή η πηγή και η ύπαρξη του κακού στον κόσμο
- ✓ να αναγνωριστεί ο Χριστός ως ο μόνος προστάτης από το κακό
- ✓ δημιουργική απασχόληση των παιδιών

- **Υλικά :**

- χρώματα
- φύλλα A4

- **Μικρή εισαγωγή**

Μικρή εισαγωγή – αναφορά στο θέμα της συνάντησης

- Παιχνίδι εισαγωγής

«Ποιος διαφέρει;»

Οδηγίες: τα παιδιά κάθονται στον κύκλο, σε ίσο αριθμό από καρέκλες με αυτό των παιδιών. Ένας παίκτης βγαίνει έξω από το χώρο του παιχνιδιού. Οι υπόλοιποι παίκτες διαλέγουν το ίδιο όνομα ενός ζώου, χρώματος ή ότι άλλο θέλουν (π.χ. όλοι επιλέγουν τη γάτα). Ένα παίκτης όμως διαλέγει ένα διαφορετικό όνομα (π.χ. σκύλος). Ο παίκτης που βγήκε έξω, μπαίνει στο παιχνίδι και ρωτά ένα – ένα τους παίκτες «Τι (ζώο/χρώμα/κ.ο.κ.) διάλεξες;» και οι παίκτες του απαντούν. Μόλις φτάσει στον παίκτη με το διαφορετικό όνομα, όλοι σηκώνονται από τις θέσεις τους και βρίσκουν μια καινούργια. Αυτός που δεν πρόλαβε να καθίσει, βγαίνει έξω.

- **Κύριες δραστηριότητες**

«Το παραμύθι το Κώστα»

(Αφήγηση)

Κάποιο ανοιξιάτικο βράδυ, η γιαγιά του Κώστα, διάβαζε ένα παραμύθι στον εγγονό της: «...και ξαφνικά ο ωραίος πρίγκιπας, δίνει μια με το σπαθί του, σκοτώνει τον φοβερό δράκο και ελευθερώνει την πριγκιπούλα! Το καλό είχε επιτέλους νικήσει το κακό. Και ζήσανε αυτοί καλά και εμείς καλύτερα ...».

«Σου άρεσε το παραμύθι Κώστα μου;», ρώτησε η γιαγιά. «Ναι, ωραίο ήταν ... μόνο που ... φοβήθηκα λιγάκι ... είχα αγωνία ... ξέρεις, στεναχωρήθηκα λίγο ...». «Μα γιατί;» του απάντησε η γιαγιά, «τι είναι αυτό που σε στενοχωρεί;». Και ο μικρός Κώστας της είπε: «μπορεί να είμαι μικρός, μα καταλαβαίνω πολλά πράγματα. Ξέρω

ότι ο κόσμος έχει πολλά βάσανα που οφείλονται στο κακό. Υπάρχει πείνα, κυκλοφορούν κλέφτες και ένα σωρό άλλα πράγματα. Ακόμη και σε μένα το κακό κτύπησε. Προχτές μου κλέψανε το ποδήλατο ...».

Η γιαγιά του Κώστα, για να τον ησυχάσει, τον πήρε μια μεγάλη αγκαλιά και του είπε: «βρε χαζούλη, γι' αυτό στενοχωριέσαι; Όπως συμβαίνει στα παραμύθια, έτσι και στη ζωή μας πάντα το καλό νικά το κακό. Μπορεί να φαίνεται στην αρχή η δυστυχία να κυριαρχεί, μα στο τέλος το καλό πάντα νικά. Δεν πρέπει να χάνουμε την ελπίδα μας...»!

Το επόμενο πρωί, μια έκπληξη περίμενε τον Κώστα. Βρέθηκε το ποδήλατό του. Αμέσως θυμήθηκε τα λόγια της γιαγιάς του που έλεγαν ότι: «Δεν πρέπει να χάνουμε την ελπίδα μας...»!

- συζήτηση στον κύκλο:
 - συναισθήματα αφήγησης.
 - συζήτηση με τα παιδιά
 - ✓ πως αισθάνθηκε ο Κώστας μετά το παραμύθι που του διάβασε η γιαγιά του;
 - ✓ η γιαγιά τι έκανε για να τον ησυχάσει;
 - ✓ τι του είπε;
 - ✓ τι συνέβη στον Κώστα το άλλο πρωί;
 - ✓ συμβαίνουν κακά πράγματα στους ανθρώπους;
 - ✓ σε εσάς έχουν συμβεί; (π.χ. στο σπίτι, στο σχολείο)
 - ✓ ποιος φέρνει το κακό;
 - ✓ πως μπορούμε να νικήσουμε το κακό;

Στον κόσμο συμβαίνουν μερικές φορές κακά πράγματα. Υπάρχει φτώχεια, πείνα, κλεψιά. Το κακό μπορεί να συμβεί στον καθένα από εμάς και οπουδήποτε. Το κακό μπορεί να γίνει είτε από εμάς τους ίδιους ή και από του διάβολο. Ο Χριστός είναι ο μόνος προστάτης μας από το κακό. Ο Ίδιος, με τους Αγίους και τον φύλακα Άγγελό μας, μας προστατεύει. Το ίδιο κάνει και η Εκκλησία. Σε Αυτή βρίσκουμε Αγάπη και Ελπίδα για να ξεπεράσουμε το κακό.

- **Καταληκτικές δραστηριότητες**
- «Ο Χριστός – προστάτης»

Οδηγίες: μοιράζουμε στα παιδιά φύλλα Α4 και ζητάμε από αυτά να ζωγραφίσουν χαρακτηριστικές εικόνες από την ιστορία που διαβάσαμε ή κάτι σχετικό με την διαρκή παρουσία και προστασία του Χριστού στη ζωή μας.

- Παιχνίδι κλεισίματος

«Βόλτα με βάρκα»

οδηγίες: η ομάδα χωρίζεται σε ομάδες των τριών ατόμων. Δύο παίκτες ενώνουν τα χέρια τους σχηματίζοντας μια υποτυπώδη «βάρκα». Ο άλλος παίκτης της τριάδας, μπαίνει στην "βάρκα" και κλείνει τα μάτια του. Οι άλλοι δύο αναλαμβάνουν να τον μεταφέρουν από ένα σημείο του χώρου σε κάποιο άλλο.

παιχνιδιού

- Κύκλος των συναισθημάτων

Συζήτηση γύρω από τα συναισθήματα που βγήκαν κατά τη διάρκεια της συνάντησης (αρχή – διάρκεια – τέλος). Εντυπώσεις, προσδοκίες, δυσκολίες. Οφέλη από τη σημερινή συνάντηση. Τα παιδιά εκφράζουν τα συναισθήματα τους που προήλθαν μέσα από αυτή τη συνάντηση. Ποια ήταν τα συναισθήματά τους στην αρχή των δραστηριοτήτων, ποια κατά τη διάρκεια και ποια στο τέλος. Συζητούν ποια ωφέλημα στοιχεία αποκόμισαν από τη συνάντηση, τι δυσκολίες συνάντησαν, τι προσδοκούσαν αλλά και τι τους έκανε εντύπωση. Ο εκπαιδευτικός κλείνει πάντα αυτός τη συνάντηση τελευταίος, αφού ακουστούν πρώτα όλες οι απόψεις των παιδιών.

6.9. Είμαι ευγενικό και καλοσυνάτο παιδί

- **Γενικός στόχος:**

- ✓ να καταστεί σαφές στα παιδιά ότι η ευγένεια και η καλοσύνη πρέπει να κοσμούν τον άνθρωπο
- ✓ να αναγνωριστούν οι Άγιοι της Εκκλησίας ως παράδειγμα ευγένειας και καλοσύνης
- ✓ να γίνει γνωριμία με την ζωή της Εκκλησίας
- ✓ δημιουργική απασχόληση των παιδιών

- **Υλικά:**

- χρώματα
- φύλλα A4

- **Μικρή εισαγωγή**

Μικρή εισαγωγή – αναφορά στο θέμα της συνάντησης

- Παιχνίδι εισαγωγής

«Ο ποιο αδύναμος κρίκος»

Οδηγίες: η ομάδα καθισμένη σχηματίζει ένα κύκλο. Το κάθε παιδί με το δεξί του χέρι ακουμπά τον ώμο του μπροστινού από αυτό παιδιού. Με το σήμα του κατηχητού το κάθε παιδί φέρνει το αριστερό χέρι του στον δεξί του ώμο, προσπαθώντας να πιάσει το χέρι του παιδιού που κάθεται πίσω του. Όποιο παιδί πιαστεί, φεύγει από το παιχνίδι.

- **Κύριες δραστηριότητες**

«Η καλή πράξη του Άγγελου»

(Αφήγηση)

Ο παππούς του Άγγελου ήταν ιερέας. Κάθε μέρα, πήγαινε στην Εκκλησία του, την Αγία Φωτεινή, κτυπούσε την καμπάνα και μαζεύονταν οι άνθρωποι να ανάψουν ένα κεράκι και να προσευχηθούν στο Θεό. Ένα απόγευμα, καθώς κτύπησε την καμπάνα για τον Εσπερινό και η Εκκλησία γέμισε κόσμο, όλες οι καρέκλες ήταν πιασμένες. Βλέπετε, το εκκλησάκι του παπα – Κώστα ήταν μικρό στο μέγεθος, μα μεγάλο ώστε να χωρέσει όλες τις προσευχές του κόσμου...

Σε κάποια γωνιά στεκόταν όρθιος ο μικρός Άγγελος, φουσώντας..., αγκομαχώντας... Είχε έρθει νωρίς – νωρίς στην Εκκλησία, έπιασε μια καρέκλα να

καθίσει, μα σαν είδε να έρχονται άνθρωποι που ήταν πολύ μεγαλύτεροι από αυτόν, σηκώθηκε για να καθίσουν αυτοί!

Ο παππούς του, σε όλη τη διάρκεια του Εσπερινού, έβλεπε τον Άγγελο να στέκεται όρθιος, δίνοντας τη θέση του στους άλλους ανθρώπους. Χάρηκε...! Ευχαρίστησε τον Θεό που ο εγγονός του είναι τόσο καλό παιδί. Σαν τελείωσε τον Εσπερινό και έφυγε ο κόσμος, κάθισαν σε ένα στασίδι μέσα στην Εκκλησία. «Μπράβο Άγγελέ μου! Είσαι το καλύτερο παιδί του κόσμου. Είμαι περήφανος για σένα», του είπε ο παππούς του και συμπλήρωσε τα λόγια του λέγοντας: «να ξέρεις πως ο Θεός, οι Άγιοι και ειδικά ο φύλακας Άγγελός σου, είναι και αυτοί περήφανοι για σένα και σε προστατεύουν». Δεν πρόφτασε να τελειώσει τα λόγια του ο παππούς και ο Άγγελος σηκώνεται από τη θέση του, φιλά στο μάγουλο τον παππού του και του λέει: «όπως ο Χριστός και οι Άγιοι αγαπούν τους ανθρώπους, έτσι και εγώ συμπεριφέρομαι με ευγένεια και καλοσύνη, τους αγαπώ...».

- συζήτηση στον κύκλο:
 - συναισθήματα αφήγησης.
 - συζήτηση με τα παιδιά
 - ✓ τι δουλειά έκανε ο παππούς του Άγγελου;
 - ✓ τι έκανε ο Άγγελος σαν είδε κόσμο να έρχεται στην Εκκλησία;
 - ✓ ο παππούς του Άγγελου, πως αισθάνθηκε σαν τον είδε να σηκώνεται από τη θέση του;
 - ✓ ο παππούς του Άγγελου τι του είπε σαν έφυγε ο κόσμος;
 - ✓ ο Άγγελος τι του απάντησε;
 - ✓ εσείς κάνετε το ίδιο;
 - ✓ είστε ευγενικοί με τον κόσμο;

Ο Χριστός αγάπησε τόσο πολύ τον κόσμο που έγινε άνθρωπος σαν και εμάς για να μας διώξει την αμαρτία. Συνέχεια φερόταν με καλοσύνη στους ανθρώπους, τόσο στους άνδρες, στις γυναίκες, όσο και στα παιδιά. Το παράδειγμά Του ακολούθησαν οι Άγιοι της Εκκλησίας. Πολλοί από αυτούς έκτισαν ορφανοτροφεία, γηροκομεία και έκαναν πολλά πράγματα για να βοηθήσουν τους ανθρώπους. Το κυριότερο όμως είναι πως μας αγάπησαν και μας προστατεύουν. Εμείς σήμερα πρέπει να αγαπάμε τους συνανθρώπους μας, να φερόμαστε ευγενικά και να είμαστε γεμάτοι καλοσύνη (εκκλησία, οικογένεια, σχολείο, παιχνίδι, κ.ο.κ.).

- **Καταληκτικές δραστηριότητες**
- «Η καλή μου πράξη»

Οδηγίες: μοιράζουμε στα παιδιά φύλλα Α4 και ζητάμε να ζωγραφίσουν μία καλή πράξη που έκαναν πρόσφατα.

- Παιχνίδι κλεισίματος

«Βοήθησέ με»

Οδηγίες: χωρίζουμε την ομάδα σε ζευγάρια. Το κάθε ζευγάρι παίρνει μέρος στο παιχνίδι με τη σειρά του. Ένας παίκτης από το ζευγάρι βγαίνει έξω από την αίθουσα. Οι υπόλοιποι παίκτες κρύβουν ένα αντικείμενο και φωνάζουν τον παίκτη να μπει μέσα στην αίθουσα. Όλοι κάθονται σιωπηλοί στη θέση τους εκτός από τον δεύτερο παίκτη του ζευγαριού, ο οποίος βοηθά τον πρώτο παίκτη να βρει το κρυμμένο αντικείμενο (π.χ. είναι κοντά σε αυτό το πράγμα που βγάζει μουσική - εννοώντας το κασετόφωνο).

- Κύκλος των συναισθημάτων

Συζήτηση γύρω από τα συναισθήματα που βγήκαν κατά τη διάρκεια της συνάντησης (αρχή – διάρκεια – τέλος). Εντυπώσεις, προσδοκίες, δυσκολίες. Οφέλη από τη σημερινή συνάντηση. Τα παιδιά εκφράζουν τα συναισθήματα τους που προήλθαν μέσα από αυτή τη συνάντηση. Ποια ήταν τα συναισθήματά τους στην αρχή των δραστηριοτήτων, ποια κατά τη διάρκεια και ποια στο τέλος. Συζητούν ποια ωφέλημα στοιχεία αποκόμισαν από τη συνάντηση, τι δυσκολίες συνάντησαν, τι προσδοκούσαν αλλά και τι τους έκανε εντύπωση. Ο εκπαιδευτικός κλείνει πάντα αυτός τη συνάντηση τελευταίος, αφού ακουστούν πρώτα όλες οι απόψεις των παιδιών.

6.10. Το κυριακάτικο τραπέζι

- **Γενικός στόχος:**

- ✓ να κατανοηθεί από τα παιδιά ότι το οικογενειακό τραπέζι ενισχύει τους δεσμούς της οικογένειας και ότι με το Κυριακάτικο τραπέζι γινόμαστε αδέρφια και παιδιά του ενός Θεού Πατέρα
- ✓ να γίνει σύνδεση του οικογενειακού τραπέζιού με το Κυριακάτικο τραπέζι της Θείας Ευχαριστίας
- ✓ δημιουργική απασχόληση των παιδιών

- **Υλικά:**

- χρώματα
- φύλλα A4

- **Μικρή εισαγωγή**

Μικρή εισαγωγή – αναφορά στο θέμα της συνάντησης

- Παιχνίδι εισαγωγής

«Πάγωμα – ξεπάγωμα»

Οδηγίες: οριοθετούμε ένα χώρο. Ένας παίκτης έχει τα μάτια του δεμένα με ένα μαντήλι και προσπαθεί να πιάσει όσους παίκτες μπορεί. Όποιον πιάσει «παγώνει» στη θέση του. Οι υπόλοιποι παίκτες «ξεπαγώνουν» τον παίκτη, λέγοντάς του το σύνθημα που έχουμε συμφωνήσει από την αρχή (π.χ. ένα τραγούδι, ένας κτύπος στην πλάτη, κ.ο.κ.).

- **Κύριες δραστηριότητες**

«Τα τρία δείπνα»

(Αφήγηση)

Πριν από πολλά – πολλά χρόνια, δύο χιλιάδες χρόνια πίσω, σε κάποιο σπιτικό της Ιερουσαλήμ, γινότανε ένα τραπέζι. Ο Χριστός έτρωγε καθισμένος με τους μαθητές Του γύρω από ένα τραπέζι. Κάποια στιγμή σηκώνει τα χέρια Του, ευλογεί το ψωμί και λέγει: Πάρτε και φάτε από αυτό το ψωμί. Αυτό είναι το Σώμα μου. Στη συνέχεια, ευλογώντας το κρασί λέγει: Πιείτε από αυτό το κρασί όλοι. Τούτο είναι το Αίμα μου. Έτσι να κάνετε από δω και πέρα σ' όλη σας τη ζωή για να με θυμάστε.

Το ίδιο κάνουμε και σήμερα. Ο Χριστός κάθε Κυριακή μας προσφέρει το ψωμί και το κρασί για Τον θυμόμαστε. Ο ιερέας ευλογεί το ψωμί και το κρασί σαν να

είναι ο ίδιος ο Χριστός. Εμείς μεταλαβαίνουμε το ψωμί και το κρασί σαν να είμαστε οι μαθητές Του. Στο Κυριακάτικο τραπέζι της Εκκλησίας μας, όλοι γινόμαστε αδέρφια μεταξύ μας, φίλοι του Χριστού. Μεταξύ μας μίση δεν υπάρχουν. Μόνο αγάπη...!

Κάτι ανάλογο γίνεται και στο τραπέζι που ετοιμάζει η μητέρα μας κάθε Κυριακή. Όλη η οικογένεια συγκεντρώνεται γύρω από αυτό. Προσευχόμαστε στον Χριστό και Τον ευχαριστούμε για τα αγαθά που μας προσφέρει και Του ζητάμε να μας τα ευλογήσει. Τη στιγμή αυτή, ο ίδιος ο Χριστός βρίσκεται ανάμεσά μας. Όλοι χαίρονται. Επικρατεί γαλήνη και Αγάπη...!

- συζήτηση στον κύκλο:
 - συναισθήματα αφήγησης.
 - συζήτηση με τα παιδιά
 - ✓ στην Ιερουσαλήμ, πριν από δύο χιλιάδες χρόνια, ποιοι κάθισαν να φάνε;
 - ✓ τι έγινε σ' εκείνο το σπίτι της Ιερουσαλήμ;
 - ✓ κάθε Κυριακή μήπως γίνεται κάτι ανάλογο;
 - ✓ τι γίνεται δηλαδή την Κυριακή;
 - ✓ στο τραπέζι του σπιτιού μας βρίσκεται ο Χριστός;
 - ✓ γιατί βρίσκεται ανάμεσά μας;
 - ✓ εσείς κάνετε προσευχή στο τραπέζι σας;
 - ✓ εφ' όσον καθόμαστε όλοι στο ίδιο τραπέζι του σπιτιού, κοινωνάμε όλοι μαζί στην Εκκλησία, είμαστε φίλοι και αδέρφια μεταξύ μας;
 - ✓ πρέπει να έχουμε μίση μεταξύ μας;
 - ✓ τι πρέπει να έχουμε;

Ο Χριστός είναι αυτός που καλεί όλους εμάς κάθε Κυριακή στην Εκκλησία να κοινωνήσουμε όλοι μας από το ίδιο Ποτήρι. Με αυτή μας την πράξη, όλοι είμαστε ίσοι και ισότιμοι μεταξύ μας, χωρίς μίση και εγωισμούς, αλλά γεμάτοι Αγάπη. Όπως ακριβώς έκανε στον Μυστικό Δείπνο. Κάθε Κυριακή, αλλά και κάθε φορά που βρισκόμαστε στο οικογενειακό τραπέζι και τρώμε όλοι μαζί, ο Χριστός είναι και πάλι ανάμεσά μας. Του ζητάμε να έρθει και να μας ευλογήσει. Να βρίσκεται συνεχώς πλάι μας.

- **Καταληκτικές δραστηριότητες**
- «Το Κυριακάτικο τραπέζι»

Οδηγίες: ζωγραφίζουμε κάτι σχετικό με τη Θεία Κοινωνία και τη συμμετοχή μας στο Μυστήριο αυτό.

- Παιχνίδι κλεισίματος

«Προσοχή! Θα πέσει...»

Οδηγίες: χωρίζουμε τα παιδιά σε ζευγάρια. Σε κάθε ζευγάρι δίνουμε από ένα διπλό φύλλο εφημερίδας. Το κάθε ζευγάρι καλείται να μεταφέρει με εφημερίδα, με όποιον τρόπο μπορεί, ένα μικρό πλαστικό ποτήρι νερό, κατά μήκος μιας διαδρομής την οποία προεπιλέγουμε.

- Κύκλος των συναισθημάτων

Συζήτηση γύρω από τα συναισθήματα που βγήκαν κατά τη διάρκεια της συνάντησης (αρχή – διάρκεια – τέλος). Εντυπώσεις, προσδοκίες, δυσκολίες. Οφέλη από τη σημερινή συνάντηση. Τα παιδιά εκφράζουν τα συναισθήματα τους που προήλθαν μέσα από αυτή τη συνάντηση. Ποια ήταν τα συναισθήματά τους στην αρχή των δραστηριοτήτων, ποια κατά τη διάρκεια και ποια στο τέλος. Συζητούν ποια ωφέλημα στοιχεία αποκόμισαν από τη συνάντηση, τι δυσκολίες συνάντησαν, τι προσδοκούσαν αλλά και τι τους έκανε εντύπωση. Ο εκπαιδευτικός κλείνει πάντα αυτός τη συνάντηση τελευταίος, αφού ακουστούν πρώτα όλες οι απόψεις των παιδιών.

6.11. Η μέθοδος της διαθεματικότητας

Μια σύγχρονη παιδαγωγική μέθοδος που χρησιμοποιείται ευρέως στην εκπαίδευση είναι αυτή της διαθεματικότητας. Με την εφαρμογή της, παύει να υφίσταται η μετάδοση της γνώσης στη στείρα της μορφή και οι μαθητές συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία της μάθησης. Με τη μέθοδο της διαθεματικότητας οι μαθητές έχουν την ευκαιρία για ενεργό συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία, την ευκαιρία να μάθουν να συνεργάζονται σε ομάδες και να έχουν τη δυνατότητα να αναπτύσσονται γνωστικά, κοινωνικά και συναισθηματικά.¹²³

Η διαθεματικότητα μπορεί κάλλιστα να χρησιμοποιηθεί στη διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών, καθώς οι διάφοροι τομείς προσέγγισης ενός θέματος (λ.χ. μουσική, εικαστικά, θεατρικό παιχνίδι, κ.α.), μπορούν να συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση ενός θέματος από τους μαθητές.

¹²³ Β. Ευσταθίου, *Νηπιαγωγείο εφ' όλης της ύλης*, εκδόσεις iWrite, Θεσσαλονίκη 2016, σελ. 17 – 18

Κεφάλαιο Ζ: Πρακτική προσέγγιση των προτάσεων διδασκαλίας του μαθήματος των θρησκευτικών σε παιδιά με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες

7.1. Εισαγωγικά

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η πρακτική προσέγγιση του 6.2 μαθήματος των θρησκευτικών, με θέμα «Η προσευχή», το οποίο απευθύνεται σε παιδιά με ελαφρά νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες. Το μάθημα πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια των ομάδων δημιουργικής απασχόλησης, του Κέντρου Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιού του Δήμου Αλμυρού, στο οποίο απασχολούνται παιδιά ηλικίας 5 έως 12 χρονών, ορισμένα δε εξ' αυτών αντιμετωπίζουν ελαφράς μορφής κινητικά και αισθητηριακά προβλήματα. Στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Κ.Δ.Α.Π., πέραν των άλλων δραστηριοτήτων (θεατρικό παιχνίδι, μουσικοκινητική αγωγή, εικαστικά, κουκλοθέατρο, κ.α.), συγκαταλέγονται και δραστηριότητες που αφορούν γιορτές και επετείους. Στα παραπάνω πλαίσια και με αφορμή την εορτή των Τριών Ιεραρχών, ασχοληθήκαμε με την έννοια της προσευχής. Τη συγκεκριμένη ημέρα (30/01/2023) συμμετείχαν 14 παιδιά.

7.2. Μαθησιακοί στόχοι

Οι μαθητές, μέσα από συγκεκριμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, κλήθηκαν να κατανοήσουν την έννοια και το περιεχόμενο της προσευχής. Επίσης, διδάχθηκαν τον σωστό τρόπο διεξαγωγής της, ενώ υπήρξαν στιγμές δημιουργικής απασχόλησης.

7.3. Μέθοδος διδασκαλίας

Τα παιδιά χωρίστηκαν σε δύο ομάδες των 7 ατόμων η κάθε μία, με σκοπό την αποδοτικότερη συνεργασία και επικοινωνία μεταξύ τους. Η μέθοδος αυτή κρίθηκε ως η αποτελεσματικότερη, σε συνδυασμό με ένα κατευθυνόμενο μοντέλο διδασκαλίας.

Οι δραστηριότητες της συνάντησης εφαρμόστηκαν, υπολογίζοντας τις δυνατότητες των μαθητών και προσαρμόστηκαν κατάλληλα.

7.4. Προϋποθέσεις διεξαγωγής του μαθήματος

Οι μαθητές ήταν σε θέση να χειρίζονται τον γραπτό και προφορικό λόγο και να κατανοούν το κείμενο. Η συνεργασία μεταξύ τους υπήρξε κατά βάση ομαλή, καθώς μέσα από τις άλλες δραστηριότητες (λ.χ. θεατρικό παιχνίδι), υπήρχε ήδη το ομαδικό και συνεργατικό πνεύμα, όπως και η ικανότητα να υπακούουν σε εντολές του εκπαιδευτικού.

Ο εκπαιδευτικός – εμπνευστής της ομάδας είχε εκ των προτέρων εκτιμήσει το μαθησιακό επίπεδο των μαθητών, είχε ο ίδιος κατανοήσει το περιεχόμενο του μαθήματος που θα επεξεργαζόταν με τη συγκεκριμένη ομάδα παιδιών, ενώ είχε γίνει η σχετική προετοιμασία του υλικού που θα χρειαζόταν κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

7.5. Υλικά μαθήματος

Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της συνάντησης ήταν μαρκαδόροι, ξυλομπογιές, χαρτόνι κάρσον, το φυλλάδιο «Ζωγραφίζω τα συναισθήματα» και η εικόνα με την «Κυριακή Προσευχή».

7.6. Πορεία διδασκαλίας

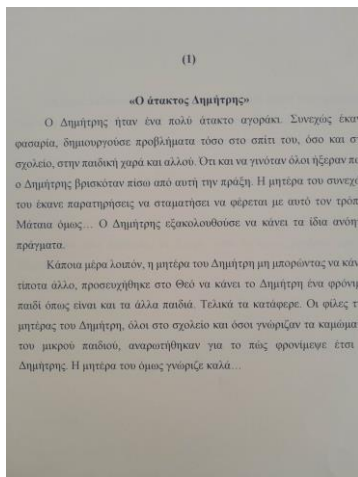
- Παιχνίδι εισαγωγής

Η συνάντηση ξεκίνησε με ένα παιχνίδι εισαγωγής, το οποίο είχε ως τίτλο: «Θα γίνω...». Η ομάδα των παιδιών κάθισε όρθια σε κύκλο και ο εκπαιδευτικός παρουσίασε τις οδηγίες του παιχνιδιού. Στη συνέχεια, ένα – ένα τα παιδιά παρουσίασαν το επάγγελμα που θέλουν να εξασκήσουν στο μέλλον, μόνο με παντομίμα, δηλαδή με κινήσεις και όχι με λόγο.

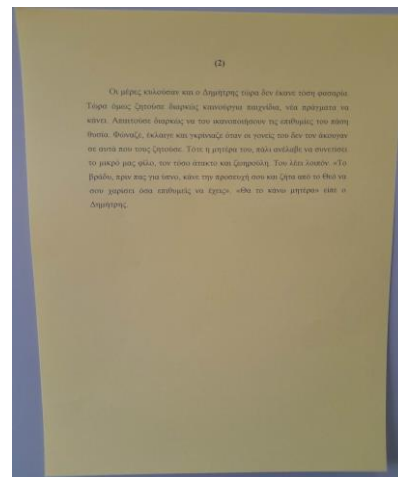
- Κύριες δραστηριότητες

Αφήγηση – «ο άτακτος Δημήτρης»

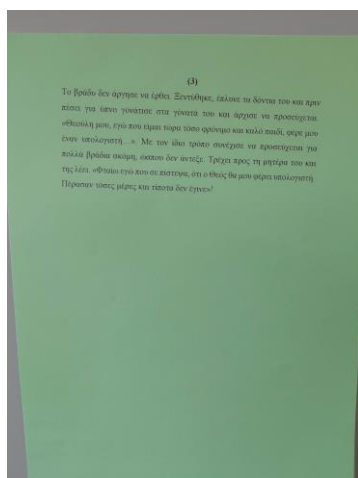
Τα παιδιά χωρίστηκαν σε δύο ομάδες των 7 ατόμων. Η κάθε ομάδα πήρε από ένα κείμενο, γραμμένο στον υπολογιστή, εκτυπωμένο, αριθμημένο και με διαφορετικό χρώμα το καθένα. Κατόπιν, ο εκπαιδευτικός διάβασε την ιστορία του μαθήματος στο σύνολό της. Στη συνέχεια, ζήτησε από τα παιδιά της κάθε ομάδας να μελετήσουν για λίγα λεπτά, σιωπηλά το κείμενο που τους αντιστοιχούσε, με σκοπό να το κατανοήσουν. Κατόπιν, η κάθε ομάδα με τη σειρά της ανάγνωση το κείμενό της, ανά ένα παιδί με τη σειρά. Αφού τελείωσαν όλοι οι μαθητές την ανάγνωση, τοποθέτησαν τα κείμενα με τη σειρά και τα κόλλησαν σε ένα κάρτον, δημιουργώντας ένα συνολικό κείμενο. Στα κενά του χαρτονιού έγραψαν το όνομά τους.

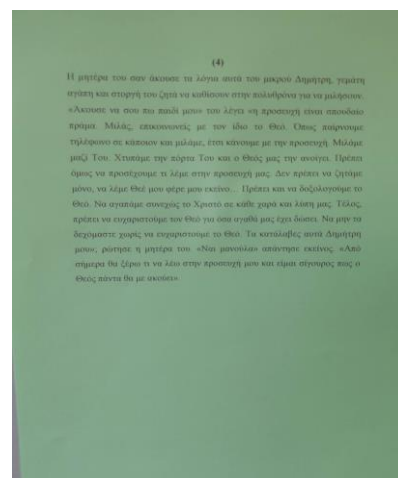
(εικόνα 4)

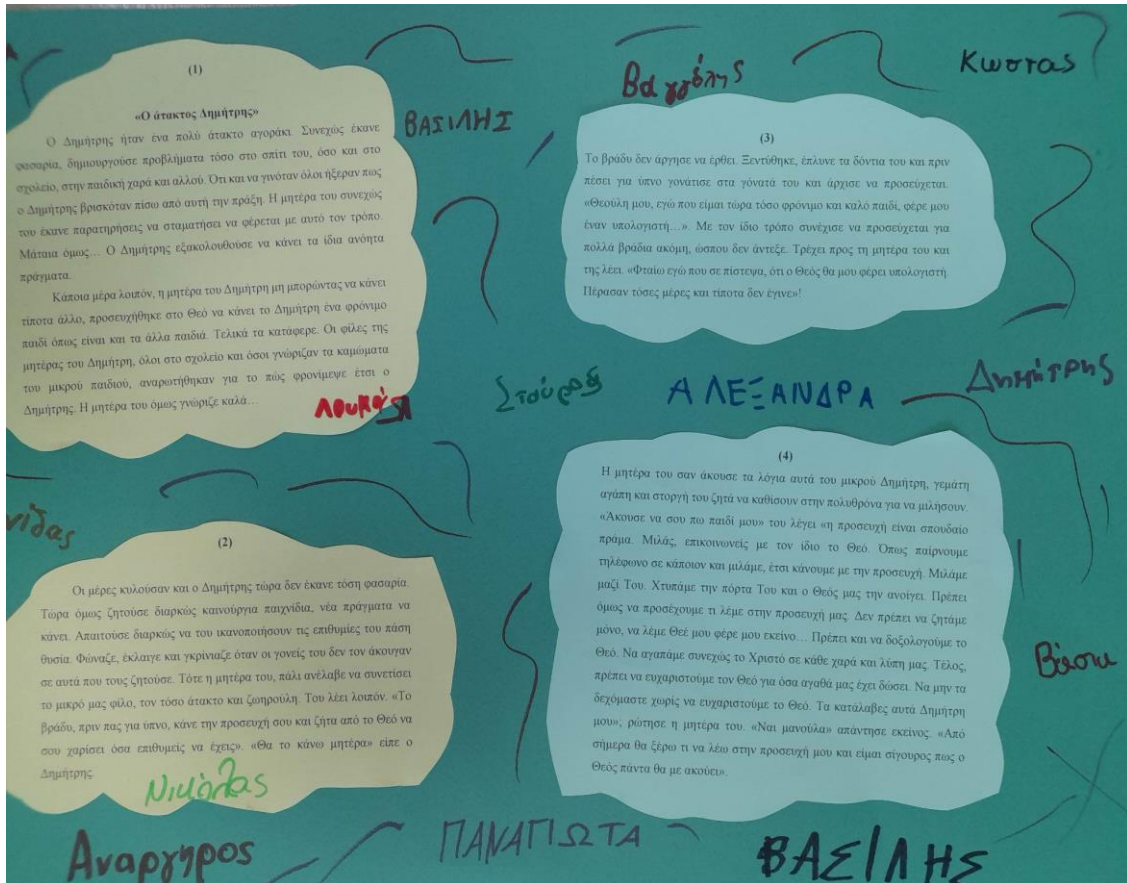
(εικόνα 5)

(εικόνα 6)

(εικόνα 7)

(εικόνα 8)

Η συζήτηση στον κύκλο, ακολούθησε ως μεταγνωστική δραστηριότητα. Τα παιδιά εξέφρασαν τα συναισθήματα που προέκυψαν από την αφήγηση της ιστορίας. Στα αγόρια έκανε ιδιαίτερη εντύπωση ο Δημήτρης και το πόσο ζωηρός ήταν. Μάλιστα, εξέφρασαν το θαυμασμό τους για τον ήρωα της ιστορίας με κινήσεις, ένταση στη φωνή και αρκετό δυναμισμό. Τα κορίτσια μπορούν να χαρακτηριστούν ως πιο συγκαταβατικά, καθώς ταυτίστηκαν με τη μητέρα και το ρόλο της στη συμπεριφορά του Δημήτρη.

Οι απαντήσεις που ακολούθησαν, αποσκοπούσαν στην καλύτερη κατανόηση του κειμένου και του διδάγματος που απορρέει από αυτό. Χαρακτηριστικά, τα παιδιά απάντησαν ως εξής:

✓ ήταν ζωηρός ο Δημήτρης;

Ναι, αρκετά, πολύ.

✓ τι έκανε η μητέρα του Δημήτρη για να ηρεμήσει το γιο της;

Του μίλησε, του είπε να καθίσει κοντά της, έκανε προσευχή στο Θεό.

✓ ο Δημήτρης ηρέμησε;

Ναι, άργησε αλλά τα κατάφερε, μετά από πολλές προσπάθειες.

✓ ο Δημήτρης προσευχήθηκε στο Θεό;

Ναι, το βράδυ αφού του το είπε η μητέρα του, στο δωμάτιό του μόνος του.

✓ πως αντέδρασε όταν δεν εισακούστηκε η προσευχή του;

Θύμωσε, τα έβαλε με τη μαμά του, δεν ήθελε να κάνει ξανά προσευχή.

✓ η μητέρα του τι του είπε;

Να προσευχηθεί ξανά.

✓ γιατί προσευχόμαστε στο Θεό;

Για να μας έχει καλά ο Θεός, για να το ευχαριστήσουμε, για να μας φέρει κάτι που θέλουμε, να είναι καλά οι γονείς και τα αδέρφια μας, να φροντίζει ο Θεός τα παιδιά του κόσμου.

✓ πότε και που προσευχόμαστε;

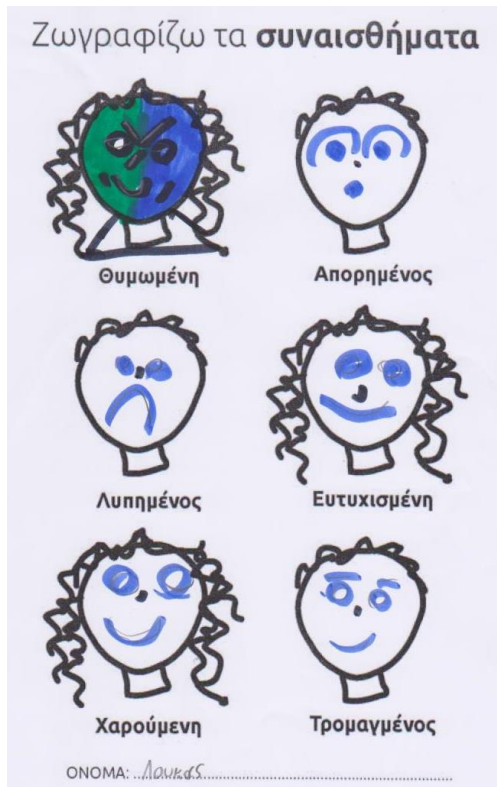
Το βράδυ, το πρωί, όλη την ημέρα, στο σπίτι, στο σχολείο, στην Εκκλησία, στο σπίτι της γιαγιάς και του παππού.

Αφού ολοκληρώθηκε η συζήτηση με τα παιδιά και ακούστηκαν όλες οι απόψεις, τότε ο εκπαιδευτικός αναφέρθηκε στο νόημα και το περιεχόμενο της προσευχής. Δηλαδή, με απλά και κατανοητά λόγια εξήγησε τι είναι προσευχή (προσευχή ονομάζουμε την επικοινωνία μας με το Θεό. Η ψυχή μας πηγαίνει κοντά στο Θεό, ο οποίος πάντα μας ακούει. Μας προστατεύει, ευλογεί και δίνει μόνο όσα μας είναι ωφέλιμα για το καλό μας), όρισε το περιεχόμενό της (στην προσευχή δοξάζουμε το όνομα του Θεού. Εκφράζουμε δηλαδή το θαυμασμό μας για τα μεγαλεία του Θεού. Ευχαριστούμε τον Θεό για όσα αγαθά μας έδωσε και μας δίνει. Υλικά και πνευματικά. Τον παρακαλούμε να μας καλύψει τις πνευματικές και υλικές μας ανάγκες), ενώ δεν παρέλειψε να κατονομάσει τους χώρους που μπορούμε να προσευχόμαστε (προσευχόμαστε δημόσια, δηλαδή όλοι μαζί στο σχολείο, στην Εκκλησία, κ.α. και ιδιωτικά, δηλαδή μόνοι μας στο σπίτι και όπου αλλού θέλουμε. Και στις δύο περιπτώσεις πρέπει να είμαστε ταπεινοί, να σεβόμαστε το Θεό. Να έχουμε ευλάβεια και να είμαστε συγκεντρωμένοι).

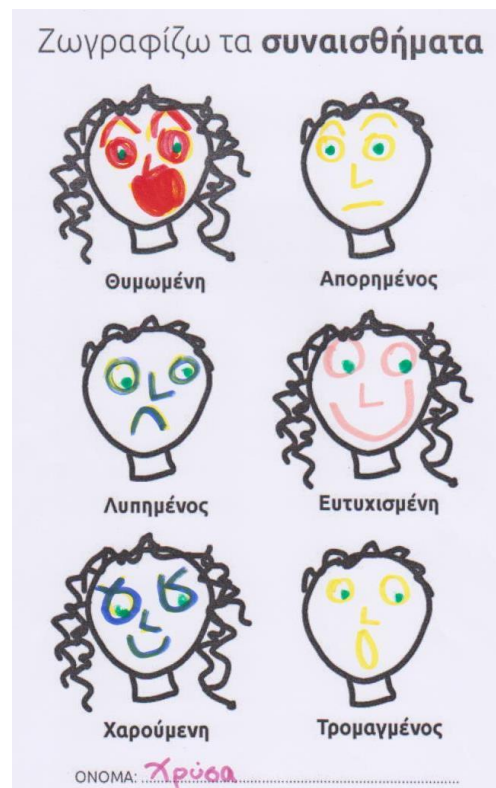
- **Καταληκτικές δραστηριότητες**

Σ' αυτή την ενότητα των δραστηριοτήτων, ο εκπαιδευτικός μοίρασε φυλλάδια στα παιδιά και περιέγραψε τι απεικονίζουν. Διάβασε τον τίτλο «Ζωγραφίζω τα συναισθήματα» και εξήγησε πως ο κάθε άνθρωπος έχει τα δικά του συναισθήματα,

όπως χαρά, λύπη, κ.α. Έκανε έναν παραλληλισμό με τα συναισθήματα του ήρωα της αφήγησης και ζήτησε από τα παιδιά να αποτυπώσουν τα συναισθήματα που ζητά το φυλλάδιο.

(εικόνα 9)

(εικόνα 10)

(εικόνα 11)

(εικόνα 12)

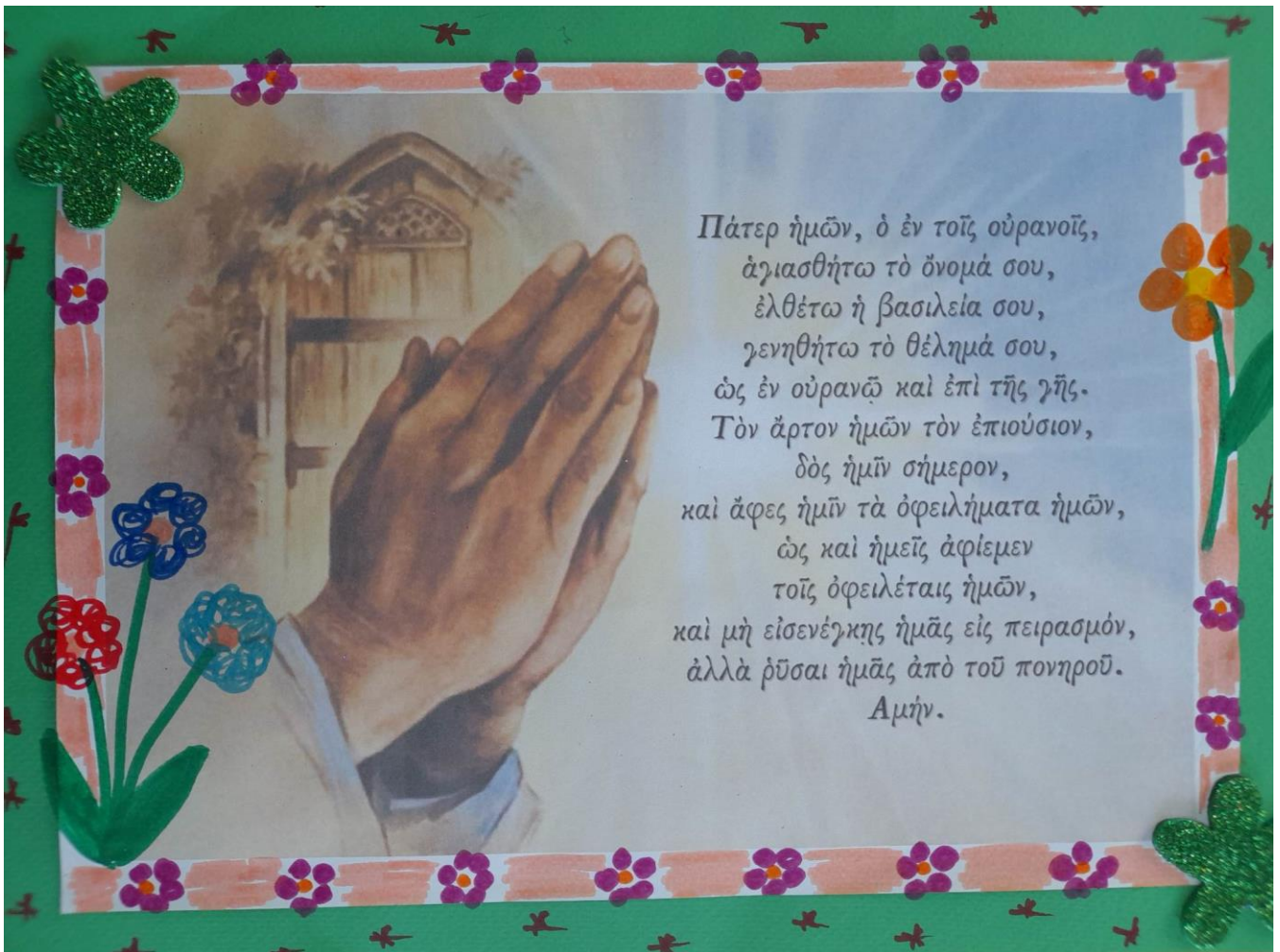
(εικόνα 13)

(εικόνα 14)

Η συνέχεια ήταν εξίσου διδακτική για τα παιδιά. Ο εκπαιδευτικός παρουσίασε μία εικόνα με την Κυριακή προσευχή (Πάτερ ημών) και ρώτησε τα παιδιά αν γνωρίζουν τη συγκεκριμένη προσευχή. Στη συνέχεια διάβασε πρώτος το κείμενο της προσευχής και έπειτα όλα τα παιδιά μαζί.

Η ομάδα συνέχισε με μια χειροτεχνία. Τα παιδιά πήραν κόλλες και κόλλησαν την εικόνα με το «Πάτερ ημών» σε ένα κάνσον. Γύρω από την εικόνα ζωγράρισαν λουλούδια. Τη χειροτεχνία τους την τοποθέτησαν σε μια γωνιά της αίθουσας.

(εικόνα 15)

Η ομάδα, όμως, είχε πολύ ώρα καθισμένη στον κύκλο. Γι' αυτό και όλα τα παιδιά σηκώθηκαν από τις θέσεις τους και χωρίστηκαν σε ζευγάρια. Ένα παιδί δεν ήθελε να συμμετάσχει. Γι' αυτό το λόγο ο εκπαιδευτικός πήρε τη θέση του και εξήγησε τη διαδικασία του παιχνιδιού. Το κάθε παιδί ακουμπούσε την πλάτη του άλλου παιδιού και το ένα από αυτά είχε το ρόλο του οδηγού. Το παιχνίδι αποσκοπούσε στην καλλιέργεια της εμπιστοσύνης. Περιττό να ειπωθεί πως η ομάδα διασκέδασε αρκετά.

Στο τέλος της συνάντησης – μαθήματος, όλη η ομάδα κάθισε σε κύκλο και το κάθε παιδί εξέφρασε τα συναισθήματα που του προκλήθηκαν από τη συμμετοχή του στη συνάντηση. Τι εντυπώσεις αποκόμισαν, ποιες ήταν οι δυσκολίες που συνάντησαν. Μερικά από τα λόγια των παιδιών:

- χάρηκα πολύ
- διασκέδασα πολύ
- έμαθα το «Πάτερ ημών»
- μου άρεσε η ζωγραφική
- εμένα μου άρεσε το παιχνίδι με τις πλάτες
- δε μπορώ να θυμηθώ απ' έξω το «Πάτερ ημών»
- εγώ ξέρω κι άλλες προσευχές
- το «Πάτερ ημών» το ακούμε και στην Εκκλησία
- το «Πάτερ ημών» το λέμε και στο σχολείο

Ο εμπυχωτής της ομάδας έκλεισε τελευταίος τη συνάντηση – μάθημα. Δήλωσε πως και ο ίδιος χάρηκε για τη σημερινή συνάντηση και για τα όσα χρήσιμα και ωφέλιμα ειπώθηκαν σε αυτή. Έφερε στη μνήμη όλων τον ήρωα της ιστορίας και την αξία που έχει η προσευχή στη ζωή του κάθε ανθρώπου. Τέλος, ζήτησε από τα παιδιά να χρησιμοποιούν το «Πάτερ ημών» στις προσευχές τους και έληξε τη συνάντηση.¹²⁴

¹²⁴ Ο εκπαιδευτικός μπορεί κάλλιστα να ανατρέξει στο διαδίκτυο και σε βιβλία παιδαγωγικού περιεχομένου, προκειμένου να αντλήσει υλικό για τη διεξαγωγή των μαθημάτων και να τα διανθίσει με πολλές μορφές δραστηριοτήτων. Για π.χ., «Τα παραμύθια της γιαγιάς πάνε σχολείο», ένα εκπαιδευτικό υλικό πρωτογενούς πρόληψης και προαγωγής της ψυχοκοινωνικής υγείας για παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας του Κέντρου Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας Π.Ε. Λάρισας – Ο.ΚΑ.ΝΑ, (Λάρισα 2017), παρέχουν εξαιρετικό υλικό, όχι για αυτούσια εφαρμογή, αλλά για δανεισμό και προσαρμογή ιδεών.

Συμπεράσματα

Το άρθρο 21§3 του Ελληνικού Συντάγματος ορίζει ότι «το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και για την περίθαλψη των απόρων» ενώ συνεχίζοντας λέγει πως, «τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και την συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας».¹²⁵

Για να εφαρμοστεί το παραπάνω άρθρο του Συντάγματος, χρειάζεται να υπάρξει σωστή αντιμετώπιση των ανθρώπων που έχουν κάποιας μορφής κινητική ή νοητική αναπηρία. Ο λόγος του Ιησού «δεϋτε πρὸς μὲ πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς»,¹²⁶ είναι ενδεικτικός του τρόπου χειρισμού του όλου θέματος. Ο θεραπευτικός λόγος του Ευαγγελίου είναι εκείνος που διασφαλίζει την ομαλή ένταξη των ΑμΕΑ στην κοινωνία.

Το μάθημα των θρησκευτικών, είναι ένα από τα μαθήματα του αναλυτικού προγράμματος σπουδών της εκπαίδευσης που πέρασε πολλές συμπληγάδες και εξακολουθεί να ανεβαίνει το δικό του Γολγοθά. Αν και υπήρξαν και εξακολουθούν να υπάρχουν ενστάσεις και αντιρρήσεις για τη θέση και το χαρακτήρα του στο ωρολόγιο πρόγραμμα μαθημάτων, δε μπορεί να αμφισβητήσει κανείς τον εκπαιδευτικό, πολιτιστικό και πολυδιάστατο ρόλο που διαμορφώνει στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Οι μαθητές με ελαφράς μορφής νοητική αδυναμία και με γενικευμένες μαθησιακές δυσκολίες, εκ των πραγμάτων συγκαταλέγονται στις εύκολες και εν πολλοίς διαχειρίσιμες καταστάσεις, εξ' απόψεως εκπαιδευτικής αντιμετώπισης. Ωστόσο, λόγω της φύσης των αδυναμιών που αντιμετωπίζουν, το μάθημα των θρησκευτικών – όπως και τα υπόλοιπα μαθήματα του σχολείου – καλούνται να είναι προσαρμοσμένα στις ειδικές εκπαιδευτικές τους ανάγκες. Ένα μάθημα βιωματικό, που χαρίζει γνώση, εμπειρίες, συναισθήματα, παιχνίδι, κ.α., είναι αυτό που

¹²⁵ Ν. Παπαχριστόπουλος, 2013, ό.π., σελ. 48

¹²⁶ Ματθ. 11, 28

χρειάζονται τα παιδιά ενός σύγχρονου εκπαιδευτικού πλαισίου. Γιατί οι μαθητές καλούνται στη συνέχεια να καταστούν ενεργοί πολίτες της κοινωνίας μας.

Βιβλιογραφία

Πηγές

- Καινή Διαθήκη, Εκδόσεις της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2000
- Παλαιά Διαθήκη, Εκδόσεις της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2000
- Αθανάσιος Αλεξανδρείας. *Λόγος περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου*», ΕΠΕ, τ.1
- Βασίλειος Καισαρείας, *Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*, PG 31 344B
- Γρηγόριος Ναζιανζηνός, *Περί φιλοπτωχίας*, Λόγος ΙΔ΄, PG 35, 880C-881A
- Ιπποκράτης, *Ἄπαντα*, εκδ. Κρούστης Γ., Αθήνα 1979
- Του ιδίου, *Περί κρεάτων*, εκδ. Κρούστης Γ., Αθήνα 1979
- Πλούταρχος, *Λυκούργος*, Κεφάλαιο ΙΣΤ, Επιστημονική Εταιρία των Ελληνικών Γραμμάτων, εκδ. Πάπυρος
- Ιωάννης Χρυσόστομος, Ομιλία εἰς τόν παραλυτικόν διά τῆς στέγης χαλασθέντα, ὅτι οὐκ αὐτός ἐστίν ὁ παρά τῷ Ἰωάννῃ κείμενος· καί περί τῆς τοῦ Υἱοῦ πρὸς τόν Πατέρα ἰσότητος, PG51, 58

Βοηθήματα

(Ελληνόγλωσσα)

- Αθ. Αναστασίου, *Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αγωνιστικών εκδηλώσεων στην αρχαία Σπάρτη*, Δ.δ., Θεσσαλονίκη 1998
- Δ. Αναστασίου, *Διαγνωστική προσέγγιση της δυσλεξίας: προβλήματα με τα κριτήρια και τις διαδικασίες ταυτοποίησης*, Εκπαίδευση και Επιστήμη τχ 4, 2007 – 2008
- Β. Αρμπουνιώτης, Ι. Κουτσοκλένης., Μ. Μαρνελάκης, *Διαναπηρικός Οδηγός Επιμόρφωσης*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2007
- Χ. Βασιλόπουλος, *Διδακτική του μαθήματος των θρησκευτικών*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1996

- Α. Δισλή, *Οι απόψεις των αρχαίων φιλοσόφων και η στάση της αρχαιοελληνικής κοινωνίας απέναντι στα άτομα με αναπηρία*, Μεταπτυχιακή διατριβή, Σέρρες 2005
- Β. Ευσταθίου, *Νηπιαγωγείο εφ' όλης της ύλης*, εκδόσεις iWrite, Θεσσαλονίκη 2016
- Θ. Ζήσης, *Η σωτηρία του ανθρώπου και του κόσμου, κατά τον Άγιον Ιωάννην Χρυσόστομον*, εκδόσεις Βρυέννιος, Θεσσαλονίκη 1997
- *Λόγοι Παΐσιου, τόμος Δ', Οικογενειακή Ζωή*, Εκδ. Ιερού Ησυχαστηρίου «Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος», Βασιλικά 2011
- Γ. Καψάλης, *Παιδαγωγική Ψυχολογία*, Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2007
- Γ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, β' έκδοση, Αθήνα 2005
- Α. Μουζάκης, κ.α., *Ανάπτυξη γνωστικών και ακαδημαϊκών δεξιοτήτων παιδιών με δυσκολίες μάθησης στις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου*, στο Μ. Βλασσοπούλου, κ.α. (επιμ.), *Γλωσσικές δυσκολίες και γραπτός λόγος*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2007
- Σ. Παντελιάδου, *Εισαγωγή στην ειδική αγωγή*, Υπηρεσία Δημοσιευμάτων Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1991
- Β. Παπαγεωργίου, *Ψυχιατρική παιδιών και εφήβων*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2009
- Ν. Παπαχριστόπουλος, *Υγεία – Πρόνοια και Αναπηρία*, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, Αθήνα 2013
- Ι. Παρασκευόπουλος, *Αγωγή των νοητικώς καθυστερημένων*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1997
- Σ. Πολυχρονοπούλου, *Αξιολόγηση και παιδαγωγική αντιμετώπιση της νοητικής υστέρησης*. Στο Εξειδικευμένη Εκπαιδευτική Υποστήριξη για ένταξη μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, Υπουργείο Παιδείας ΔΒΜ&Θ, Αθήνα 2011
- Χρ. Σκανδάλης, *Τα καθυστερημένα άτομα στην ελληνική κοινωνία. Η εξέλιξη της στάσης της ελληνικής κοινωνίας έναντι των ατόμων με καθυστερήσεις και αποκλίσεις. Κοινωνιολογική παιδαγωγική μελέτη*. Ιωάννινα 1980

- Δημ. Στασινός, *Η Ειδική Εκπαίδευση στην Ελλάδα: αντιλήψεις, θεσμοί και πρακτικές*, Gutenberg, 1991
- Σ. Τζιβνίκου, *Μαθησιακές Δυσκολίες – Διδακτικές Παρεμβάσεις*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα 2015
- Ι. Τσάγκας, *Η θρησκευτική αγωγή στο εκπαιδευτικό έργο του Ιωάννη Καπποδίστρια*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2001
- Γ. Φλωρόφσκυ, *Δημιουργία και απολύτρωση*, μφρ Π. Πάλλη, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1983, σελ. 98
- Ι. Χασάπης, *Ψυχοπαθολογία της νηπιακής ηλικίας*, Βασιλόπουλος, Αθήνα 1978

(Ξενόγλωσσα)

- Christoph Anstoz, *Βασικές αρχές της παιδαγωγικής για το νοητικά καθυστερημένα άτομα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1994
- Galton F., *Hereditary genius: an Inquiry Its Laws and Consequences*, Gloucester Mass: Smith P., χ.τ. 1972, σελ. 15, πρβλ. Walsh N.B., Betz N.E., *Tests and assessment*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.S. 1995
- Herber, *Λεξικό Σχολικής Παιδαγωγικής*, μφρ. Κουτσούκης Ε., Κυριακίδη, Αθήνα 1982
- Wechsler D., *Wechsler intelligence scale for children – Revised*, Psychological Corp., New York 1974
- Williams Ph. (ed), *A Glossary of Special Education*, Open University Press, Milton Keynes – Philadelphia 1988

Διαδικτυακή βιβλιογραφία

- Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗ.Ε.:
<https://unric.org/el/%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CF%84%CF%8C%CE%BC%CF%89%CE%BD-%CE%BC-2/>
(ημ. ανάκτησης: 25/01/23)
- <http://www.tzampazi.gr/textshow.php?id=532> (ημ. ανάκτησης 5/11/22)

- <https://www.sostis.gr/blog/item/4243-logoi-osiou-paisiou-gia-ta-kathusterimena-paidia> (ημ. ανάκτησης: 15/11/22)
- https://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/commitees/tourism/prosk_tour_sumu_p.html (ημ. ανάκτησης: 15/11/22)
- https://www.imtl.gr/?page_id=11475 (ημ. ανάκτησης: 15/11/22)
- <https://www.oikoumene.org/resources/documents/the-gift-of-being> (ημ. ανάκτησης: 15/11/22)
- https://www.oikoumene.org/sites/default/files/Document/GEN-PRO-06-Gift-of-Being_ADOPTED.pdf (ημ. ανάκτησης: 15/11/22)
- <https://press.ert.gr/grafeio-typou-ert/sti-noimatiki-oi-akoloythies-tis-megalis-evdomadas-apo-tin-ert/> (ημ. ανάκτησης: 15/11/22)
- <http://old.imd.gr/news/0/416> (ημ. ανάκτησης: 20/11/22)
- https://www.ecclesia.gr/greek/Dioceses/Demetriados/2010_1003.html (ημ. ανάκτησης: 20/11/22)
- http://old.imd.gr/article_print/445 (ημ. ανάκτησης: 20/11/22)
- https://imd.gr/site/uploads/files/ta_thriskeutika_stin_eidiki_agogi.pdf (ημ. ανάκτησης: 20/11/22)
- http://old.imd.gr/article_print/445 (ημ. ανάκτησης: 20/11/22)
- <https://imd.gr/2019/04/%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%81%CF%8E%CE%B8%CE%B7%CE%BA%CE%B5%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AE%CE%BD%CE%B9%CE%BF%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%B9%CE%BF/> (ημ. ανάκτησης: 20/11/22)
- <https://acadimia.org/erevniko-kentro/syllogikos-katalogos-vivliothikon-i-m-dimitriados-kai-almyroy?id=673> (ημ. ανάκτησης 5 Νοεμβρίου 2022)
- Μ. Γέρουλα (2020). *Η αγωγή των παιδιών με νοητική καθυστέρηση*. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 8, σελ. 144. <https://doi.org/10.12681/edusc.2662> (ημ. ανάκτησης: 27/01/23)
- Εταιρία Γονέων Ατόμων Νοητικά Υστερούντων: <https://egany.org/%CE%BD%CE%BF%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%AF%CE%B1/> (ημ. ανάκτησης: 27/01/23)

- ΚΕΔΑΣΥ Ξάνθης: https://keddyxanthis.gr/?page_id=207 (ημ. ανάκτησης: 01/02/23)
- Κέντρο Λόγου και Ψυχολογικής υποστήριξης παιδιών και ενηλίκων: <https://epikoinonia.net/%CE%BC%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82%CE%B4%CF%85%CF%83%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%AF%CE%B5%CF%82%CF%83%CF%85%CE%BC%CF%80%CF%84%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9/> (ημ. ανάκτησης: 06/02/23)
- Dyslexia Centers:
<https://dyslexiacenters.gr/%CE%B4%CF%85%CF%83%CE%BB%CE%B5%CE%BE%CE%AF%CE%B1/52/%CE%BD%CE%BF%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%85%CF%83%CF%84%CE%AD%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7> (ημ. ανάκτησης: 27/01/23)
- Ενωμένη Ρωμιοσύνη: <https://enromiosini.gr/arthrografia/%CE%B7%CE%BF%CF%81%CE%B8%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CE%BE%CE%B7%CF%87%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%B7%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1-2/> (ημ. ανάκτησης: 08/02/23)
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα των θρησκευτικών στο δημοτικό, Αθήνα 2021, σελ. 4: https://dipe.ark.sch.gr/wpcontent/uploads/2021/12/%CE%98%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%BA%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC_%CE%94_%CE%A0%CE%A3-1.pdf (ημ. ανάκτησης: 09/02/23)
- Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-2817-2000.html> (ημ. ανάκτησης: 14/02/23)
- Φ.Ε.Κ. αρ. 303/13 – 03 – 03: <http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/fek303.pdf> (ημ. ανάκτησης: 14/02/23)
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αναλυτικά προγράμματα σπουδών για μαθητές με ελαφρά και μέτρια νοητική καθυστέρηση, Αθήνα 2004, σελ.4: <http://users.sch.gr/stefanski/amea/aps-metria-elafria-kathisterisi.pdf> (ημ. ανάκτησης: 14/02/23)